

WODA

Wstęp. Eksplicacja: Nazwy i derywaty. Kategoryzacje. Rodzaje wody. Kolekcje. Opozycje. Pochodzenie. Transformacje. Cechy. Ilość. Zachowania, procesy i działania sprawcze. Woda jako żywa, czująca istota. Kto się boi wody? Władza nad wodą. Woda jako obiekt: noszenie wody, przechowywanie, zakaz odmawiania wody proszącym; wylewanie, zdobywanie, woda jako dar; duszenie i bicie, mierzenie, zastawianie; mącenie, brudzenie i ochrona czystej wody; sposoby oczyszczania. Kult wody. Święcenie, *chrzczenie*, żegnanie wody. Pozdrowienia i modlitwy kierowane do wody. Lokalizacja. Woda jako miejsce przebywania demonów. Podwodny świat. Chodzenie po wodzie. Woda – miejsce śmierci i zbrodni. Woda a kamień. Woda i drzewo. Zastosowania: picie wody, picie brudnej wody po myciu nóg; mycie się wodą i kąpiel w wodzie; oblewanie wodą, *dyngus*; kropienie wodą, pocieranie wodą, pranie w wodzie, rzucanie *na wodę / do wody*, *próba wody*; puszczanie *po wodzie*, wrzucanie *w wodę* dla sprowadzenia deszczu; zanurzanie w wodzie, topienie marzanny (śmierci, Judasza); gotowanie w wodzie. Przepowiednie i wróżby. Czas działań. Ekwiwalencja. Symbolika.

Dokumentacja: Zagadki. Przysłowia. Przysięgi. Modlitewki. Zamówienia, zażegnania. Kolędy. Pieśni wielkopostne. Pieśni sobótkowe. Pieśni saduszkowe i pogrzebowe. Pieśni weselne. Pieśni zalotne i miłosne. Przyśpiewki. Pieśni żartobliwe. Pieśni rodzinne. Pieśni sieroce. Kolysanki. Pieśni religijne. Pieśni dziadowskie. Pieśni społeczne. Pieśni żołnierskie i rekruckie. Ballady. Przemowy weselne. Przemowy pogrzebowe. Mity. Baśnie. Legendy i podania. Pisana poezja chłopska. Bibliografia.

Woda jako jeden z głównych składników świata tworzy w kulturze ludowej rodzinę z niebem, ziemią i wiatrem; jako żywioł przeciwstawiana jest ogniovi i ziemi. Wedle najstarszych mitów z niej wyłonił się świat i na niej spoczywa ziemia; jest w niebie, na ziemi i w świecie podziemnym. Jest siłą zarówno dobroczynną, jak i niszczącą: podtrzymuje życie, oczyszcza, uświęca, leczy, pracuje na człowieka, ale też topi, przenosi złą moc na ludzi. Właściwości wody wykorzystywane są w różnych praktykach magicznych i leczniczych. Woda jest w ciągłym ruchu; zachowuje się jak istota żywa; współczuje z ludźmi lub obraża się na nich; niekiedy żąda ofiar. Otaczana jest czcią i kultem. Władzę nad wodą ma Bóg, Pan Jezus, Matka Boska, święci – zwłaszcza Jan Chrzciciel i Jan Nepomucen, w pewnych sytuacjach także istoty nieczyste. Bywa siedliskiem złej mocy, demonów wodnych i diabła. Jest miejscem narodzin, miłości, pracy, a także śmierci i pokuty. Czysta woda symbolizuje życie, płodność, czystość moralną; woda w ruchu – przemijanie; mętna, brudna, głęboka woda – nieszczęście, niebezpieczeństwo, śmierć.

W najstarszych kulturach woda była pojmowana jako odwieczna materia, początek wszelkiego istnienia, np. egipski ocean pierwotny Nun Kop SSym 475, sumeryjski Ammun Low Rel 35, babiloński ocean wody słodkiej Apsu i wody słonej Tiamat Kop SSym 475, →morze. W większości mitologii znany jest motyw wydobycia ziemi z dna pierwotnego oceanu El Trak 185 i 188, El Sac 133–134 i 203, Herd Lek 179, Giey Mit 77–87, Mif Tok 1/240. Woda występuje jako odpowiednik macierzyńskiego łona, niekiedy utożsamiając się w tej roli z ziemią Mif Tok 1/240. Boginie miłości (np. Ishtar, Afrodyta) były wiązane z wodą Mif Tok 1/240. Woda zasobna w zarodki życia zapładnia ziemię, zwierzęta, kobiety El Trak 186. Od czasów przedhistorycznych zespół „woda – księżyc – kobieta” wyznaczał antropokosmiczny cykl płodności El Trak 186, Herd Lek 179, El Trak 159–162. Z tymi wyobrażeniami związana jest dwupłciowa symbolika wody, jawna lub ukryta w obrazach bóstw płodności Mif Tok 1/240. Według tradycji Chin i południowo-wschodniej Azji w chmurach i jeziorach mieszkają smoki

– węże, które zbierając wodę i rozporządzając deszczem, kierują płodnością świata El Trak 169 i 202, Żbikowski 1978/70–71. Przekonanie o więzi pomiędzy wodą i węzami zachowało się także w ludowych wierzeniach europejskich El Trak 169. Jako najprostszy rodzaj płynu woda występowała w roli ekwiwalentu wszystkich życiowych „soków” człowieka, nie tylko tych, które mają odniesienie do sfery płci i macierzyństwa, ale przede wszystkim krwi Mif Tok 1/240, Kop SSym 476; →morze, →żywa woda. W obrzędach pogrzebowych starożytnego Egiptu, Mezopotamii, Anatolii, Syrii, Palestyny składano przy grobie ofiarę z wody, wierząc, że zmarli wiecznie pragną czystej wody El Trak 194, Tyloch 1978/315, 321. Z wodą jako żywiołem łączone jest wyobrażenie zarówno śmierci jak życia Herd Lek 179. Zanurzenie w wodzie symbolizuje śmierć i odrodzenie, ponowne narodziny El Trak 185–186, 191 i 205, El Sac 133–135, Mif Tok 1/240, →potop. We wszystkich kręgach kulturowych znane są rytualne ablucje, których podstawą jest wiara w oczyszczającą i regenerującą fizycznie i duchowo moc wody, np. El Trak 191, Herd Lek 179, Mosz Kul 2/509. Szczególną moc przypisywano wodzie wytryskującej z wnętrza (łona) ziemi (→źródło), wodzie bieżącej (→rzeka) oraz wodzie z nieba – z bezpośredniej bliskości bóstwa (→deszcz) Wört Hoff 9/107. W wielu kulturach woda była i jest uważana za istotę, którą należy otaczać czcią i kultem Low Rel 37, 41, 136–139, Mosz Kul 2/511–513, z czasem wodę postrzegano jako epifanię bóstwa, por. święte →jeziora, →rzeki, →źródła.

Starożytne ludy indoeuropejskie składały wodzie ofiary ze zwierząt El Trak 198–199. Wedle mitologii ludów europejskich wody miały swoje bóstwa, np. grec. Posejdon, Tetyda, nimfy (najady i nereidy), rzym. Neptun, galijski bóg Arar i bogini Aventia Gąs Mit 203, 204, celt. bóg morza Ler i jego syn Manannán Gąs Mit 209, 210, skandynawski Aegir Kemp SInd 10.

W biblijnej wizji stwarzania świata woda pojawia się jako jeden z pierwszych żywiołów, zaraz po stworzeniu „nieba i ziemi” (tj. świata) Rdz 1,1–2. Izraelici, przyjmując idee kosmogonii babilońskiej, dzielili wielkie masy wody wypełniające kosmos na „wody górne” w niebie i „wody dolne” pod sklepieniem Rdz 1,6–8. Bóg jest panem wód, zakreśla im granice, kieruje nimi Rdz 7,11, Ps 104. Jezus daje ludziom wodę żywota wiecznego J 4,6–14. Ugaszenie pragnienia jest obrazem wejścia w bliski kontakt z Bogiem – dawcą życia. Poświęcenie wody w Wielką Sobotę oznacza, że woda otrzymuje dzięki Chrystusowi moc uświęcającą Lur Słow 271, For Sym 67–68. Żegnanie się wodą święconą ma symbolizować duchowe oczyszczenie człowieka. W rytuale chrztu woda przynosi symboliczną śmierć i symboliczne odrodzenie, umiera „stary” człowiek, a rodzi się „nowy” Duf STB 1062, For Sym 66–67, El Sac 135–139, El Trak 192.

W s ł o w i a ń s k i c h ludowych wyobrażeniach woda jest najważniejszym z czterech podstawowych żywiołów (ziemi, powietrza i ognia); wedle słowiańskiego mitu kosmogonicznego Bóg stworzył ziemię z ziaren piasku/ziemi wydobytych z dna kosmicznego morza Tom Kos 68–179, Giey Mit 77–87; woda jest źródłem życia i środkiem magicznego oczyszczenia Slav Mif 96, Slav Tol 1/386. Równocześnie woda jest miejscem przebywania dusz zmarłych i nieczystej siły Mosz Kul 2/510, Slav Tol 1/386–387, Slav Mif 96, z czym związane są zwyczaje splawiania wodą pokarmów i przedmiotów przeznaczonych dla zmarłych Slav Mif 96, 328, Mosz 2/602–604. Według południowosłowiańskich i karpaccich wierzeń woda w ziemi płynie żyłami jak krew w ciele człowieka Slav Mif 96. Świadectwa o oddawaniu czci wodzie zachowały się w wielu za- bytkach słowiańskiego piśmiennictwa Slav Mif 96, Low Rel 130, 136–139, 161, 207, Giey Mit 168–172. Pierwotny kult wody splół się w czasach chrześcijańskich z kultem istot boskich i świętych, zwłaszcza Matki Boskiej, św. Jana Chrzciciela, św. Jana Nepomucena i św. Mikołaja Slav Tol 1/386, Mosz Kul 2/512, 604. Składanie ofiar wodzie miało służyć sprowadzaniu urodzaju, deszczu, zapobieganiu powodzi, ochronie przed utonięciem Mosz Kul 2/511–513, 687–688, Slav Mif 25, 327–329. Przy wrzucaniu w wodę obrzędowych pokarmów („karmienie wody”) Słowianie prosili w zamian o pomyślność i szczęście dla siebie Mosz Kul 2/244–247, 513, Slav Mif 96, Slav Tol 1/386 i 389. W prośbach kierowanych do wody zaznaczano jej żeńskość, nazywając ją imionami kobiet (*Elena, Uliana, Jordana*) i posługując się różnorodnymi charakterystykami odnoszonymi do kobiet (*miła, czysta, bystra, maceczka-woda, Chrystusowa matka, siostra Boga, najstarsza caryczka* itp.) Slav Mif 98. Władzę nad wodą przypisywano istotom demonicznym, np. *wiłom, samodiwom* Slav Tol 1/386, *zmijowi, smokowi, diabłom* Tom Kos 112–116. W wodzie lokalizowano nieczyste siły, np. *rusalki, wodniki, diabły wodne, topielców* itd. Mosz

Kul 2/606–609, 648–649, 684–688, Slav Mif 96, Slav Tol 1/386, 396–398, Giey Mit 224–228, Bar ŚrodP 190, Low Rel 153, Peł Dem 82–92, w pobliżu wody – *boginki*, *mamuny* Mosz Kul 2/604–605, Peł Dem 93–97, *brzeżynie* Low Rel 150. Słowianie wierzyli, że dusza po śmierci pogrąża się w wodzie, stąd zakazy wykorzystywania wody, która była w domu w momencie czyjejś śmierci Slav Mif 96. Poświęcenie wody w kościele miało za cel – według ludowych wyobrażeń – wygonienie z niej nieczystej siły. Wodę taką przechowywano w każdym domu, uważając ją za najzdrowszą, zdolną wyleczyć choroby, ochronić przed siłą nieczystą Slav Mif 97, Slav Tol 1/387. Za cudownie działającą uważano także wodę nabraną ze źródeł, studni, rzek i potoków w Boże Narodzenie, Nowy Rok, w Wielki Czwartek, w Wielki Piątek, w Wielkanoc, na św. Jana (24.VI) Slav Mif 97, Slav Tol 1/387. Szeroko rozpowszechnione jest wierzenie, że o północy przed Bożym Narodzeniem, Wielkanocą woda w studniach, rzekach itd. zamienia się w wino (w krew Chrystusa, złoto, srebro) Slav Mif 97. Szczególnie cenna była woda nabrana rano przed innymi mieszkańcami wsi (tzw. *nienapoczęta woda*) Slav Mif 97, Slav Tol 1/387.

Symbolika przypisywana wodzie przez Słowian jest – z jednej strony – związana z jej właściwościami: niezbędnością do życia, przeźroczystością, świeżością, szybkim poruszaniem się, zdolnością oczyszczania, a z drugiej strony – z wyobrażeniami wody jako żywiołu niebezpiecznego, należącego do nieczystych sił Slav Mif 97, Slav Tol 1/388. Podobne dwoiste postrzeganie wody utrwalone zostało w szeroko rozpowszechnionych bajkowych motywach o *żywej i martwej wodzie*, *młodej i starej* itd. Slav Tol 1/388. Oczyszczająca symbolika wody ujawnia się w wielu słowiańskich obrzędach, np. chodzenia po wodę, wnoszenia jej do domu, oblewania ludzi, zwierząt, budynków, kąpieli, obmywania *nową* wodą i wylewania *starej* lub „nieczystej”, zamawiania wody przeznaczonej do leczenia chorych. Negatywna symbolika wody jest charakterystyczna dla słowiańskich senników: mętna i brudna woda zapowiada chorobę, śmierć, smutek, a rzeczna i czysta – lzy Slav Mif 24–25, 97–98, Slav Tol 1/388.

* * *

= Nazwa *woda* jest prasłowem funkcjonującym w różnych postaciach fonetycznych w wielu językach indoeuropejskich GamIv Ind 671, Vas ES 1/330, Klug EW 840.

W języku polskim słowo *woda* ma podstawowe znaczenie (1) ‘ciecz bezbarwna, bez zapachu, rozpowszechniona w przyrodzie; niezbędna do życia’, od którego wywodzą się znaczenia wtórne: (2) ‘naturalne lub sztuczne zbiorowisko tej cieczy w przyrodzie; morze, jezioro, staw, rzeka, strumień itp.’; (3) przestarz. ‘miejsce kuracyjna mająca źródła mineralne; same te źródła’ używane tylko w l.mn. SJP Dor, SJP Szym. Kolejne znaczenia oparte są na cesze podobieństwa do wody jako ‘cieczy’: (4) ‘pot’ LSE 1963/124, (5) ‘mocz’ Karł SGP, (6) ‘lzy’ 10, 68, (7) ‘płyn zbierający się w jamach ciała na skutek procesów chorobowych’, np. *woda w kolanie* SJP Dor, stąd nazwy chorób *wodogłowie*, *wodonercze*, *wodniak*; (8) ‘wódka’ Karł SGP; w gwarze myśliwskiej (9) ‘mieniąca barwa włosów zwierząt drapieżnych’ Karł SGP. Specyficzny sposób poruszania się wody jest podstawą znaczeń: (10) ‘fala’ NKPP żeglarz 2; (11) w l.mn. *wody* ‘fałdy w ubraniu’ SJP Dor. Spośród tych znaczeń uwzględniono dwa pierwsze – jako podstawowe i najważniejsze.

W tekstach ludowych używa się zdrobnień i spieszczeń: *wodka* 82Df, 84Aa, Eb, 96Cb, 132D, 136Ab, 165, *wódka* 62A, C, 66Aa, 78b, 96Dc, 107C, 112b, 117Ba, 126Be, 174, *wodeczka/wódeczka* 35, 41, 58b, 62Cd, 96Ca, 113, 117A, 123A, 126Ae, 136Aa, 165, 183, 186B, *wodeńka/wódeńka* 54, 58c, 62A, 66A, 78a, 117A, 143Aa, *wodejka/wódejka* 48A, 54, *wodziczka* 35, 48A, B, 53B, 68, 71, 75, 82Ac, Bf, Dh, 84Ba, b, 85Da, 87a, 88a, 92E, 93, 98, 113, 114a, 115b, 125, 126Bf, 128h, 130c, 134A, 136Aa 142a, c, 144Ca, 156, 183, 191, *wodzisja* 115a, 121A, 136A, *wodzina* 128k, *wodzinka* 113, *wodzja* 136Aa, *woduleczka* 114d.

W polszczyźnie potocznej cechy W. utrwalone są w wyrazach pochodnych: bezbarwność – we fraz. **wodniste oczy** ‘oczy o niewyraźnym kolorze, bez wyrazu’ – oraz mała wartość / beztreściowość – w wyrazach: **wodnisty** ‘rzadki’, **rozwadniać** coś, **wodzianka** ‘mało wartościowa zupa: woda gotowana z warzywami lub z chlebem’, **wodolejstwo** ‘mówienie mało konkretne, beztreściowe’, metaf. **woda** ‘słowa bez treści, pustosłowie’; fraz. **lać wodę** ‘mówić dużo i bez sensu’; fraz. coś idzie jak woda ‘rozchodzić się łatwo i szybko’. W derywatach akcentuje się nadto trzy aspekty w obrazie W.: że jest to podstawowy napój istot żywych, por. **wodopój**; środowisko życia roślin i zwierząt, np. **wodorosty**, na Kaszubach **wodnica** ‘grązel żółty’ Sych SGKasz 6/95, **wodnik** ‘ptak wodny’ lub ‘pajak żyjący w wodzie, topik’ SJP Szym, na Kaszubach ‘szczur wodny’ Sych SGKasz 6/95, **wodolubny**, **miłowodny** Chod Śp 238; siedlisko istot demonicznych, np. **wodnik** ‘baśniowa postać przebywająca w morzach, jeziorach, rzekach’ SJP Dor, **wodnica** ‘żeński demon wodny’, **wodziarz** ‘strażnik wód’ Pel Dem 115.

↑ W. sporadycznie jest kategoryzowana w tekstach ludowych jako **żywiół** Sim Bery 44 i **napitek** Folf Zag nr 835.

↓ Wyróżnia się różne rodzaje W., bo to nieakuratnie, że woda jest jednakowa. Jest kilka rodzajów wód TN Krasieczyn 1985:

(a) W zależności od miejsca wyróżnia się →wodę **źródlaną**, →wodę **zdrojową**, **górską** ‘wypływającą z gór’, →wodę **rzeczną**, →wodę **z potoku**, →wodę **ze strumienia**, →wodę **ze strugi**, →wodę **z jeziora**, **studzianą**, →wodę **morską**. W polszczyźnie ogólnej W. z rzek, jezior, stawów to W. **słodka**, w odróżnieniu od **morskiej**, która jest **słona**. O W. gromadzącej się w potokach, strumieniach, rzekach, stawach i jeziorach mówi się **woda powierzchniowa**, zaś o W. znajdującej się pod powierzchnią ziemi na pierwszej warstwie nieprzepuszczalnej – **woda gruntowa**. W. znajdująca się blisko powierzchni ziemi nazywana jest **wodą podskórną/zaskórną**. W. płynąca to **woda bieżąca**; dawniej nazywano ją **wodą żywą**, **młodą**, **czystą** w odróżnieniu od W. stojącej w stawach i W. **zaskórnej** w ziemi, czyli **wody martwej**, **starej** Lin SJP, Karl SJP, SJP Dor; współcześnie o W. stojącej np. za tamą pracownicy portów rzecznych mówią **martwa woda** Red. Opole 1990; w staropolszczyźnie **martwica** to ‘woda stojąca, pozbawiona odpływu’ SStp Urb.

(b) O W. z różnych opadów atmosferycznych mówi się: **deszczowa woda**, **deszczówka**, **dżdżysta woda** NKPP Jan św. Chrzciel 1, **woda śniegowa**; krople W. z powietrza osadzające się na gruncie, roślinach itp. to →**rosa**.

(c) Zależnie od właściwości związanych ze składem chemicznym wyróżnia się W.: **twardą** lub **miękką** ‘o dużej lub małej zawartości soli, głównie wapniowych’ **deszczówka** to **miękką wodą** TN Krasieczyn 1985.

(d) Mitologiczne podstawy, tj. związane z wierzeniami w niezwykle oddziaływanie, ma podział wód pojawiający się stale w bajkach na **wodę żywą/życia/żywota**, **wodę martwą**, **wodę zdrowia**, **mocną/słabą wodę**, **młodą/starą**, **palącą**, **jadowitą**, **śpiącą**, **cudowną**, **gościcową**, która leczy gościec 44A, →żywa woda.

(e) Ze względu na związek z obrzędami rozróżnia się **wodę święconą** i **zwykłą** powsz. / **prostą** K 15 Poz 262, Kul Wiel 3/104. W. używana do chrztu to **woda chrzcielna** Sych SGKasz 2/56, Kul Wiel 2/208 / **krzestnô woda** Tred Kasz 22; W. poświęcona w święto

Trzech Króli to *woda trzechkrólowa / trzejkrólowa* Baz Tatr 145, Sych SGKasz 6/95. Na Kresach wschodnich, w kręgu kultury greckokatolickiej W. poświęcona w święto *Jordan* to *woda jordańska* K 56 RuśC 439, K 57 RuśC 1267; W. poświęcona w dniu św. Agaty to *woda św. Agaty* (podobnie jak *sól św. Agaty, chleb św. Agaty*) powsz., np. K 48 Ta-Rz 283; poświęcona w Wielką Sobotę to *woda wielkosobotnia* Pel Dem 65; na Kaszubach W. święcona w Wielkanoc to *jastrowô woda* Sych SGKasz 2/86, 6/94.

✦ W. jako jeden z głównych składników świata współwystępuje: z *niebem, ziemią i wiatrem* tworząc rodzinę 1, 11; z *ogniem, ziemią, wiatrem* 12c; ze *słońcem i ziemią*, bo razem podtrzymują życie 2B, służą człowiekowi 193, podobnie jak W. i *powietrze* 3, 176, W. i *ogień: Bez wody, bez ognia, to nie można żyć* TN Krasieczyn 1985, por. 13a. Wyróżniane są połączenia: W. i *ziemia*; w zamówieniu choroby *ziemia i woda* są prośzone, aby sprzyjały człowiekowi 40; w bajkach *woda i ziemia* współdziałają, karząc grzeszników lub ratując niewinnych, np. 202, →jezioro, →rzeka.

W pieśni zaduszkowej dusza prosi o przyjęcie: *wodę, ogień, las* i in. 57. *Woda, kamień, drzewo* tworzą stały zespół wyznaczający symboliczny „środek świata”; niekiedy W. i kamieniowi przypisuje się symbolikę żeńską i męską: *Prędzej rozłącz się woda z piaskiem/kamieniem niż zakochani ze sobą* 85D.

W. i *chleb* to podstawowe pożywienie: przysł. *Chleb i woda, nie ma głoda* 23A, podob. 175, 212; fraz. (*żyć*) *o chlebie i wodzie* znaczy żyć głodowo NKPP chleb 171. W obrzędach weselnych państwo młodzi są witani po ślubie chlebem i W. Hol Wes 111, K 9 Poz 212 i 233-234 (zwykle *chlebem i solą*). W. z solą to najtańszy, najuboższy posiłek, por. fraz. *na osoloną wodę nie zarobić* ‘o nędznej płacy’ Sych SGKasz 6/93. Według legend ludzie umartwiający się, święci, pustelnicy żywią się jedynie W. i *jagodami / korzonkami* K 46 Ka-S 504, Red. Krasnobród 1993. W pieśni sierocy dziecko chcąc być ze zmarłą matką, gotowe jest żywić się *mętną/zimną wodą i próchnem/piaskiem/korzonkami* 165. W pieśniach żart. W. i *sieczka* to pokarm dla dobrej żony/matki 153. W. i *trawka/siano* to karma dla konia, o którego dba chłopiec 126Ad, e, 182.

W. jako środek higieny współwystępuje w przysłowia i pieśniach z *mydłem*, sporad. *piaskiem* 29.

W. jako środek leczniczy występuje w kolekcjach z: *piaskiem* – zmywają i ścierają *postrzał / jad zmi* 43; *bukiem* – leczą gościec 44A; *dębem* – sprzyjają zdrowiu zębów 44B.

W. i *żelazo* wedle wierzeń miały zapobiegać „spuchlinie” zmarłego, dlatego ustawiano je obok ciała Kul Wiel 3/184. Stały kompleks tworzą W. i →węgle w wielu zabiegach leczniczych i magicznych (zob. dalej).

W modlitewkach *kre w i woda* z boku Jezusa to *pokarm* dusz 38.

↔ W. znajduje się w podstawowej opozycji z *ogniem* 12, 63, fraz. *niezgodni/przeciwni / nie cierpią się jak ogień z wodą* NKPP ogień 49, *schnie jak od ognia woda* NKPP schnąć 4; por. formuły niemożliwości: *w wodzie ognia szukać* NKPP szukać 17, NKPP woda 7; w szczególności ze względu na cechy zimny : gorący i mokry : suchy powsz. Wtórnie w miejscu ognia pojawia się też słońce, np. *Stary mąż zimny jak woda, Młody jak piórecko, grzeje jak słonecko*, np. K 27 Maz 318, Rog Śląsk 190.

W. występuje w opozycji z *lądem/piaskiem* na zasadzie płynny : stały, pływać : chodzić, np. *Dziewczyzna lądem, chłopiec za nią wodą* 96A, por. 115a, b; w formułach niemożliwości lub w obrazie świata „na opak”: *po wodzie chodził, po piasku pływał* K 50 Sa–Kr 318, podob. NKPP pływać 5, NKPP sucho 2, *w piasku się utopisz, choć wody nie będzie* K 9 Poz 195. W bajkach Pan Jezus, Matka Boska, święci 221, diabeł 203a *chodzą po W.* W. jest przeciwstawiana lądowi jako środowisko życia specyficznej grupy zwierząt, np. *ryb* 8; i na tej samej zasadzie – *powietrz*: fraz. *na powietrzu ryby łowić, a w wodzie ptaki łapać* ‘robić wszystko na opak, wbrew rozsądkowi’ NKPP ryba 46.

W wierzeniach o sposobach gaszenia ognia W. przeciwstawiana jest ziemi: na *ognisko* nie wolno lać W., należy zasypać je ziemią TN Krasieczyn 1985, i *mleku* – pożaru od pioruna nie wolno gasić W., lecz spryskać mlekiem (*kwaśnym*), Kul Wiel 3/521, TN Krasieczyn 1985, na Powiślu – *kozim mlekiem*, np. K 15 Poz 181, K 17 Lub 78, →ogień, →ogień piorunowy.

W. jest przeciwstawiana *kamieniowi* na zasadzie ruchomy : nieruchomy 4A, wtórnienie męski : żeński 85D.

Przysłowiowe przeciwstawienie: *Krew nie woda* NKPP krew 14 opiera się na kilku cechach, zwłaszcza gorący : zimny, wartościowy : bezwartościowy – *Krew nie woda, przelać/rozlewać szkoda* NKPP krew 14, *Krew szlachecka nie woda* NKPP krew 14; *Krew nie woda, krewny bliższy niż bliźni* NKPP krew 14. W bajce opozycja krew : woda odpowiada przeciwstawieniu człowiek : nie-człowiek (zwierzę) 197.

W. jako napój jest przeciwstawiana na zasadzie mało wartościowy : bardziej wartościowy, tani : drogi *wódce/gorzałce* 26, 59d, 128, 144B, *winu* 27a, 28, 128h, i, j, k, 142, 185A, *piwu/podpiwkowi* 27, 70a, 128k, 144A, 180A, *miodowi* 28d, 128b, k oraz *mleku* 180B i *śmietanie* 70b; rzadziej z odwróconym wartościowaniem – na zasadzie nieszkodliwy : szkodliwy – *wódce/gorzałce* 26b, d, e, 128f, 144Bc, C, *piwu* 27c, 128c, f, 144Ad, *winu* 27b, 128f, sporad. *pomyjom* 128i; por. przysł. *Woda głowy nie zawróci i kieszeni nie zasmuci* Wit Baj 315.

× O stworzeniu W. przez Boga mówią wprost ludowe pieśni 50, 55, 145 oraz mity kosmogoniczne: *Ty będziesz najzaczniejszą, przez (‘bez’) ciebie nic żyć nie może, największe ciężary dźwigać musisz, bo ja na tobie ufunduję ziemię* K 7 Krak 4. Bóg stworzył W. jako pierwszą, ziemię dopiero potem 194B; na Podhalu mówią: *Pon Bóg wodę odłączył od ziemi i zagnął ją w potoki* Baz Tatr 86. Według wschodniopolskiego mitu na początku W. i ziemia były *pomieszane jak rozczyna chleba*; *Pan Bóg rozdzielił ziemię na spód, a wodę na wierzch* 194A; na polecenie Boga diabeł wydobyl z W. garść ziemi/piasku, z której powstała ziemia, *pływająca jak placek na wodzie* 194A. Według opowieści z Podlasia Bóg stwarzając świat część W. zabrał do nieba i z niej powstają chmury i deszcz 195A.

Z gliny i W. Bóg stworzył *ludzi* Baz Tatr 86, Etnl 1989 Bitg 149, z *mułu* i z *wody* – *żywioty*, czyli *wszystkie stworzenia, ję zwierze, ję gady* Czap Mat 54. Z gliny i śliny (zamiast W.) diabeł ulepił *planetników* Baz Tatr 87. Według Mazurów Bóg utworzył ich plemię z powietrza, ognia, W. i ziemi K 27 Maz 383. Wedle legendy krakowskiej z W. po kąpeli małego Jezusa wyrosły *ziola*, którymi trzy Maryje namaściły Jego ciało 225B.

Z W. mogą pochodzić *choroby* 46d; w Wielkopolsce wierzono, że z *wody* dostaje się febry, łamania kości, zaziębnienia, zapalenia płuc, wodnej puchliny Kul Wiel 3/402–

403, *parców wodnych* Kul Wiel 3/403; w Przemyskiem mówiono, że z wody powstaje febra ZWAK 1889/71; przysł. *Od wody żaby się w brzuchu lęgną* NKPP woda 64 (żartobliwe usprawiedliwienie pijaństwa).

● **Transformacje.** Wedle licznych przekazów wierzeniowych W. może *przemienić się* w (a) *wino*, (b) *kwę*, (c) *złoto*, (d) *mleko*; ale też i odwrotnie – (e) *mleko*, przedmioty magiczne mogą zamienić się w W.

(a) W. w studniach, rzekach itp. *przemienia się w wino* o północy z Wigilii na Boże Narodzenie Święt Nadr 68; podob. Sych SGKasz 6/94, ZWAK 1878/20, 1884/265, Udz Krak 37, ZWAK 1886/88. W Łódzkim zakazywano czerpania tej wody: *jeden poszed do rzeki z wiadrem, wyciungnoł wino, ale zaro umar* LSE 1961/86. W Chełmskim wierzono, że w nocy w wilię święta Trzech Króli „na jedną chwilkę” W. zamienia się w wino K 34 Cheł 257, pod Wejherowem – że w noc wielkanocną Sych SGKasz 6/94, w pow. wielickim – że o północy w dzień św. Jana Ewangelisty ZWAK 1892/266. W pieśniach i przemowach weselnych przypomina się zdarzenie stanowiące podstawę tych wierzeń, przemianę W. w wino przez Jezusa w Kanie Galilejskiej 51.

(b) Na Śląsku zapisano wierzenie, że o północy z Wielkiego Czwartku na Wielki Piątek na pamiątkę męki Jezusa „wszelka woda ciekąca” przemienia się w *kwę*, leczy choroby i zapewnia pomyślność ludziom i gospodarstwu K 43 Śl 23–24. W Ropczyckim sądzono, że gdy piorun uderzy w W., to W. w kwę się zamieni ZWAK 1886/108. W bajce W. zamienia się w kwę, gdy brat zanurza miecz w W., która jest jego zaklętą siostrą 196Aa, gdy jeden z braci ginie 196Ab; w podaniu – w rocznicę bratobójczej bitwy Polaków nad Notecią 218a.

(c) W bajce o Skarbniku *woda zamienia się w kuleczki złota* w podziemnej studni 196B.

(d) Według legendy św. Jan Kanty zamieniał W. w *mleko* 219. Według przysłowia: *Dobra gospodyni z wody mleko czyni* NKPP gospodyni 5 (także jako napis na makatkach); ale też mówi się: *z samej wody nie nawarzysz piwa* 27e.

(e) Przemienić mleko w kwę lub W. może czarownica, np. K 3 Kuj 99, Baz Tatr 141. Według pasterzy tatrzańskich nie wolno łączyć mleka z *mlikiem z innego sałasa*, bo *woda potem jest zamiast mleka* Baz Tatr 187. W bajce przedmioty magiczne (należące do uciekającego bohatera lub goniącego go napastnika) zamieniają się w W., →jezioro, →morze, →rzeka.

⊗ Najwyżej ceniona jest W. *czysta* powsz., 22a, 25, 35, 61, 113, 114a, 130c, 143A, *czyściutka* 71a, *Pieś Śl 2/440*, sądzi się, że W. jest *najczystsza na świecie* 2B, *czyściczka* 35; *przeźroczysta* 2A, 35; o szczególnie czystej mówi się: *kryształowa* 35, *woda jak kryształ* NKPP woda 88, na Kaszubach – *częsta jak bursztin* Sych SGKasz 6/93, przysł. *Im głębsza studnia, tym czystsza woda* NKPP studnia 3. W pieśniach uroda dziewczyny porównywana jest do *czystej wody* 71. *Czysta W.* jest kojarzona z tym, co dobre dla człowieka, por.: fraz. *wyplłynąć na czystą wodę / na czyste wody* (wydobyć się z kłopotów) NKPP woda 111, S SFr 2/594; *wyprowadzić co na czyste wody* (uzdrowić, poprawić) S SFr 2/594.

W. bywa *brudna* powsz., *kalna* 81, 92Ca, 110A, 125c. W przysł. *brudna W.* kojarzona z tym, co bezwartościowe, złe, np. *W kalnij (brędnij) wodze ni ma łososi* NKPP 1090f 5, *Ze złej gęby niedobra mowa, nie uczerpnąć z błota czystej wody* NKPP gęba

140, *Człowiek bez cnoty, bez serca uroda, sługa bez ochoty, z rowu woda* NKPP człowiek 24. W pieśni *nieczysta/zakalona woda* zestawiana jest z *nieczystą/grzeszną* dziewczyną 173, której *wziemi urodę* 72, 144Aa.

W. *mętna* 25 oznacza zamieszanie: przysł. *W mętnej wodzie najlepiej ryby łowić* (korzystając z zamieszania, wyciągać dla siebie korzyści) NKPP ryba 39, nadto: Wit Baj 315, S SFr 2/592; w pieśniach *mętna/zmącona/kałna/skałamucona* W. jest kojarzona z obmową 81, utratą dziewictwa 92Ca, 110A, 125, 143, 189; *kiótnią* 61.

W. *bystra* 19g, 48A, 54, 61, 62Bc, Ca, d, e, 78a, 82Ac, Bf, Dh, i, 84Ab, Ba, 93, 96C, D, 113, 114a, 126Be, 143A, 160a, 186A, 189b, 190Ba, 191, *bystrejka* 189b, *bystrzuchna* 113 – co może oznaczać ‘czysta’, ‘szybko płynąca’ JP 1972/112–118, MAGP mapa nr 529 – najczęściej występująca w pieśniach, kojarzona jest z urodą, młodością, witalnością, czasem – ze zmiennością dziewczyny 71; w przysł. *Żona młoda to bystra woda* NKPP żona 133.

W. zwykle jest bezbarwna, por. fraz. *wodniste oczy*, niekiedy ma określoną barwę: *modra* 113, 189b, *zielonkawa* 189b, w legendzie *czerwona*, ruda – tam, gdzie w czasie bitwy *krw stała* 218b, Sych SGKasz 6/94, *czarna* – w dole, w którym zapadła się karczma 222; w bajkach cudowna W. jest *złota, żółta, złotego koloru*, →żywa woda; w pieśni *woda bieli się* (tak samo *uroda dziewczyny*) 71b. Barwa W., zwłaszcza czerwona, czarna i biała, ma znaczenie symboliczne; według legend i podań jest znakiem nadzwyczajnych zdarzeń, →dunaj, →jezioro, →morze, →źródło. Kaszubskie wyrażenia *biała woda* to ‘płytko woda w pobliżu brzegu morza’, *czarna woda* – ‘głębina w morzu’ Sych SGKasz 6/95.

○ **Temperatura.** W. zwykle jest *zimna* 22a, 52, 63, 82Df, 92Cf, 110A, 124, 125b, 126Aa, Ba, 141, 144Cb, 150A, 165, 173e, 174, 189b, *zimniutka* 189b, *lodowa* 82Dd; *chłodna* 192. Jeśli gdzieś płynie W. *ciepła/gorąca*, sądzi się, że łączy się ona z piekłem, →źródło.

Inne właściwości. W. bywa *głęboka* 14, 19f, 75c, 113, 151, 160c lub *płytko* S SFr 2/595; *wielka* 113, 143Aa, 163; w przyspiewce *duża woda* zestawiana z dużym majątkiem 135. Fraz. *mała, wielka, duża, wysoka woda* odnoszą się też do poziomu wody 163 w rzekach, strumieniach, jeziorach, stawach itp., →powódź, →potop. Na Kaszubach wyrażenia *mąta/opadła woda* oznaczają ‘odpływ morza’ zaś *węsoká/wielgá woda* – ‘przyływ morza’ Sych SGKasz 6/95. W., którą ludzie piją, musi być *z drowa* 2A, *smaczna* Czap Mat 128, *dobra* 213b, Folf Zag nr 920, *słodka* ‘smaczna’ 126Ae, *świeża* 22a, *twarda* MAAE 1897/224, *mięka* (deszczówka to miękka woda) TN Krasieczyn 1985. W. *ciepła* jest niesmaczna 1281, por. fraz.: *dobry jak ciepła woda* (o czymś niesmacznym) NKPP dobry 36.

O W. mówi się jak o dziewczynie: *piękna* 41, *śliczna* 41, K 22 Łęcz 64, *miła* 3b, *grzeczna* 3b; w pieśni *z dradliwa* (podob. jak *żołnierz-zalotnik*) K 40 MazP 397, 415.

W. jest *święta* 35, 193, Kot Las 104, LL 1978/2/15, *przenajświętsza* 35, *czysta* jest *siostrą Panny Maryi* 35, bo wszystko oczyszcza i uświęca (zob. dalej). Na Kaszubach mówi się, że W. w niektórych jeziorach i stawach jest „święta”, bo została poświęcona przez pierwszych misjonarzy Pomorza Sych SGKasz 6/93–94. Jest *chwalebna* 8.

♣ W. jest bardzo dużo na świecie, por. przysł. *Świata nie przeżyjesz, chleba nie przejesz, wody nie przepijesz* NKPP świat 91. Według mitu na świecie jest *dużo wody, a mało ziemię*. *Wodo opadnij, ziemio powstań z nicości* 194A. Wedle pieśni dziadowskiej wody zabraknie, gdy nastąpi koniec świata 176.

„Porcje” W. określa się zwykle poprzez pojemność naczyń, w których jest noszona lub przechowywana, np. *szklanka, kubek, butelka, dzban, wiadro, ceber, kadź wody* 19h, 119, 174, 196Ab, 212A, *kociół, kociółek, garnek* 150C, 217A, C, D; nadto *statki do wody* to: *węborek* (w Wielkopolsce), *ćwierć, stągiew, kufa* K 9 Poz 93, K 11 Poz 132; *kwarta/kwaterka/półkwarcie* Kul Wiel 1/202, 2/507 i 518; *kubel* K 39 Pom 60, K 11 Poz 132, K 26 Maz 43, *putnia* Wit Baj 107, *warzyk* ‘garnek’ Kul Wiel 1/454.

Szczególnego kulturowego znaczenia nabrały określenia bardzo małych ilości W. *kropla/kapka/łyżka/szklanka wody* jako czegoś małego, taniego a niezbędnego 175, 176, fraz. *ktoś komuś kropli wody załuje* NKPP *załować* 5; *ktoś niewart komuś i szklanki wody podać* NKPP *wart* 15, *nie ma kto szklanki/kubka wody podać* NKPP *woda* 52, S SFr 2/594. Przeciwwstawienie „wielkie w małym” jest podstawą fraz.: *utopiłby go w łyżce/kropli/naparstku/szklance wody* ‘o czym wrogim stosunku; nienawidzić kogo, czyhać na czyją zgubę’ NKPP *topić* 2, *Święt Nadr* 207, *burza w szklance wody* (awantura z błahego powodu) NKPP *burza* 2; przeciwwstawienie „małe w/przy wielkim” – w fraz. *zginiesz tak jak ta kropla wody w wielkiej rzece/morzu* NKPP *ginać* 14, *tako szkoda, jakby łyżke/krople wody przy studni wyłot* NKPP *woda* 31. *Krople* W. są jednakowe: fraz. *podobni jak dwie krople wody* NKPP *podobny* 12.

W utartych powiedzeniach miarą czasu jest ilość upływającej W.: *duzo/wiele/sporo/mocka / niejedna konew / cztery kłody wody upłynie/upłynęło/ucieknie, zanim/nim coś się stanie/nastąpi* NKPP *woda* 19 i 20, S SFr 2/595.

■ **Zachowania.** W. (a) porusza się (b) wydaje dźwięki, (c) blyszczy.

(a) **Ruch:** W. *płynie* 4A, 48B, 82D–F, 84A, 90A, 113, 132C, 133a, 134, 135, *ciecze* 82D–F, 84A, B, 86b, 88, 91, 99, 126Bf, 134, *leje się* 10d, 82G, 87, *sącz się* 134A, *siurczy* 204h, *bieży* 4A, B, 48A, 60, 82G, 84D, 91, 132C (*woda bieżąca* 62Ac, Cb, 92D, 203), *idzie* 4A, 60, 61, 82B–D, F, G, 84A, C–E, 87, 90, 92C, 132A–F, 134, 164b, 204e, *idzie krokiem/skokiem/tokiem* 82A, *chodzi* 61, *przychodzi* 61, 73c, 96Da, *wychodzi* 82Ac, *maszeruje* 132A, *wędruje* 132A, *leci* 10b, 82F, 84D, 132C, 134A, *bije* 84D, 87, 88, 132C, *toczy się* 68, 114e, 117B, 132C, nadto: *sieje się* 82G, 84D, *macha* ‘dąży gdzieś’ 84C, 132Ce, *wali* 82D, *sypie się* 84D, *kołysze się* 78, *kręci się* 84D, *wiruje* 4A, *wzbiera* 204a, *przebiera się* ‘przelewa się’ 82Ad, 83, *spada* 82F, *opada* 204c, *wraca* 84D, *maleje* 87, 88c.

W. „sama z siebie” *bieży bez cugli / bez rąk i nóg* 4B; przysł. *Woda w górę nie popłynie / pod górę nie bieży / nie ciecze ku górom, jyny od gór* NKPP *rzeka* 9, *z góry* np. 132C, 134. Odwrócenie tego kierunku, np. *woda idzie do góry bruzdeczką* 82Cb, *pod górę macha* 132Ce jest nienaturalne, np., W. do której wpadł diabeł, *do góry leciała i leciała* 201. Fraz. *coś idzie jak woda pod górę* ‘nie wiedzie się’ Red. Gorajec Zastawie 1978, NKPP *ieć* 32; fraz. *płynąć z wodą* znaczy też ‘postępować tak jak wszyscy’ S SFr 2/595.

Kierunek ruchu W. jest nieodwracalny: przysł. *Nie wróci woda, co uszła Wisła* 1897/347; fraz.: *coś idzie/poszło/płynie z wodą / za wodą* ‘coś przemija’ S SFr 2/595.

W pieśniowych paralelach ruch W. kojarzony jest z zalotami 82B–G, miłością 84A, rozstaniem i żalem 84A, C–E, 90A–C, 91; z *szalejącą/płaczącą/śmiejącą się dziewczyną* 87, 88, 156.

W utartych porównaniach *ktoś idzie/pójdzie jak woda* ‘energicznie, szybko’ Sad Podh 99, Mika Oraw 22; *coś idzie jak woda* ‘łatwo, bez specjalnego wysiłku ze strony człowieka’ S SFr 2/593.

W. *stoi* 4A, 48Bd, 82Cd, e, 84E, 123A. W kołędzie *cicha woda stoi* w Betlejem, gdzie Matka Boska kąpie Jezusa 48Bd. *Woda stanęła* podczas chrztu Jezusa / kąpieli Jezusa w Jordanie, tak samo (w zamówieniach chorób) ma *stanąć ogień/krew/wrząd* 42.

(b) W. poruszając się *szumi* 5, 8, 132C, 139Bb, 156 *huczy* 5, 8, 132C, 156A, *buczy* 132C, *ryczy* 5, *dudni* 133, 134, *mruczy* 132C, *syczy* 5, *brzęczy* 132C, 134, *tyrczy* 132C, D, *szelestem hałasuje* 14a, ale też jest *cicha* 14, 15, *często spokojnô* 5. Według przysł. *cicha woda* działa podstępnie 15 (o człowieku). W przyspiewkach *dudnienie wody* (w studni) kojarzone jest z nieszczęśliwym zakochaniem, obłudą, trudnościami 133; *brzęczenie wody* – z brzękiem pieniędzy 134A, *tyrczenie* – z warczeniem ludzi 132D, *szumiąca woda* – z płaczącą dziewczyną 156. „Gdy się w garnku woda gotuje, a skwierczy, to się bieda gotuje” ZWAK 1886/114. W okolicach Lwowa wierzono, że gwizd i bulgotanie wydobywające się z garnka podczas gotowania W. są piskiem dusz potępionych Tom Drz 170.

(c) W. się błyszczy: *skrzy się* K 22 Łęcz 202, K 13 Poz 141, *wygląda jak żywe srebro* (ruchliwa i błyszcząca) TN Krasieczyn 1985; stąd *woda* w gwarze myśliwskiej znaczy ‘mieniąca barwa włosa zwierząt drapieżnych’ Karł SGP. Spokojna, błyszcząca W. jest podobna do lustra, stąd określenie tafli W. – *lustro wody* s SFr 1/398. W bajce głupi łapie odbicie przedmiotów w W. Krz PBL nr 11, nr 1206, nr 1335.

■ Proces. W. na Dunajcu *bieli się* 71b. W. *kwitnie* jak rośliny Sych SGKasz 6/94, potocznie ‘pokrywa się zieloną warstwą’; według przysł. *Na święty Jan woda kwitnie* NKPP Jan św. Chrzyciel (24.VI) 26, W. *kście* – wtedy nie można się w niej kąpać Szyf MiW 71; podob. Kul MiW 418. W Poznańskim mówiono, że *woda kwitnie*, gdy zbierała się na W. piana Kul Wiel 3/403.

W. stojąca *psuje się/gnije/cuchnie*: przysł. *Psuje się woda bez ruchu* NKPP woda 26, *I woda stojąc gnije/cuchnie* NKPP woda 26, *Zdrowsza daleko, kiedy ciecze woda, kto się przechadza, zdrowsza w nim uroda* NKPP woda 116. Według wierzeń z Podhala *woda zebrana we Wielki Piątek* przed świtem *nie zagłoni się bez cały rok* Baz Tatr 140; według Kaszubów W. zaczerpnięta w Wielką Sobotę o północy lub w Wielkanoc nad ranem jest przez cały rok świeża Sych SGKasz 6/94. W. może się *zaśmierdnąć/wyschnąć*, gdy ktoś zabrania jej czerpać NKPP woda 37, LL 1959/1-2/94. W. staje się *zatruta*, gdy wąż przez nią przepłynie ZWAK 1881/171, K 7 Krak 173. W pd.-wsch. Polsce mówiono, że W. *czyści się* w przeciągu godziny siedmiokroć K 48 Ta-Rz 280.

W. przejmuje „dobrą moc” od Jezusa, Matki Boskiej 35, 36, 172, 225 od świętych, np. św. Stanisława K 48 Ta-Rz 40, od sakramentaliów; wtedy jest skuteczna przeciw złym mocom. W. przejmuje też złą moc, np. od księżycy; W. oświetlona przez księżyc „ciągnie ku sobie” ludzi K 15 Poz 5; kto wypije taką W., staje się lunatykiem Sim Wierz 237; ale W. postawiona w naczyniu na oknie chroni przed światłem księżycy Kul Wiel 3/413, Szyf Trad 44, Szyf MiW 144, Wit Baj 68, Wisła 1902/414, W., w której utonął grzesznik, chroni przed chorobą np. K 39 Pom 384, W. przyniesiona do domu, w którym leży umarły, „psuje się” ZWAK 1885/32, w W. tej obmywa się duch zmarłego K 18 Kiel 63; stąd zakaz czerpania W., gdy przejeżdża kondukt żałobny ZWAK 1885/33. Wierzono, że W. traci złą moc, gdy wyleje się ją pod wóz, który wozi trumnę na cmentarz – *jak wóz przejedzie, to już mocy złej nie ma* Szyf MiW 92, podob. Kul MiW 425, LSE 1978/65 lub gdy wyleje się ją tak, *aby ptaszki nad nią przefruwały, to będzie dobra* Szyf MiW 92, Kul MiW 425.

W. *zamarza*, w zag. *lód to twarda woda* Folf Zag nr 1495; *Komu mróz najwięcej w zimie dokuczy? Wodzie, bo zaraz zamarznie* Folf Zag nr 54. Według przysł. *Na Marcina woda się ścina* NKPP Marcin św. (11.XI) 15, *Czasem i w marcu zetnie wodę w garcu* NKPP marzec 3. W zagadkach zamarzanie W. określa się metaforycznie jako *wypijanie* W. przez mróz 9, →lód.

W. *się grzeje, gotuje/wrze/burzy się/kipi* 150A–C, 216B, 217 A–D, kaszub. *są goni* 'gotuje się' Sych SGKasz 6/93. W bajce *woda gotowała się*, gdy wpadł do niej diabeł 201. W Krakowskim mówiono, że niedobrze jest, kiedy *na próżno* (bez potrzeby) gotuje się W. w garnku ZWAK 1887/28, bo wtedy pocą się mocno konie w stajni czy na polu stojące K 7 Krak 135.

W., która *wysycha/spala się od słońeczka* to w pieśni obraz przemijania miłości i urody 80. Według podań w miejscach pokuty grzeszników W. nie wysycha 222.

□ Człowiekowi W. (a) przynosi pożytek i (b) czyni szkody 12b, 13a, 17.

(a) W. wspomaga człowieka i żywe istoty. W. *daje, ożywia i podtrzymuje życie*, tkwią w niej „zarodki życia” Krz PBL nr 2032. Przekonanie o życiodajności W. utrwalone jest w przysł. *Wiatr ojciec, a woda matka* 11. W. zapładnia kobietę 198A, Krz PBL nr 1483, z jajka wpuszczonego do W. wylęga się panna 198B; według wierzeń W. z niektórych źródeł leczy bezpłodność, →źródło. *Bez wodę ni móg bë zec ani człowiek, ani zwierz, ani żadno jiné stworzenie* Sych SGKasz 6/94. W bajkach magicznych W. przywraca człowiekowi ludzką postać, →żywa woda. W. *gasi pragnienie* powsz., *ducha w pragnieniu wskrzesza* 193; W. jest *ochłoda* dla Jezusa 173, *dusz* 57, 173, chorego człowieka 175a, spalonej słońcem ziemi 226. W. *leczy*, uzdrowia 22, 26d, 41, 43, 44, 217D, 220, 225A; *dodaje sił* (w bajkach *mocna woda*) 22; *odmładza, dodaje urody* (w bajkach *młoda woda*) 22, 26d, 29, 150A, 151c, 217B, Krz PBL nr 1483, →żywa woda.

W. *oczyszcza i uświęca: obmywa/czyści świat*, ludzi, zmywa grzechy, choroby 2B, 29, 35, 36, 41, 43. O wielkim grzeszniku, zbrodniarzu mówi się: *Na obmycie go wody by nie stało* NKPP myć 9. W. *wymierza sprawiedliwość: przyjmuje dusze* po śmierci 33, 57, *wyrzuca ciała* 200; *wyrzuca wianek* dziewczyny, która nie jest go godna 62Ca, *karze* za kazirodztwo K 33 Cheł 351. W. *osądza ludzi: rozstępuje się* i ratuje bohatera przed pogonią 202, *pochłania grzeszników*, →jeziro, →morze, →potop.

W. *łączy ludzi*: przenosi znaki od chłopca do dziewczyny, od córki do rodziców (*jablusko, wianek, kwiat, włosy*) 66A, B, Ol Podl 101, *Pieś Śl* 1/336, 337. W. *sprzyja zakochanym* 99, *przynosi/nosi zalotnika* 96Cb, *dziewczyne/kochanków* 96D, 115.

(b) W. *szkodzi* ludziom: może pozbawić życia (w bajce *martwa woda*) 19; *topi/zalewa/zabiera/pochłania* ludzi i ich dobytek 13, 15, 34A, B, 75c, 84Dc, 136A, B, 204, 222; na Podhalu *żeby woda nie zabierała ziemi z pól, w Kwietną Niedzielę, tj. Niedzielę Palmową*, chodzą z poświęconymi palmami po polach Baz Tatr 138–139; *cis, smrek i lesce kładnom popod próg sałasa – to pieron ani woda nie przydom* Baz Tatr 162, →potop, →powódź.

W. *szkodzi* jako napój, jeśli jest *brudna/zmącona* 143A–C, 144Aa, Ca, *odbiera siły* (w bajce *słaba woda*), *postarza* (w bajce *woda stara*). W bajce *woda paląca* wszystko rozgotowuje, *woda jadowita* objada ciało do kości, *woda śpiąca* usypia człowieka czyniąc go bezbronny, →żywa woda.

W. *przenosi złą moc*. Na Podhalu zapisano wierzenie, że gdy coś myje się w W. bieżącej, to W. *zabiera* pomyślność związaną z tą rzeczą – zwłaszcza przed

św. Janem, gdy W. jest nie poświęcana Baz Tatr 181, mleko uchodzi z wodą przez trzy dni – gdy krowy przechodzą przez W. bieżącą i zaraz nie wracają K 48 Ta-Rz 284, gdy często krowy przez W. przegania się, to *mléko rzednieje* ZWAK 1881/119.

(c) W. *gasi/dusi ogień* NKPP woda 13, Folf Zag nr 741, a sama nie da się *przy piec* 7; *Nie zgasi ognia olej, chyba woda* Wisła 1897/349. Wierzono, że ogień chroni ludzi przed złymi mocami tkwiącymi w W., dlatego np. W. z pierwszej kąpieli niemowlęcia należało wylać na ogień Karw Dobrz 141. W. *ściąga pioruny* do siebie ZWAK 1886/107, TN Krasiczyn 1985.

W. *brzezi rwie* 90B, *skały rwie* 74b, *podmywa* 90C, *brzezi myje* 132C – *cicha woda* podmywająca brzezi to człowiek działający podstępnie 15. W. *nie sie: kamień* 66A, *piasek* 82Cf, podob. 82Ce, *wyplukuje w ziemi dziury* 222, *wymuły* Plut Głog 2/134.

W. *rozpuszcza sól*, fraz. *przedpadł jak sól na wodzie* NKPP *przedpadać* 5; w gadce głupi sieje sól na W. Krz PBL nr 1200.

W. nie miesza się z *oliwą, olejem*: przysł. *Oliwa nie brata się z wodą* NKPP *oliwa* 2 (o rzeczach przeciwnych sobie), podob. *Oliwa sprawiedliwa, zawsze na wierzch wypływa* NKPP *oliwa* 3.

W. *rozrzedza* coś, sprawiając, że staje się to mało wartościowe, por. *rozwadniać* coś *powsz.* Rozrzedzanie mleka, piwa, było obłożone karą 178, np. pasterze w Karpatach (Huculi) wierzyli, że kto do mleka naleje W., nie będzie miał pożytku z owiec K 54 RuśK 172.

W. *spływa* bez śladu z *gęsi/kaczki / po psie / po kamieniu / po skale / po szkłe woda (spłynie/zleci)* NKPP woda 27, *znać jak na gęsi wodę* NKPP woda 27; coś (nagana, przykrość) *spływa po kim jak woda po gęsi, po kaczce* 'coś nie robi na kim większego wrażenia' S SFr 2/593.

W. sprawia, że coś w niej zanurzone *moknie, rozmięka, gnije* 136Bc, 150Aa; *spódnica* dziewczyny *gnije* w W. 112a (= utrata dziewictwa); panna, która straciła wianek, jest jak *róża/lilia/rybka/szmata wymoczona w wodzie*, np. K 6 Krak 155, K 48 Ta-Rz 143, Pieś Śl 2/684.

W. *zamula/podmula/głoni kwiaty/pole* – w pieśniach kojarzone z obmową/nieszczęściem 81, 162.

Na różne rzeczy W. działa przeciwnie 17B: przysł. *Jednaź woda sprawuje, że powróz się kurczy, a rzemień wolnieje* NKPP woda 33, ale też – działa tak samo na przeciwne rzeczy: przysł. *I ten, co się w miodzie, i ten, co się w gnoju zmazał, w jednej się płucze w wodzie* NKPP woda 25.

♥ W. zachowuje się jak żywa, czująca istota: w pieśni miłosnej *gada, płacze* 73a, b; *płacze* po śmierci Jezusa 55; W. *mówi* 73A, B, 184. W. *obraża* się 220; *mąci* się, gdy w nią wpadnie coś nieżywego K 8 Krak 115, *wyrzuca* utopionego człowieka 200. W. *współczuje* z ludźmi: *drzy*, gdy dziewczyna cierpi po śmierci ukochanego 77, *chlusta/wylewa* się z rzeki / *wrze*, gdy uwodziona dziewczyna woła o pomoc 185. W. *żąda ofiar*, np. *Jako sie fto utopił, to ni móg być zbawiony, jaze sie fto drugi nie utopił na ofiare. Inacy woda nie fciała puścić tego, co sie w pierw utopił* Baz Tatr 91, → jezioro, → potok, → rzeka.

● W. jako żywioł budzi *strach, trwogę* 13b, mówi się o niej *straszna*, np. K 7 Krak 14, Obr Biał 54, → potop, → powódź, ale *Kto wysoko stoi, wody się nie boi* 146. Lęk

psa i kota przed W. utrwalają fraz. ktoś *boi się czegoś jak wściekły pies wody* NKPP bać się 23, *brzydzi się jak pies wściekły wodą* NKPP brzydzić się 4; przysł. *Jadłby kot ryby, ale nie chce w wodę* NKPP kot 19, formuła niemożliwości: *jak przyjdzie kotka do wody* NKPP kot 24. Skłonność ryb i ptaków wodnych do W. utrwalają fraz. *bać się kogoś tak jak rybka wody (jak woda kamienia)* K 12 Poz 75, *cieszyć się kimś jak cyraneczka wodą* LL 1966/2-3/57, *kochać się jako rybka z wodą* K 44 Gór 388, war.: Miła Oraw 33.

O kimś, kto nie lubi się myć, nie dba o czystość, mówi się: *gniewa się z wodą* K 1 Pieś 426, ZWAK 1884/82, ZWAK 1891/84, *boi się wody jak Żyd* NKPP Żyd 8.

● Władzę nad W. ma Bóg, który *trzyma w niebie wodę*, aby karać ludzi 195B; sprawia, że W. może zalać miejsce, gdzie ludzie mieszkają i pracują (→powódź, →potop), jeśli nie przeblągają Boga 222b. W. zalała kopalnie srebra w Bytomiu karząc za morderstwo 222c, karczmę 222a, cerkiew z grzesznikami K 33 Chel 354, pochłonęła zdrajcę kraju i jego zamek 222f.

Według archaicznych wyobrażeń władzę nad W. miał też demoniczny wąż oraz *planetnicy, chmurnicy*, demony wodne, topielec, który uderzeniem złotego pręcika w W., sprawiał, że się rozstąpiła Udz Krak 114, niekiedy też siły nieczyste: diabeł (np. spowodował zalanie kopalni 222d, skarbu pod Olkuszem 222e), czarodziej (np. osuszył W. MAAE 1908/256), *czarownice*, →deszcz.

◆ W. jako obiekt działań ludzi. Noszenie W. było obowiązkiem kobiety (żony, córki, służki), choć niekiedy robił to mąż 67, 68, 140, 159, 160, 171, 179, 186B. Rytualne przynoszenie W. przez pannę młodą w obrzędzie weselnym związane jest z magią płodnościową TN Bychawka 1962, K 49 Sa-Kr 351-352, 375, 385, 415, 461, K 26 Maz 189 oraz zaznaczeniem roli kobiety jako karmicielki: młoda wlewała trochę przyniesionej W. do dzieży K 33 Chel 280, do kwasu używanego do zacynienia ciasta na chleb K 33 Chel 212, do mąki i miesiła ciasto na pierogi K 36 Woł 33, dawała się napić tej W. wszystkim obecnym K 35 Przem 110-111. Pierwszą czynnością służącej na nowym miejscu było przyniesienie W. ze studni, co zapewniało jej zdrowie i pomyślność w służbie przez cały rok K 33 Chel 101, podob. K 49 Sa-Kr 101.

W pieśniach chodzenie po W. / noszenie W. przez dziewczynę zwykle jest kojarzone z *z a l o t a m i* 54, 106d, 116-118, 133c, 186B lub z *a k t e m m i ł o s n y m* 62Aa, b, 120b, 121, 122. Dziewczyna, którą nosząc W. *dzbanuszkciem, nadsiadła się / zerwała się / podźwiagała się / zdradziła się*, to panna spodziewająca się dziecka 119. Chłopiec, który *bierze/nosi wodę* dziewczynie to zalotnik 120. *Kawaler/mąż*, który nie umie przynieść dziewczynie/*żonie ani wody, ani ognia* to mężczyzna pozbawiony witalności 149.

Noszenie W. jest ciężką, a często pogardzaną, *pracą* 179, 208A. W bajce zaczarowane przedmioty (konwie, miotła) / *diabeł* noszą W., wyręczając ludzi 208B. Noszenie/wożenie W. *przed kim / za kim* jest uważane za najprostszą posługę: fraz. *ktoś wodę przed/za nim wozi/nosi* 'ktoś niewart kogoś, nie dorasta do niego' NKPP woda 104; noszenie W. za zapłatą Żydom było zajęciem pogardzanym 147b: fraz. *Żydom wodę nosić* 'do niczego się nie nadawać' NKPP Żyd 246, podob. NKPP zdrowie 15, K 22 Łęcz 198, Bąk Gręb 72. Noszenie W. w dzbanie jest symbolem ryzyka: przysł. *Kto nosi dzbanem wodę, otrzymuje często szkodę* NKPP dzban 3, podob. NKPP dzban 6. Noszenie, czerpanie W. *przetakiem/koszem/cedzadłem/sitem/rzeszotem/sakiem / czymś dziurawym* to przysłowiowe określenie nadaremnej, bezowocnej pracy 21, w bajce głupiec

nosi W. w przetaku Krz PBL nr 480C; fraz. *łać wodę do dziurawego naczynia* 'robić co nie osiągnąć rezultatu' s SFr 2/593. W bajkach noszenie w ustach W. do podlewania suchej palki to pokuta zbója/zbrodniarza 209.

Przechowywanie W. W. trzyma się w domu w specjalnych naczyniach (zob. wyżej miary), stojących zwykle blisko *komina/pieca/kuchni*. Na Podhalu mówią, że najlepiej *trzyma się* W. w naczyniach z drzewa smrekowego Baz Tatr 161. Do nowo zbudowanego domu wnoszono W. czerpaną w Wielki Piątek przed wschodem słońca LSE 1963/113.

Zakaz odmawiania W. W. uważano za dobro powszechne K 42 Maz 193, bo *co Pan Bóg dał człowiekowi bez jego udziału, należy do wszystkich* Kul Wiel 3/220. Nie wolno zabraniać czerpania W.: przysł. *Ognia każdemu i wody użyż, bo w tym nie masz szkody*. NKPP ogień 41, fraz. *odmówić komu ognia i wody* znaczy 'wyłączyć ze społeczności ludzkiej' s SFr 2/594. W. do picia i pojenia zwierząt nie powinna być przedmiotem kupna i sprzedaży MAAE 1897/207. Obcym, tzw. *przechodnim*, przyznawano prawo pojenia bydła w cudzym stawie lub czerpania wody z cudzej studni MAAE 1897/224; ale stale mogli czerpać W. tylko ci, którzy przyczynili się do wybudowania studni i dbali o nią MAAE 1897/224. Za złamanie nakazu użyczenia każdemu W. spotyka człowieka kara: przysł. *Jeszle chto zabraniá wodę ze stédnie, téj wóna zasmierdnie abo czésto weschnie* NKPP woda 37; war.: LL 1959/1-2/94, po śmierci – kara boża: *Ten, co załuje ludziom wody za zyciá, bedzie ji miáć pełno po śmierci w trumnie* MAAE 1897/224. W. nie powinny czerpać osoby „nieczyste”, aby nie kalać czystości W.: kobiety miesiączkujące Kul Wiel 3/94, położnice przed *wywodem* (rytualnym oczyszczeniem) ZWAK 1885/31 – *boby w studni były robaki* LSE 1984/31, Kul Wiel 3/111, bo W. wyschnie ZWAK 1879/26.

Wylewanie W. Miejsce, na które wynoszono z domu i wylewano W., miało szczególne znaczenie w magii i lecznictwie ludowym. W., która miała zapewnić pomyślność, wylewano w „swojej” przestrzeni – w domu, w gospodarstwie, zaś W., która mogła przynieść nieszczęście – poza granicą tej przestrzeni; odwrotnie postępowano z W., która miała *zabrać urok* czy chorobę.

W domu rozlewano W. w obrzędach weselnych dla zapewnienia pomyślności nowożeńcom i weselnikom, np. w Chełmskiem chorąży rozlewał W. na izbę K 33 Chel 280, na Lubelszczyźnie państwo młodzi po powrocie z kościoła wylewali W. za siebie przez głowy Hol Wes 111, w Poznańskim na początku wesela rozlewano w domu W. rozbijając naczynie, w którym ją przyniesiono, gdy družba rozbił naczynie z W., wołano: *Rozlał czerninę!* K 11 Poz 61; w ziemi dobrzyńskiej po oczepinach sadzano pannę młodą młodemu na kolanach, starszy družba wlewał trochę W. pod stół, na którym siedzieli młodzi (magia płodnościowa) Karw Dobrz 167. Pod strzechę nie należało wylewać W. z kąpieli dziecka – bo będzie ono „się moczyć” LSE 1963/138.

Pod płot innej położnicy należało wylać W. po kąpieli niemowlęcia – aby tamtej dziecko płakało, a swoje było spokojne LSE 1963/144, gdzie trzy płoty się stykają – aby odeszły uroki K 42 Maz 336, pod płot, tj. w miejsce, gdzie ludzie mało depczą, wylać W. z pierwszej kąpieli dziewczynki, w przeciwnym razie miałyby być nieporządne Karw Dobrz 141. W praktykach odwracania deszczu, gradu, zalewu stosowano wylewanie W. *za płot* (żeby deszcz padał gdzie indziej)

47, wynoszenie z domu W. w *miseczce* (aby ominęła go chmura gradowa) MAAE 1908/129, odłożenie wody na jazie w potok (aby W. z *cyrniawy* nie zamuliła młyna) Baz Tatr 87.

Na drogę należało wylewać W. z kąpieli dziecka – żeby szczęście miało ŁSE 1963/138. Na drogę przed przejeżdżającymi wylewano W. z kąpieli chorego dziecka, aby oni chorobę zabrali K 17 Lub 162, na skrzyżowanie dróg przed wschodem słońca – aby *zorce*abrały od dziecka *placznice* LL 1976/1/46. Na →rzekę, →strumień (= bieżącą wodę) wylewano W. po kąpieli chorego dziecka, aby *woda*abrała chorobę od cierpiącego.

Na miejsce odosobnione trzeba było wylewać W. z kąpieli niemowlęcia aż do chrztu – *żeby* miało *spokojny sen* Kul Wiel 3/108, aby dziecko rosło Wit Baj 67. W najbardziej niedostępne miejsca Wit Baj 188, gdzie nikt nie chodzi i nic nie rośnie Kul MiW 425, Szyf MiW 92, K 56 RuśC 437, gdzie nie chodzą ludzie i bydło Kul Wiel 3/186, powinno się wylewać W. po umyciu zmarłego.

Za ludźmi niosącymi ciało na pogrzeb należało wylać W. po kąpieli zmarłego dziecka K 15 Poz 285. Trzeba było uważać, *aby nie wylać na swój puścian* (cień) W. po obmyciu zmarłego, bo to sprowadzało nieszczęście Szyf MiW 92. Na ręce ojca wylewały kobiety na Śląsku W. po pierwszej kąpieli niemowlęcia Lud 1978/71.

Na zwierzęta lub w miejsca z nimi związane wylewano W. z kąpieli dziecka, np. pod żłób – żeby ciche było ŁSE 1963/138, do czasu chrztu W. z kąpieli dziewczynki należało wylewać do krów w oborze, z kąpieli chłopca – do konia w stajni ŁSE 1963/120, ale też tam, gdzie bydło nie chodzi – żeby dziecko nie płakało ŁSE 1963/138. Na cudze psy wylewano W. po kąpieli chorego dziecka – *ażeby choróbstwo z domu wyniosły* K 17 Lub 162. Do *gnoju* nie wolno wylewać W. z kąpieli dzieci – bo dzieci będą *gnojki* ŁSE 1963/138; gdy dziecko zachorowało na suchoty, należało wylać W. na obornik Wit Baj 75.

Na rośliny / w ogrodzie wylewano W. z kąpieli dziecka: najlepiej wylać na trawnik, najgorzej na kamienie K 7 Krak 140, na trawę, żeby dziecko nie krzyczało ŁSE 1963/138, na trawnik lub pod owocowe drzewo ZWAK 1887/30, pod jabłoń o słodkich owocach, aby dziecko „słodkie życie” miało Wit Baj 67, do ogródka, gdzie kury nie chodziły ŁSE 1963/138; w Łódzkiem W. po kąpieli ochrzczonego dziecka na trawę w ogródku – aby ładnie rosła ŁSE 1963/120.

W. nie wolno wylewać w dniu Wszystkich Świętych i w dniu zadusznym wieczorami, *by nie oblać duszyczek* (bo w tych dniach dusze przychodzą na ziemię) Karw Dobrz 208, Kul MiW 418; stąd mazurskie powiedzenie: *Uciekajcie wszystkie dusze, bo ja wodę wylać muszę* Szyf MiW 73, Karw Dobrz 205. Na Wileńszczyźnie nie można było wylewać W. przez okno, przez drzwi nie przestąpiwszy progę, żeby nie oblać anioła stojącego na straży K 53 Lit 392.

Zdobywanie, darowanie W. W bajce cudowną W. – jako wielki skarb – zdobywa człowiek szlachetny, odważny, gotowy do poświęceń; zwykle W. ta jest pilnowana przez *gada, węża, smoka, czartów, straż* itp., →źródło, →zdrój, →żywa woda.

W obrzędach weselnych W. (obok chleba, soli) jest rytualnym darem, który ma młodej parze zapewnić pomyślność TN Głębokie 1979. W Poznańskim po wykopaniu nowej studni porobcy nosili W. w dzbanku od domu do domu, za co odbierali podarunki K 14 Poz 31.

Duszenie W. Według wierzeń W. – podobnie jak ogień, rośliny, zwierzęta, ludzie – może być w nocy *duszona* przez *zmorę* LL 1962/1–2/63, Kul MiW 429, Szyf MiW 120, K 15 Poz 41.

Zastawianie, mierzenie W. *Zastawianie wody* przez chłopca kojarzone jest w pieśniach miłosnych z zalotami 82A, 96Ca, przeproszaniem 82A i poślubieniem osoby ukochanej 82A. *Mierzenie wody* przez chłopca *pałką* oznacza w erotyku ludowym akt seksualny 121A.

Mącenie W. kojarzone jest z intrygami, jątzeniem, kłótnią: *wodę mącić* znaczy ‘celowo wprowadzać zamieszanie dla własnej korzyści’, zaś *mąciwoda* to potoczna nazwa ‘wichrzyciela i warchoła’. W pieśniach *mącenie, kłócenie W.* zestawiane jest z brakiem wzajemności w miłości 122, 123B, przeszkodami 123A, z *bałamuceniem* dziewczyny 123C, 143C, odejściem dziewczyny z domu ZWAK 1888/197.

Brudzenie W. Według pieśni religijnej W. *zabrudziła* dziewczyna, która utopiła swe dzieci i *sama się w niej umyła* 173. W pieśni miłosnej *kalina, malina*, które *zakaliły wodę* są zestawiane z dziewczyną, które utraciła dziewictwo 72.

Ochrona czystości W. W czasie zaćmienia słońca zamykano lub zakrywano studnie, aby uchronić W.: przed zarazą, którą zaćmienie sprowadza K 46 Ka-S 462, od zatrucia Kul Wiel 3/509, ludzie i bydło pomarliby, pijąc tę W. Wisła 1900/464, Bieg Lecz 2. Zabraniano czerpać W. ludziom „nieczystym” (zob. wyżej). Nie wolno zanieczyszczać W., bo można ściągnąć na siebie gniew mieszkających w niej demonów Sych SGKasz 6/93. Uważano, że żaba czyści W. ZWAK 1887/48 i oziębła W. w studni Wit Baj 283; na Pokuciu mówili, że w której studni są żaby, tam W. zawsze czysta i zdrowa K 31 Pok 144. Według mitu na początku świata ptaki czyściły W., zwłaszcza bocian z czapłą ZWAK 1881/109.

Oczyszczanie W. W wigilię św. Jana Chrzciciela gospodarze wybierali ze studni W., aby napłynęła nowa – czysta, dobra, zdrowa LSE 1974/67, K 19 Kiel 194, ZWAK 1885/26, Gaj Rozw 60–61; tłumaczono, że św. Jan ochrzcił W., więc musi ona być czysta Karw Dobrz 204. W regionie nadrabskim mówiono: *Błoto ze studnie powinni podbiierać i wodę ś ni wyléwać chłopcy mocne i porządne ... żeby woda była twardá i dobrá do picia i żeby chrobaków w ni nie było* MAAE 1897/224. W Poznańskim parobcy wybierali studnię w Zielone Świątki, po czym chodzili po *kołędzie* K 14 Poz 31. Do W. w studniach wlewano w Wielką Sobotę wodę święconą, żeby W. była zdrowa i żeby robaków nie było LSE 1974/65, lub w dzień św. Agaty Wit Baj 283; wrzucano też: sól św. Agaty, aby oczyścić W. z wszelkich nieczystości (i dodawano kawałek chleba) K 48 Ta-Rz 82, na Podhalu – w dzień św. Agaty chleb suchy poświęcany Baz Tatr 137; na Lubelszczyźnie – kamienie przyniesione z cudownych miejsc, w przekonaniu, że wtedy *woda sie nie psuje* Etnl 1989 Bilg 139; w Łódzkiem kawałki niegaszonego wapna LSE 1962/140.

Kult W. wyrażał się u Słowian, jak i u innych ludów, przede wszystkim w modlitwach i ofiarach Mosz Kul 2/511. Do dziś przetrwało przekonanie, że W. jako żywioł życiodajny oczyszczający, *święta woda* powinna być otaczana czcią, szacunkiem 35. Na W. nie wolno pluć K 45 G6r 496, „bo wodą się chrzci” Sych SGKasz 6/93, *bo pluje się Matce Boskiej w twarz* Sim Wierz 239. Do W. nie wolno oddawać moczu, *sikać*, „bo to grzech, gdyż Pan Jezus wodą z rzeki był ochrzczony” Wit Baj 80; w przysł. *Nie pluj w wodę, bo przyjdzie się jej napić* NKPP pluć 6; na Kaszubach mówiono: *chto plwie na wodę, ten są utopi* Sych SGKasz 6/93. W Przemyskiem mówiono: „nie godzi się

strzelać do studni, bo w niej wody zabraknie” ZWAK 1889/76. W pieśni *koń*, który *pluje na wodę*, jest znakiem wzgardy, odrzucenia zalotów 108.

W. składano ofiary przeblagalne, np. w *każdy Wielki Piątek wrzucano święte obrazy, aby tyle ofiar nie było* Lud 1973/103, podob. chleb i świece Etn Pol 2/338, Sim Wierz 245, Sim Gad 59; wrzucenie do W. bochenka chleba zabezpieczało wszystkich przed utonięciem Sim Gad 59, Lud 1973/103; wrzucano w W. sól św. Agaty, kromkę chleba, dla oczyszczenia i poświęcenia Święt Nadr 120. W nowo wykopanej studni kładziono na dnie srebrny grosz K 46 Ka-S 492, →jezioro, →morze, →źródło.

Święcenie W. W. jest święcona w kościele w Wielką Sobotę powsz. Na Warmii – w Wielki Piątek Szyf MiW 56. Święcenie ognia z W. oznacza *chrzest Pana Jezusa, bo jak Chrystus przyjmował chrzest na rzeki Jurdanie, to zejszed Duch w ogniu* Czap Mat 121. W. i kredę święci się w wigilię Trzech Króli Karw Dobrz 184, K 39 Pom 387; na Kaszubach W. – w dzień Zielonych Świątek K 39 Pom 388; sól, chleb i W. – w dzień św. Agaty (5.II) Gaj Rozw 47, MAAE 1908/121, PSL 1971/4/234, Bar ŚrodP 282, Baz Tatr 137, Wisła 1893/53; W. i chleb – w dzień św. Błażeja (3.II) Baz Tatr 136; W. – w dniu św. Mikołaja (6.XII) ZWAK 1879/28. W tradycji greckokatolickiej na wschodzie Polski W. w rzekach itp. święci się w święto *Jordanu* K 56 RuśC 439, K 57 RuśC 1267. W. poświęcona zapewnia ludziom i ich dobytkowi pomyślność, dlatego zabiera się ją do domu. W Sanockiem i Krośnieńskiem ksiądz święcił W. w domu zmarłego w tydzień po pogrzebie K 49 Sa-Kr 532, w rocznicę zgonu rodziców K 49 Sa-Kr 533.

Chrzczenie W. *Św. Jan chrzci W.* NKPP Jan św. Chrzciiciel (24.VI) 38, Pel Dem 86, 88, Szyf MiW 71, K 3 Kuj 92, ZWAK 1878/126, ZWAK 1887/4, ZWAK 1891/49, Gaj Rozw 61, *ś w i ę c i* W. *Woź* Low 44, Gaj Rozw 60 i od tego czasu staje się ona bezpieczna dla ludzi. Dopóki św. Jan nie ochrzci W., nie wolno się kąpać w rzekach, jeziorach itp., bo są w niej gady K 42 Maz 405, K 48 Ta-Rz 82, por. Pel Dem 88. Gdy *św. Jan ochrzci wodę*, topielce przestają być groźne dla ludzi Pel Dem 86.

Rozpowszechnione są też przekonania inne: że W. w rzekach, jeziorach itd. *s t a j e* się bezpieczna dla kąpiących się ludzi na wiosnę Pel Dem 89, „gdy ptaszki się legną” K 34 Chel 204, od dnia św. Marka (25.IV) – według przysł. *Św. Marek włożył do wody ogarek* [ogrzeł wodę] Pel Dem 90, NKPP Marek św. (25.IV) 22, od Bożego Ciała – stąd przysł. *Na Boże Ciała skacz do wody śmiało* Pel Dem 89, NKPP Boże Ciała 2, od Zielonych Świąt, Zesłania Ducha Świętego – stąd przysł.: *Święty Duch, w wodę / da wody buch* TN Krasieczyn 1985.

Żegnanie W. Przed wejściem do W. należało ją przeżegnać znakiem krzyża, aby pozbawić ją złej mocy Gaj Rozw 61. Na Lubelszczyźnie mówiono, że gdy się pije W. *na dworze*, tj. na wolnym powietrzu, to trzeba ją naprzód w naczyniu przeżegnać i ulać z niej troszkę na ziemię, a dopiero potem napić się, żeby dlabła z W. nie połknąć K 34 Chel 165, podob. K 17 Lub 204, Wisła 1888/279.

◊ Do W. kieruje się pozdrowienia i modlitwy, które są wyrazem szacunku i wiary w jej oczyszczającą, uzdrawiającą i uświęcającą moc: *Niech będzie pochwalona przenajświętsza wodecka* 35, *Witajże, wodeczko śliczna* 41, *Dobry dzień, wodo* Szyf MiW 56, *Wodo kryształowa* 35, *Wódko, wodeczko! Obmywałaś kamienie, korzenie, obmyj i mnie grzeszne stworzenie* Mosz Kul 2/511, war.: 35, 41. Ludzie sądzą, że W. współczuje z nimi, dlatego proszą, by się *rozeszła*, gdy człowiek bardzo cierpi 76a, *rozpłynęła*, by chłopiec mógł uratować i poślubić dziewczynę 76b; panna prosi W., by

oddala jej *wianek* Oles Lub 68; chłopiec prosi W., by *wróciła pióreczko* podarowane przez dziewczynę 93. Nieszczęśliwa dziewczyna traktuje W. jako swoją powiernicę – skarży się W. 75. W mowie pogrzebowej składa się W. podziękowanie w imieniu zmarłego 193. Dusza, której nie chce Jezus, prosi *wodę*, by ją *przyjęła* 57. Według pieśni miłosnej W. można *rozmówić, namówić, przeprosić, pokochać, zapomnieć* – nieczulego człowieka nie można 74.

Δ (a) Lokalizacja. (α) W. jest we wszystkich sferach świata. Według opowieści mitycznej W. wypełnia świat, otaczając ziemię 194B, tak że *ziemia pływa po wodach morskich, bo gdziekolwiek wybić studnię, wszędy woda się najdzie* K 7 Krak 34, podob. K 7 Krak 4, Kal Lim 17, Mosz Kul 2/21, 40, K 34 Chel 257. We wnętrzu ziemi są *wodny wulkany* Czap Mat 70, jest „zbirowisko wody” K 34 Chel 257; dlatego W. wytryska z ziemi, zwłaszcza spod kamieni, np. K 42 Maz 538, Czap Mat 112–113. W. przez ziemię „ciecze tak jak krew w ciele ludzkim. Gdy u nas rzeki wysychają od posuchy, to pod ziemią wówczas są ulewne deszcze K 34 Chel 257. W. jest też w niebie: *woda z nieba* 32, *z całego świata* 41.

W. rozplywa się po ziemi: *rzekami*, np. 61, *strumieniami* 60, 88a, *potokami* 82Bc, *strugami* 82Cc, *ruczajami*, *bije w stokach, źródłach*, *stoi w jeziorach, stawach, studniach* 133c, 204d itd., *idzie skarpami, miedzami* 82Bb, *rozdołami* 82Bd; otacza ziemię w *morzach, oceanach*; stąd przysł. i fraz. o noszeniu/dolewaniu *wody do morza/rzeki/krynicy/studni* (o wykonywaniu zbędnej pracy), →morze, →rzeka, →źródło.

W. zwykle wypływa z gór, np. 82Ac, stąd przysł.: *Im większa góra, tym bliższa woda* NKPP góra 13, *W górach początek wody, a koniec chleba* (o lichych gruntach podgórskich) NKPP góra 27, war.: NKPP Wisła 9. *Woda góraska, woda w skale* 141, *woda gróniowa* 142a jest ceniona jako napój.

W. krąży w świecie. W archaicznych wyobrażeniach W. pił i zatrzymywał wąż Tom Drz 32 lub smok, który zapewniał obieg W., pobierając ją z ziemskich zbiorników i wynosząc w przestworza Tom Drz 59, podob. Tom Drz 121. W bajkach wąż pilnuje uzdrawiającej W. w →zdroju, np. K 51 Sa–Kr 190, w →źródle, w →stoku. Według powsz. wśród Słowian wierzenia *tęczy pije wodę z rzek, jezior, stawów, studni* itd., *ciągnąc ją do chmur i wylewając potem w postaci deszczu*; na kresach wsch. tęczę kojarzono z wężem, →tęcza.

W. z rzek, mórz itd. czerpią i ciągną do chmur za pomocą *tęczy planetnicy, chmurnicy* np. Wisła 1896/57, K 7 Krak 33, Pel Dem 67, podob. *obłoczni* Mosz Kul 2/655. Zamrażają też W. i ładują ją na obłoki, tną lód w stawach, by sporządzić z niego grad Pel Dem 67, ZWAK 1887/5.

(β) W. *znajduje się w każdym domu* 7.

(γ) W. w pobliżu domu. W pieśniach zalotnych i miłosnych W. często występuje z erotycznymi symbolami: *okienka, ogrodu, łączki, gajku, drzewa*: obraz W., która *ciecze/idzie koło okien* domu 82Ab, *pod okienkiem* 126Bf, *koło dwora/zagrody* panny/kawalera 82Dc, 97B; *od ogroda* np. 82Be, 132B, *z ogroda* 96Db, *bez ogród* 82Dc, *w ogródeczku* dziewczyny 126Bf; *po zielonej łące* 82Db; *w zielonym gajiku* 143Aa, D; *z/od/spod jawora / pod jaworem / między dęby* 82D, 92E, 99, 126Bf, 143D *spod buczyny* 82Dd, *w olszynie* 96C, *spod lipki* 167Aa, K 44 G6r 303, K 45 G6r 462 jest zestawiany z zalotami, co nawiązuje do witalnej i erotycznej symboliki W.

(δ) W., która *plynie przy/we młynie*, w wielu pieśniach jest tłem akcji miłosnej 82Ad, Da, 132Cb.

(b) Lokalizator. W. jest (α) miejscem przebywania sił nieczystych i dusz ludzi zmarłych, nadzwyczajnych istot i przedmiotów; (β) w okolicach W. żyją ludzie; (γ) W. jest środowiskiem życia zwierząt i roślin; →woda *źródłana, kryniczna, stokowa, zdrojowa, morska, z jeziora, rzeczna, z potoku, ze strumienia, ze strugi*.

(α) W W. żyją demony wodne: *topielec* Krz PBL nr 4060, Szyf MiW 118, Bar ŚrodP 190, Grodz Łęcz 31, ZWAK 1885/62, Udz Krak 114, Lud 1982/120, Baz Tatr 90, 91; *toplec* ZWAK 1889/78, ZWAK 1886/112, *topiec* Woź Łow 44, Bar ŚrodP 190, *topnik* Szyf MiW 114, 118, 120, Peł Dem 119, *topich* K 40 MazP 77, Szyf MiW 118, w Sieradzkim *topieluch* Dek Sier 296, w Przemyskiem *topielnik* K 35 Prz 233; na Górnym Śląsku demon ten ma wiele nazw: *utopiec, utopnik, utopek, utoplaszek, utopluszek, topielec, rokita, rarek, waserman, hasterman, jaroszek, Iwan, Franc* Sim Wierz 241, 242, Sim ŚlOpol 131 i 135, Peł Dem 84; Kaszubach – *mumacz* Sim Wierz 241, na Warmii i Mazurach – *wodnik, wodne ludzie* Szyf MiW 118, sporad. też na Sądecczyźnie Lud 1982/120; *smantek* Lud 1965/269; w kopalniach był demon zwany *wodziarz* – strażnik wód Peł Dem 115. Przebywają one zwłaszcza w miejscach mało dostępnych i szczególnie niebezpiecznych, jak wiry rzeczne, jamy wodne, tzw. *wody krzyżowe*, tj. miejsca ujścia wód jednej rzeki do drugiej Peł Dem 87, 88.

Demony mają w W. *piękne pałace*, niekiedy mieszkają tam ze swymi rodzinami Udz Krak 114–115, Święt Nadr 465, ZWAK 1886/112, Sim Wierz 242, Śmiel Opol 83, Sim Gad 59–60. W pałacach tych pod W. trzymają potępione dusze Sim Gad 59, 62. Bardzo rzadko człowiek może wejść pod W. do pałacu *utopca* i powrócić żywym Sim Gad 63, ZWAK 1886/113, Śmiel Opol 83.

W W. przebywają też żeńskie demony wodne: *topielnice/topielice* 189b, Krz PBL nr 4059, *panny wodne, wodnice, rusalki* K 15 Poz 14, Wit Baj 76, Kul Wiel 3/442, Giey Mit 226–227, *boginki* K 46 Gór 511, *bogunki* K 42 Maz 388, *panny morskie* K 19 Kiel 233–236, „kobiety morskie”, np. Krz PBL nr 650, które zwykle wabia/wciągają do W. mężczyzn.

W. zwłaszcza ciemna, stojąca bywa miejscem przebywania *diabła*, stąd przysł. *Jak nie ma wody bez diabła, tak nie ma biedy bez Żyda* NKPP Żyd 57; w W. jest *bies*, dlatego w pieśni żart. *dział rzuca pejsy i brodę Żyda na wodę, biesowi na pociechę* 177A. Mówi się, że *topielcy-samobójcy razem z diabłem w W. obmyślają, jak topić tych ludzi, którzy kąpią się, nim św. Jan ochrzci wodę* Peł Dem 86.

Aby się ochronić przed niszczącą mocą W. lub demonów ją zamieszkujących, stawiano w pobliżu W. figury świętych, zwłaszcza św. Jana Nepomucena, który w W. poniósł śmierć męczeńską Kul Wiel 1/628, Kot Podg 83. Mówiono, że *św. Jan Nepomucen został kiedyś wrzucony do wody i teraz przed utopieniem strzeże* ŁSE 1961/166.

Podwodny świat. Według opowieści bajkowych w W. / pod W. jest niezwykły *świat*: są podwodne królestwa, jest kraina, z której można wynieść wiele bogactw (do wierzeń tych nawiązują np. anegdoty o żądnych bogactw głupcach Lud 1965/274, K 8 Krak 195, Cisz Krak 273, 274, Sim ŚlOpol 94, Krz PBL nr 1535); są dziwne istoty, np. *ryby, wielorybowie, syreny, delfinowie, niepojęte dziwy* 55; według bajki W. jest schronieniem zaklętych panien, oczekujących na wybawców, w W. żyje zaczarowana dziewczyna: *pół-ryba, pół-kobieta* ZWAK 1887/255, *złoty kaczor*, czyli zaczarowany król; są cudowne ryby, węże Krz PBL nr 458, *morskie panny/kobiety* K 19 Kiel 233, Krz PBL nr 531, 650, *morskie konie* ZWAK 1887/118, →jezioro, →morze, →rzeka. W W. ukryte są skarby,

bogactwa K 8 Krak 92, K 17 Lub 101, cenne lub magiczne przedmioty, np. pierścień 207, złote pióro 207, klucz 207, kamienna siekiera wielkoluda Szyf MiW 134, kamienne posągi baby i dziada K 20 Rad 296. Według legend do W. wrzucano święte przedmioty, np. krzyż (aby uchronić go przed zbeszczeszczaniem) K 24 Maz 308, dzwon klasztorny (aby go zniszczyć) K 5 Krak 15, złoto ukradzione czarownicy (aby je ukryć) Hajd Nie 56.

Chodzenie po W. *Po wierzchu wody* chodzą: Jezus, Matka Boska, święci 221, np. św. Jacek K 27 Maz 378, ludzie bez grzechu 203a, chłopiec karmiony 14 lat piersią matki 203b, ludzie, którzy mają zaczarowane przedmioty 203c, *diabeł* 203d, *utopiec* Sim Gad 58. Istot nadludzkich nie można utopić, np. *Śmierci*, która zamknięta w zatopionej trumnie, wydobywa się po wyschnięciu stawu Cisz Krak 162–163, Krz PBL nr 330A, podob. Lor Pom 732, Krz PBL nr 331B.

(β) Nad W. ludzie rodzą się, kochają, mieszkają, pracują, żyją. W. jest też miejscem śmierci ludzi (w tekstach folkloru bardzo częsty motyw); w balladzie śmierć kawalera w W. nazywana jest jego weselem, poślubieniem W. jak panny młodej 189.

W. – miejscem zbrodni, utopienia. W W. topi / chce utopić panna swe nieślubne dzieci 173, bogaty brat – biednego brata Sim ŚiOpol 94, dwaj mądry bracia – trzeciego, głupiego K 42 Maz 580; macocha – pasierbicę, która poślubiła królewicza Krz PBL nr 403, podob.: Krz PBL nr 511, i jej dzieci Krz PBL nr 403; królewicz – macochę Krz PBL nr 444; kamerdyner – królewicza K 51 Sa-Kr 214, podob. Krz PBL nr 509; król Herod – św. Dorotę 174, itp.; chłop chce utopić zwierzęta: psa, kota, lwa – chłopiec kupuje je, ratując przed śmiercią K 3 Kuj 139, podob. Krz PBL nr 554.

W pieśniach nieszczęśliwie zakochani sami rzucają się do W. 75c, 77, 114, 190A.

Śmierć w W. – utopienie – jest karą. Król ryb topi rybaka za chciwość Krz PBL nr 555A; olbrzymia ryba – retmana, który otruił żonę Krz PBL nr 743; diabeł – *klechę* i niewierną żonę K 3 Kuj 176; babę, która „skusiła małżeństwo do wzajemnego zabójstwa” K 8 Krak 145, war.: Krz PBL nr 1353; anioł topi dziada, który chciał popełnić zbrodnię K 8 Krak 95–96; gdy występna dziewczyna tonie, rodzice nie chcą jej ratować 191. W bajkach sprawcami utopienia złych ludzi bywają zwierzęta, np. kogut 204d.

W anegdotach częsty jest motyw topienia za kłótniwość K 32 Pok 317, Krz PBL nr 1365B, C, niewierność Sim Bery 25, TN Borsuk 1965, lenistwo TN Gielczew 1972.

Człowiek, który utonął, może w szczególnych okolicznościach wyjść z W. i powrócić do świata żywych, np. matka/ojciec wychodzi z W., aby zaopiekować się dziećmi 206, utopione dzieci wynurzają się, aby opowiedzieć o zbrodni 206, siostra – aby pomóc bratu ZWAK 1887/255.

Śmierć w W. zmienia człowieka w demona wodnego, topielca. Wierzono, że stają się nimi: duchy potopionych ludzi Bar ŚrodP 190, K 28 Maz 94, Szyf MiW 114, LSE 1962/122, ZWAK 1889/78; samobójców Pel Dem 84, 86, Woź Low 42, Sim Wierz 242, dzieci utopionych bez chrztu K 17 Lub 93, 94, K 45 Gór 512–513, Lud 1982/120. Dusze ludzi utopionych przebywają w W. *na pokucie* Szyf MiW 136, Kul MiW 428 dotąd, aż innego człowieka wciągną do W. Śmiel Opol 83, Pel Dem 86, 87, Dek Sier 296–297, wtedy *siebie zbawią* ZWAK 1885/63.

Powsz. wierzy się, że demony te porywają i topią ludzi, np. Szyf MiW 120, K 40 MazP 78, Plut Głog 2/99 i 116, Lud 1982/122, Śmiel Opol 40 i 41; Sim ŚiOpol 131; ZWAK 1886/112, 113, Wit Baj 76, Sim Wierz 242, Pel Dem 87, Woź Low 44, *nim św. Jan ochrzci wodę* np. Pel Dem 86. Utopce zabierają do W. dzieci Baz Tatr 91, Plut Głog 2/119, bo nie mają własnych Pel

Dem 84; starszych biorą na służbę Peł Dem 84. Demony wodne wciągają ludzi do W. zwłaszcza w niedziele i święta K 35 Przem 233, Sim Gad 66, 75. Dusze potopionych ludzi trzyma topielec pod W. w zamkniętych garnkach Udz Krak 116, Sim Gad 60, Sim Wierz 242.

Wierzono, że *Smantek miał dużą moc we wodze. Jak chto so szed kumpac a sa nie pszezegnał, to tyn smantek niejednego wscągnął do utopienia* Lud 1965/269, podob. ZWAK 1887/15, 17.

(γ) W. jest środowiskiem życia ryb, por. przysł. i fraz. *Rybie trzeba wody* 30, 31; W. jest *domem* ryb 8; *być / czuć się / nie móc się obejść / umrzeć jak ryba bez wody* S SFr 2/594, war.: NKPP ryba 19, podob. ktoś *pragnie/potrzebuje czegoś jak ryba wody* NKPP ryba 25. Fraz. *czuć się, poczuć się, żyć itp. jak ryba w wodzie* znaczy 'być zdrowym; dobrze się czuć; dobrze żyć' S SFr 2/595. W pieśniach pływanie ryby w W. jest kojarzone z panięską wolnością, *swobodą* Sad Podh 104; także kawalerską swobodą, np. *W pańskim ogrodzie, W tej bystrej wodzie, Kąpie się tam karp we wodzie; Jakież moje serce będzie, Jak mnie on nie weźmie* Pieś Śl 2/667, war.: Pieś Śl 2/ 667; brakiem trosk, np. *Wy drobne rybeczki, co wodą pływacie, wy nigdy, przenigdy frasunku nie znacie* Plat Krak 15, war.: Kam Pom 96, Pieś Śl 1/311; *Szczęśliwa ta rybka, Co z wodą płynęła; A ja nieszczęśliwa, Żem cię się chyciła* Rog Śląsk 119, Pieś Śląsk 1/306. W. jest schronieniem ryb – według bajki ajiologicznej ryby, które pierwotnie żyły w mchu, prosiły Boga, aby dla bezpieczeństwa przeniósł je w W. Krz PBL nr 2614.

W szczególnie bliskim związku z W. pozostają: kaczka, czapla, bóbr i in., por. *od kaczki wodę kupować* 'kupować u kogoś, kto sam danej rzeczy potrzebuje, przepłacać' NKPP kupić 29; *pluska się jak czapla (kaczka) w wodzie* NKPP pluskać 1, *brodzi jak bóbr w wodzie* NKPP brodzić 2. Niektóre zwierzęta żyją w W. / mają szczególne prawo do wody, np. bocian i czapla „mają największe prawo do wody, bo na początku świata najwięcej przyczyniły się do oczyszczenia wód lądowych” ZWAK 1881/109. Według wierzeń niektóre zwierzęta na zimę chowają się pod W.: *ja skółki kryją się pod wodę i przespawszy zimę, na wiosnę wylatują spod W. powsz.* Według przysł. w W. zimują pliszki: *Świętej Agnieszki, wylecą z wody pliszki* NKPP Agnieszka św. (21.I) 2. Kania, która nie chciała pomóc ptakom, kopiącym źródła, rzeki i stawy, za karę pije tylko W. deszczową, a gdy jest susza, woła: *pić wody* ZWAK 1883/114, ZWAK 1887/43, ZWAK 1881/134; por. Dek Sier 188–189; stąd fraz. *spragły jak kania wodę* NKPP kania 1.

● Woda a kamień. Związek W. i kamienia jest bardzo silnie utrwalony w polskim folklorze. Wierzono, że W. może być ukryta w kamieniu, np. w bajce smok *miał dwa kamnie cudownej wody* K 14 Poz 104–105, głupi diabeł usiłuje wycisnąć W. z kamienia W. Krz PBL nr 1060, nadto: Bąk Śląsk 26, Szyf MiW 104–105; wierzono, że *kamienie wilgoć majo swojo* (→kamień), choć potocznie mówi się: *nie wyciśniesz z kamienia wody*, np. Sych SGKasz 6/93, podob. LL 1964/4–6/89. *Woda płynie/idzie/bieży spod kamienia* np. 49, 91, 199. Działania W. wobec kamienia utrwalone w pieśniowych frazach, np. *woda kamień niesie, kamykami szura, po kamieniach cieczę/leci/szumi/brzęczy/dudni* kojarzone są z przeżyciami człowieka, są symbolami erotycznymi. W. i kamień wyznaczają środek otaczającego świata – miejsce, w którym może się dokonać przejście z jednej do innej sfery świata: *przy wodzie, która idzie z kamienia między dwiema górcezkoma jest chrzcielnica i świeca* – rodzi się Jezus 48Be, 49; *dziewczyna stoi/siedzi na kamieniu nad wodą/w wodzie i czesze się* [= dziewczyna przestała być panną] 66A; *na/przy kamieniu jeleni wodę pije* 143D [= chłopiec kocha dziewczynę].

Tonienie kamienia w W. jest kojarzone w utrwalonych porównaniach z nieodwołalną utratą czegoś: coś *przepadło jakby kamień w wodę (w)rzucił* s SFr 2/594 – w pieśniach najczęściej: *młodość* np. Plac Krak 791, Sad Podh 33, *wianek 'cnota'* Pieś Śl 2/689, swoboda kawalerska: *jużeś się ożenił, już na wieki amen, ej, jużeś się utopił, jak we wodzie kamień* Gaj Rozw 202.

● Woda i drzewo. W miejscu, w którym jest W. i drzewo objawia się nadzwyczajna moc, np. w bajce studnie z *mocną* lub *słabą wodą* znajdują się w ogrodzie, z W. odmładzającą – w lesie, trzy studzienki z magiczną W. – w lesie, →żywa woda. W pieśniach miłosnych bardzo często występuje motyw W. i drzewa jako tło sytuacji miłosnej i/lub symbol pary kochanków (zob. wyżej).

W pieśniach zalot. i miłosnych *dąb/jawor/gaj* kołyszący się nad W. jest obrazem kawalera i panny 138A, B. Kołysanie się *lipki/trawki/tączki nad wodą* oznacza dojrzewanie dziewczyny do miłości, zamążpójścia, np. 138B; spadanie do W. *ja-gód/listka dębowego* kojarzone jest z zamążpójściem/ożenkiem 139B; wpadanie do W. *wianka* oznacza utratę cnoty lub zamążpójście (zob. dalej); sadzenie przez dziewczynę *jabłoneczki nad wodą* – oczekiwanie na narzeczonego 65A.

♣ W. jest wykorzystywana do picia, mycia, kąpieli, prania, gotowania; niezbędna w uprawie roślin i hodowli zwierząt, w pracy młynów, tartaków; służy jako środek magiczny i leczniczy. Niezbędność życiową W. ujmują fraz. *niezbędny jak woda* s SFr 2/593 i przysł. *Bez wody ni ma wygody* NKPP woda 4, Sych SGKasz 93.

(a) Picie W. / pojenie W. Potocznie o wsiąkaniu W. w ziemię mówi się *ziemia pije wodę*, w poezji *ziemia pragnie wody* 226. Do dziś żywe jest przekonanie, że *tęcza pije wodę*, →tęcza.

W. jest podstawowym napojem ludzi, niezbędnym ich *pokarmem* 3, 23. W. była podstawowym napojem na wsi, np. K 5 Krak 136 i podstawą ubogiego jadła, por. przysł. *Ubogi z wodą warzy* NKPP ubogi 53, fraz. *gotować coś na wodzie*, przysł. *Dobra kasza na wodzie, bo po brzuchu nie bodzie* NKPP kasza 6. *Chleb i woda* to najskromniejsze pożywienie (zob. wyżej); *słoma i woda* – najlichsza karma dla konia żołnierza 182, plewy i W. – najbiedniejsza karma dla kur Wit Baj 197, w pieśniach żart. *dobra żonka/matka je sieczkę, pije wodę* 153.

Wierzono, że po śmierci człowieka jego dusza pije W., gdy przychodzi do swego domu; należy więc postawić na oknie szklankę W. i kromkę chleba K 49 Sa-Kr 539, garnuszek W. i „całuskę” chleba w pierwszą noc po pogrzebie K 56 RuśC 438; w Kaliskiem noszono chleb i W. na grób Kul Wiel 3/77.

Brak W. jest źródłem cierpienia, por. formuła złorzeczenia: *ażeby ci kropli wody zabrakło* K 22 Łęcz 11; dziewczyna na służbie *pragnie wody*, której jej gospodarz skąpi 180, podob. żołnierz na wojnie 127, 183. Na końcu świata ludzie nie będą mieli W., bo *straszne choroby* zatrują W. i powietrze 176. Gdy przyjdzie *antychryst*, *wierni nie dostaną kropli wody* 176.

W bajce dobry człowiek daje pić W. spragnionemu – aniołowi/ptakowi/jabłoni 212A, świętemu Sim ŚlOpol 148 – spełniając podstawowy nakaz miłosierdzia „*spragnionych napoić*” – za to otrzymuje nagrodę. Pragnienie jest karą dla grzeszników, którzy złamali ten nakaz: dla bogacza, który nie wspomógł Łazarza 175; dla wyrodnego syna, który prosi w piekle ojca o *kropelkę wody* 175c, podob. 212Bc. W bajce dziewczyna, która nie napoiła spragnionego, zostaje zamieniona w *jemiolkę* 212B. W pieśni religijnej Pan

Jezus/św. Piotr/anioł prosi grzeszną pannę o W. *dla ochłody* – dziewczyna nie może spełnić prośby, ponieważ jej W. jest *nieczysta* 173. Rytualne picie W. ma zapewnić człowiekowi pomyślność: w najważniejszych momentach życia, np. po ślubie drużba przypija W. do panny młodej, żeby *zdrową* była, a ona *chlusta* nań W. K 9 Poz 190–191, por. K 11 Poz 97, LSE 1965/27.

W bajkach, legendach, podaniach picie cudownej W. przywraca ludziom życie, zdrowie, siły, młodość, urodę, →żywa woda.

W pieśniach miłosnych picie W. przez dziewczynę jest kojarzone z aktem miłosnym i utratą dziewictwa: chłopiec namawia dziewczynę, aby się *napila wody spod jawora*, ona nie chce, bo *woda zgubiłaby jej urodę* 82Dh, dziewczyna *pije mętną/kalną/zimną/zdrojową wodę* – traci urodę [= cnotę] i spodziewa się dziecka 125. Czysta W., którą pije chłopiec, jest symbolem cnotliwej dziewczyny: chłopiec prosi o *czystą wodę* i *grzeczną* dziewczynę K 28 Maz 251; kawaler, który napije się *czyściutkiej wody*, dostanie *szwarne dziewczę* Pieś Śl 2/440, *studzienej wody* – dostanie *marną żonkę* K 44 Gór 303, war.: K 45 Gór 462. Picie W. może też być chłodzeniem w namiętności, np. *zimna woda* zlecana namiętnemu chłopcu 141.

W pieśniach miłosnych i zalotnych picie W. zestawiane jest z aktem miłosnym: *koń/jeleń/łabędź/gęsi/tur/woły piją wodę* 52, 143A, D – chłopiec kocha dziewczynę; podobne znaczenie mają motywy: chłopiec *poi konia* 187, dziewczyna *daje* chłopcu / *koniom* chłopca *wodę* 126A, B; *konik zimnej/bystrej wody chce* 126Ba, e. Czysta, *bystra, głęboka* W. jest symbolem czystości panny 143Aa; *koń/kurek* nie pije *zmaczonej/skałamuconej wody* – chłopiec nie chce *zbałamuconej dziewczyny* 143C; kawaler nie pozwala swemu koniowi pić W., w której *panny umywały nogi/ręce / płukały spódnice* 143B; *zaby/raki/mszyce wypily wodę w rzece/stawie* – *baby/chłopaki/dziewczyce obmówily* dziewczynę 143F.

W pieśniach miłosnych zaloty są zestawiane z *gonieniem wołków/byśków/koni/gęsi do wody* 107B, C, 190Bb. W pieśni żartobliwej picie W. przez ptaki kojarzone jest z biciem męża przez żonę: *kania/sowa/czajka/wrona/kura/gawron wodę pije* – *żona męża bije* 155.

W bajce częsty motyw *picia* ponad miarę przez istoty złe/głupie, co doprowadza je do unicestwienia, np. *źmija/diabeł / głupi wilk pije tak dużo wody, że pęka* 210, podob. *smok* 224, *jazia* 'źmija', która wypija W. oddzielając ją od ludzi 202, ale dobra istota wypija W. i nie pęka, np. *zaczarowany kogut ratujący się przed utopieniem w studni* 204d.

Ceniona jest W. *czysta i zimna*. W. *brudną, kalną, z rowu, z koleja/kolei* piją ludzie tylko w skrajnych sytuacjach, np. na wojnie 183. Picie *brudnej* W. bywa karą/pokutą: picie W. po myciu czyichś nóg jest znakiem największej pokory, por. fraz. *trzeba by myć jego nogi i pić tę wodę* NKPP noga 84, w pieśni religijnej *macocha po śmierci gotowa pić W.*, w której sieroty przez nią krzywdzone *myły nogi* 166, *dusza, co ojca, matkę pogniwała*, kaja się: *Teraz już bym nie gniewała, Nózki bym obmyła, Brudzik bym wypila* Kot Zn 420, war.: Kot Zn 289. W bajce *brat każe zdradliwej siostrze pić W.*, w której się razem *kapali* K 51 Sa–Kr 223, *ojciec pije W.*, w której *wypędzony syn, później wielki pan, umył nogi* ZWAK 1887/242–243. Podob. picie tylko W. bywa pokutą, umartwieniem, np. *stosowanym przez świętych/pustelników, św. Rocha* Red. Krasnobród 1993, *królewicza* K 46 Ka–S 504.

(b) *Mycie się wodą / w wodzie, kąpiel w wodzie.* W rytualnych obmyciach W. pełni przede wszystkim funkcję oczyszczającą. Stosowano je w najważniejszych momentach życia człowieka.

Zaraz po urodzeniu kąpano dziecko w W. ciepłej, lecz nie branej z wrzątku, bo dziecko miałooby złe życie – ludzie *warliby na nie*, tj. źle odnosiliby się do niego Wit Baj 67, podob. ZWAK 1892/263, K 7 Krak 140, bo dziecko w niej kąpane „wyjdzie na złośnika i zawadyakę” K 7 Krak 136. Wierzono, że dziecku nie umytemu po porodzie, *będzie cuchnąć z gęby przez całe życie* Kul Wiel 3/120. W pd.-wsch. Polsce dziecko było myte w zimnej W. K 49 Sa-Kr 306, K 35 Przem 49. W Brudnicach W. brano prosto ze studni, żeby chłopcu zapewnić szczęście do panien, a dziewczynce do chłopców LSE 1963/138. W okolicy Wieliczki mówiono jednak, że nie można W. studziennej używać do kąpieli, boby potem dziecku *ciekła noga* ZWAK 1892/258, na Mazowszu – wody deszczowej, „bo choroby wszelkie będzie w siebie wciągało” K 26 Maz 94. W. do kąpieli dziecka należało pozbawić złej mocy, dlatego przed zanurzeniem dziecka kobieta zęgała W. znakiem krzyża Kul Wiel 3/102, Gaj Rozw 149–150, robiła też znak krzyża na W. i na dziecku, aby się ono nie utopiło Wit Baj 67. Aby wzmocnić pozytywne działanie W. dodawano do pierwszej kąpieli dziecka (niekiedy i do następnych): pieniądze, *aby się dziecka trzymały* Kul Wiel 3/102, LSE 1963/120, K 6 Krak 4, ZWAK 1886/227, Pel Dem 42, zioła święcone w oktawę Bożego Ciała i w dniu Matki Boskiej Zielnej K 39 Pom 387, Karw Dobrz 141, LSE 1978/30, wodę święconą dla zabezpieczenia dziecka przed działaniem złych mocy Kul Wiel 3/102, mydło do prania lub rumianek Kul Wiel 3/102, jajko, które potem ojcu dawano do zjedzenia Lud 1978/71, mleko – *żeby dzieci miały ładną cerę* Gaj Rozw 149, LSE 1963/137, dziewczynce – parę kłosek żyta, by włosy urosły jej piękne i gęste LSE 1963/120, podob. Wit Baj 67, (na Pokuciu) dziewczynce – miód, miętę, *wasylek*, by pachniała, „była słodką i przyjemną” K 31 Pok 175, wcześniakowi – mąkę pszenną, *żeby było zwarte* Kul Wiel 3/102.

Podczas chrztu W. oczyszcza z grzechu pierworodnego powsz., np. TN Krasieczyn 1985. Jeżeli noworodek jest chory, słaby, to chrzci się go natychmiast po urodzeniu samą wodą (tzw. *chrzest z wody*), np. Święt Nadr 127, LSE 1963/139, LSE 1978/31. Sądzono, że dusza nieochrzczonego zmarłego dziecka chodzi po świecie i płacze, prosząc o chrzest; należy wtedy wziąć W. i to dziecko ochrzcić, mówiąc: *Jeśliś panna – to ci Anna; jeśliś pán – to ci Ján* ZWAK 1886/94, albo dać „na imię *Adam* i *Ewa*, bo nie wiadomo, jakiego rodzaju (płci) był nieboszczyk” K 21 Rad 145. Uważano, że nie należy kąpać dziecka w dniu chrztu, „gdyż z tej dziecińcy zmyłyby się świętości” ZWAK 1885/31, na Kujawach przez trzy dni po chrzcie nie należało lać W. na dziecko, ani je kąpać, ani myć mu główkę K 3 Kuj 247.

W obmyciach praktykowanych w obrzędach weselnych W. miała funkcję oczyszczającą, sakralizującą i płodnościową: *Korowajnice*, które piekły *korowaja*, przed wyrabianiem ciasta i po jego upieczeniu myły ręce w W. Hol Wes 42, 45, 62. W., w której maczały ręce kobiety przy wyrabianiu *korowaja*, weselnicy myli twarz ZWAK 1883/246. Rytualna kąpiel pary młodych i weselników w drugim dniu wesela – po pokładzinach (czyli spełnieniu aktu małżeńskiego), nazywana *taplaniem się* w W. pełniła zapewne funkcję oczyszczającą i apotropaiczną K 16 Lub 233, K 49 Sa-Kr 329, 352, 414, 415, 435, 461, K 33 Chel 303, K 52 Br-Pol 267.

Oczyszczające działanie W. wykorzystywano w obrzędach pogrzebowych. Wierzono, że W. zmywa grzechy z duszy zmarłego. W Wielkopolsce do mycia zmarłego używano W. gotowanej z ziołami święconymi w dzień Matki Boskiej Zielnej Kul Wiel 3/182. Powsz. myje się ciało, po czym ubiera się w *śmiertelne szaty*. Wierzono, że zmarły (jego dusza) obmywa się W., aby zapewnić sobie spokój po śmierci, dlatego np. w pow. lubartowskim w przeddzień wyprowadzenia zwłok ustawiano dla zmarłego naczynie z W. i ręcznik Kuk Pow 196, podob. K 18 Kiel 63. W pd.-wsch. Polsce ludzie wracający z pogrzebu obmywali twarz W. K 33 Cheł 184, K 49 Sa-Kr 531, aby oczyścić się ze złej mocy.

Obmycia i kąpiele w wodzie na początku wiosny i w okresie wielkanocnym miały oczyszczać, zapewniać zdrowie, urodę i pomyślność. Gdy ktoś na wiosnę zobaczył pierwszą jaskółkę, powinien był natychmiast umyć twarz zimną W., aby nie mieć piegów Pęk Bilg 236, aby był „rzeźwy i wesoły” jak te ptaki lub powinien natrzeć oczy jakąkolwiek W., aby go oczy nie bolały ZWAK 1881/130. W Niedzielę Palmową młodzi myli się w W. przed wschodem słońca; kto się wtedy umył, miał być *ładny* Kul Wiel 3/85. Na Śląsku w Wielki Czwartek wieczorem dzieci myły nogi ojcu, *bo Pan Jezus apostołom nogi mył*; do W. wrzucano *kroszunka jajcową* Plut Głog 2/81. Obmycia i kąpiele wielkoczwartkowe stosowano w ziemi chełmińskiej, na Pomorzu, Krajnie, w Wielkopolsce (częściej jednak w Wielki Piątek), na Kujawach i na Mazurach Karw Dobrz 198. W Wielki Piątek obmywano się w domu W., czerpaną przed wschodem słońca, lub kąpano się w W. bieżącej, np. Kul Wiel 3/57, K 42 Maz 331, 397, LSE 1966/167, K 19 Kiel 188, Etnl 1989 Bilg 102, Wit Baj 145 dla zdrowia, dziewczęta też dla urody, np. Gaj Rozw 54; W. czerpana wtedy w milczeniu miała chronić od chorób skóry i oczu K 43 Śl 23; w Łódzkiem przemywano dzieciom chore oczy LSE 1978/36; według górali kto ma kolkę, przed świtem *pod prądem musi się okąpać i uciekać – tak coby nifto nie widział, to wte woda zabierze boloki* Baz Tatr 140. W Wielki Piątek obmywano W. też zwierzęta, żeby bydło nie kulało i dobrze się chowało Baz Tatr 139, Wit Baj 145, gospodynie zmywały krążki do kapusty – żeby kiszonka nie psuła się na przednówku Gaj Rozw 54, płukały masło, by nie gorzkniało K 43 Śl 23. W Wielką Sobotę przed wschodem słońca *obmywało się wodo wszystkich dla zdrowia* TN Krasiczyn 1985, podob. Etnl 1989 Bilg 102; przysł. *Chto w Wielgą Sobotę się nie (u)męje, ten długo nie pozęje* Tred Kasz 22; mycie się w W. pozostałej po ugotowaniu święconych jajek zapobiegało tworzeniu się liszajów i wrzodów na twarzy Gaj Rozw 57, obmywano nią też racice bydła, aby się nie łamały Gaj Rozw 55.

W dzień *Świętej Trójcy* ludzie myli się przed wschodem słońca w W. bieżącej – dla urody Wit Baj 145, w dniu *św. Jana* (24.VI) – aby chronić się przed wrzodami i innymi wyrzutami oraz świerzbem K 23 Kal 97, aby pozbyć się krost Kar Dobrz 204, w Wigilię Bożego Narodzenia (24.XII) w W. bieżącej lub w W. czerpanej z →rzeki, →potoku, aby zapewnić sobie zdrowie i pomyślność przez cały rok, np. LSE 1978/36, PSL 1971/4/247–248. Działanie W. miały w Wigilię wzmacniać srebrne/złote / (rzadziej) żelazne przedmioty (najczęściej pieniądze) wrzucane do naczynia z W., np. ZWAK 1885/3, ZWAK 1886/214, K 44 Gór 62–63; w W. tej kąpano chorowite dzieci K 17 Lub 163; powinni w niej myć się wszyscy przez całe święto, aby byli „czystymi jak ten pieniądz” K 44 Gór 64; po wojnie wrzucano zamiast srebrnych monet bilon, żeby być *jak ten pieniądz zdrowy* PSL 1971/4/248, żeby być „bogatym przez cały rok” Pęk

Bitg 238. Umycie się w dniu ś w. A g a t y w W., do której wsypano poświęcony chleb, chroniło od uroków Baz Tatr 137. Obmycie się W. w pierwszy dzień Wielkiego Postu, tj. w *środę popielcową*, na polu przed wschodem słońca, chroniło od *bolaków* i *jadówek* (krost) ZWAK 1885/24.

Obmycia i okolicznościowe kąpiele stosowano w praktykach magicznych i leczniczych, nie związanych z obrzędami rodzinnymi, gospodarskimi i kalendarzowymi. Przeciw urokowi pochodzącemu ze *złych oczu* należało obmyć wszystkie zamki w domu i tą samą W. zmyć głowę K 15 Poz 115, podob. Wisła 1916/90. Obmycie nóg kobiecie przez *znającą się*, wypowiedzenie odpowiednich formuł i wylanie tej W. na podwalinę chaty sprawiało – jak sądzono – że kobieta nie miała więcej dzieci K 34 Chel 183, por. *Babo grubo, nie wyluj wody z ganku ani z progę, bo urodzi dziecko jutro w barłogu* LL 1976/1/40. Obmycie sobie skroni przez dziewczynę W., która zebrała się w zagłębieniach kamieni, pozwalało poznać myśli ukochanego K 15 Poz 74, Kul Wiel 3/516, W. ta leczyła też choroby skóry Kul Wiel 3/516. Umycie się dziewczyny w W., *co wspaniałe ścieka z koła młyńskiego*, miało powodować odzyskanie czyjejś miłości ŁSE 1982/10. Jeśli matka po zamiataniu izby umyła ręce w W., to chroniła dziecko przed suchotami K 15 Poz 124. W bajkach i legendach właściwości cudownej W. wykorzystują bohaterowie, obmywając nią ludzi, (rzadziej zwierzęta), aby ich (je) ożywić, uzdrowić, dodać urody, przydać im nadzwyczajnej siły lub zdolności, aby zamienić ich w kogoś/coś innego, →żywa woda; podobnie obmycie w zwykłej W., lecz poddanej specjalnym zabiegom, np. kąpiel w ciepłej W. ożywia śpiącą królową 216A, królowie zaklętej w żabę – przywraca ludzką postać 216B; kawaler po kąpieli w zagotowanej W. staje się *piękny* 216C. W. po kąpieli Jezusa uzdrowiła chore dziecko zbójnika 172, 225A. Motyw kąpieli jako symbolicznej śmierci i odrodzenia się człowieka po moralnym oczyszczeniu utrwalony został w bajkach o utracie czegoś cennego, np. pyszny król wychodzi z W. nagi, pozbawiony majątku i władzy, po ukorzeniu się i ponownej kąpieli odzyskuje majątek i tron 214, zły człowiek podczas kąpieli traci zaczarowane przedmioty 214; narzeczona diabła w czasie kąpieli traci magiczną siłę Krz PBL nr 507A. Kąpiel w W. towarzyszy zalotom, np. do kąpiącej się panny przychodzą zalotnicy, podglądają ją 215, podob. chłopiec podgląda trzy panny zaklęte w łabędzie, które zrzucając pióra kąpią się w W. 215. Wedle *pieśni zalotnych kąpiel w W.* dodaje urody 129, *sprzysja zalotom: chłopcy się kąpali, na dziewczynę wołali* 82Da; zalotnik *myje się / jest myty przez dziewczynę* 130, musi *umyć nogi*, nim wejdzie do dziewczyny 130, gdy kawaler *umyje rączyczki, będą go miłować panny wszystkie* 130; w *pieśni żartobliwej baba, która obmyła się wodą, czyni się młodą* K 21 Rad 53.

(c) *Oblewanie wodą* pełni w działaniach rytualnych funkcję oczyszczającą, chroniącą przed złymi mocami, w obrzędach weselnych oraz w zwyczajach gospodarskich – także życiodajną, płodnościową i sakralizującą.

W czasie wesela po ślubie panna młoda *chlustała w oczy* panu młodemu W., którą on podawał jej w kieliszku K 20 Rad 194, K 24 Maz 260, TN Bychawka 1978, K 16 Lub 207, podob. w *pieśni żona chlusta wodą na męża*, aby był *dobry* 158; w Chelmskiem panna młoda i pan młody powinni byli „*ręką chlupnąć trochę wody w oczy*” osobie podającej ją K 33 Chel 236, podob. K 9 Poz 233. Zabawy weselne, w których jednym z elementów było oblewanie W., miały sprowadzić na weselników pomyślność Karw Dobrz 169, K 27 Maz 169, K 18 Kiel 102, K 44 G6r 138.

Wierzono, że W. oczyszcza drogę przed konduktem pogrzebowym, dlatego gdy wyprowadzano ciało z chaty, należało nabrać ręką W. i „chlusnąć trzy razy na pochód żałobny, żeby się przed nim droga czyściła, przemywała” K 33 Chel 186. W. pozbawia *złej mocy* wszystko, co miało kontakt z ciałem zmarłego, dlatego oblewano W. woły, które ciągnęły wóz z nieboszczykiem K 33 Chel 184.

Oblewanie W. pługa i/lub oracza przed pierwszą orką miało zwiększać płodność ziemi K 51 Sa-Kr 72, przed orką gospodyni powinna była dać oraczowi parę jaj, a gdy wracał – służąca powinna oblać go W., aby „mu rola nie zasychała” K 42 Maz 399. Oracza oblewano (najczęściej robiła to kobieta), „aby nie spał przy robocie” ZWAK 1879/7, K 45 Gór 522; kobieta oblewała oracza W. ze skopca, by jej krowy dużo mleka dawały Święt Nadr 118. Oblwanie siewcy miało przenosić życiodajną moc W. na ziarno, pełniło też funkcję sakralizującą. Lano W. na siejącego, aby „ziarnu nie zabrakło wilgoci” Kul Wiel 3/75. Podobne funkcje miało oblewanie żniwiarzy i wieńca dożynkowego K 39 Pom 71, 73, 75, Karw Dobrz 42, K 40 MazP 92-95, K 28 Maz 101, K 20 Rad 124, ostatniej fury zboża K 39 Pom 69, 71, 74 Karw Dobrz 42. Ostani snop (babę) chrzczono, wylewając nań wiadro W. Karw Dobrz 44. Chłopcy oblewali postatnicę i wianek na jej głowie W. z popiołem lub piaskiem, aby „tak jak ta W. rosi wianek, deszcz z nieba rosił przyszłe zasiewy” K 28 Maz 108. Na Mazowszu pan przyjmując wieniec od przodownicy, chlustał jej W. w twarz K 24 Maz 206, K 27 Maz 142, K 41 Maz 156. Na zakończenie żniw chłopcy oblewali W. żniwiarki – panny K 40 MazP 92-93.

Ochronne działanie miała mieć W. w zwyczajach oblewania pastucha i bydła w pierwszym dniu wypasu. Mówiono, że pastucha oblewa się, aby nie zasypiał przy pilnowaniu bydła Kul Wiel 2/164, ZWAK 1886/98, ZWAK 1885/38, Wit Baj 153, Bar ŚrodP 299, dziewczkę, by nie zasypiała przy dojeniu bydła ZWAK 1881/113, ZWAK 1870/25, aby krowy dużo mleka dawały ZWAK 1881/113, K 53 Lit 395, w tym samym celu oblewano też bydło i pastucha ZWAK 1881/113, także po to, aby bydło „się nie gziło” ZWAK 1881/113. Przed pierwszym wypasem oblewali się W. wszyscy domownicy, gospodyni zaś – stojąc w progu – oblewała każdą krowę, „aby była czystą i bąki jej nie cięły” ZWAK 1881/113, aby miały dużo mleka ZWAK 1881/113. Po kupieniu bydła oblewano je W., aby się dobrze chowało ZWAK 1881/111, podob. Kul Wiel 3/215, K 40 MazP 91, ZWAK 1881/111, K 48 Ta-Rz 285, 286, podob. po kupieniu prosięcia ZWAK 1892/262.

Powsz. był i jest zwyczaj oblewania się W. w poniedziałek wielkanocny, a gdzieś w niedzielę wielkanocną (zwłaszcza dawniej Kul MiW 416, K 10 Poz 350, K 9 Poz 134, 137-138; niekiedy we wtorek po Wielkanocy K 26 Maz 82), zwany *dyngusem* (z niem. *Düngess* ‘chlust wody’, według Brücknera i Karłowicza od *dingen* ‘wykupować się, szacować’, por. dawanie przez oblane dziewczęta chłopcom okupu w postaci jaj np. Kul Wiel 3/57) lub *śmigusem*, *szmigusem*; inne nazwy tego zwyczaju pochodzą od czasownika *lać*: *oblej* K 27 Maz 126, *lejek*, *lejos*, *oblewanka*, *polewaczki* Kul Wiel 3/57-58, *leja*, *dzień świętego Leja* albo *świętego Lela* K 48 Ta-Rz 79 i 327, pod Sandomierzem – *dzień świętego Lejka* K 20 Rad 104, *lejus* Red. Lublin 1990, *lany poniedziałek* np. ŁSE 1978/37. W pn. Polsce oblewaniu W. towarzyszyło smaganie różgami (odradzające i oczyszczające działanie W. i zielonej gałęzi – różdżki życia) Karw Dobrz 199; stąd określenia *szmigus mokry* K 16 Lub 117, *mokry dyngus* K 23 Kal 87 w odróżnieniu od określeń *dungus smagany* Karw Dobrz 199. Wierzono, że wielkanocne oblewanie W., na Mazurach Wsch. W., *chtórna leci na wprost stonka* Szyf MiW 56, zapewnić miało

człowiekowi pomyślność i zdrowie, chronić od chorób przez *cały rok* np. Szyf MiW 16 i 56, Karw Dobrz 199, chorych leczyć Szyf MiW 58; w Łódzkiem W. lano, *żeby pchły cały rok nie gryzły* LSE 1967/283, podob. Święt Nadr 111; w okolicach Kazimierza Dolnego *strazaki każdemu mieszkanie złali [sikawką] mówiąc: żeby wam się nie paliło!* TN Okale 1986. W Wielkopolsce dawniej oblewano lub pławiono także zwierzęta: *krowy – żeby lepiej się doły, konie – żeby się nie pocily* Kul Wiel 3/59, żeby koniom muchy i robactwo w lecie nie dokuczało K 11 Poz 41. Współcześnie oblewanie nie wiąże się już z żadnym istotnym wierzeniem w magiczną moc tego zabiegu LSE 1967/281.

Oblewanie się chłopców i dziewcząt kojarzono z *z a l o t a m i*. W Wielką Niedzielę lub poniedziałek chłopcy oblewali (*dyngusowali/dyngowali*) dziewczęta, we wtorek – odwrotnie K 9 Poz 133–139, K 11 Poz 43, K 3 Kuj 215, Karw Dobrz 199, kobiety oblewały mężczyzn K 3 Kuj 216, LL 1963/4/62, LSE 1970/74, K 5 Krak 288. Oblanie W. wróżyło dziewczynie szybkie zamążpójście Karw Dobrz 199. Mówiono, że im bardziej kawaler swą bogdanek *miłuje, tym lepiej ją zdynguje* K 9 Poz 134. Im więcej W. wylewa się na jedną pannę, tym większy to dla niej honor; dziewczyna, której nikt nie połał, przeżywa wielki wstyd Kul Wiel 3/58, podob. K 20 Rad 298. W Wielkopolsce i na Kujawach chłopcy wykrzykiwali w Wielką Sobotę tzw. *przywołyuki*, ile wiader W. należy się każdej pannie; W. miała zmyć z dziewczyny to, co było złe Kul Wiel 3/59, podob. K 11 Poz 42–43, K 3 Kuj 215–216, K 4 Kuj 267, LL 1963/4/60–63, np. na niechlujną dziewczynę: *brać na nią cztery fury piasku* (do szorowania), *pięć fur pyrzu* (na wiecheć), *dwadzieścia kubłów wody i mydliska, do wypłukania w gnoiska* K 3 Kuj 215, o dziewczynie ładnej, urodnej: *Potrza tam na niu faszeczkę perfumu wody dło jeji urody* LL 1963/4/61. Dziewczęta nie oblane na Wielkanoc wyśmiewały kawalerów: *Żałowałeś kapki wody, precz ode mnie, od urody! Nie pohasam na dożynku z tobą niemrawo, Jasińku* K 9 Poz 135, *jestem czarniejszą jak byłam; wodyście na mnie skąpili, leniuchy! nosić wam się nie chciało, gamonie!* K 9 Poz 138.

W Łódzkiem oblewano W. w poniedziałek wielkanocny chłopców, którzy nosili wodę święconą do poświęcania pól, gałązki palmy i kosze na jaja LSE 1967/279. W Kaliskiem oblewano się W. w pierwszy dzień Wielkiego Postu, tj. *we wstępną środę / środę popielcową*), po czym skakano przez ogień K 23 Kal 74 (= symboliczne oczyszczenie).

Aby spowodować czyjaś *ś m i e r ć*, oblewano dom tej osoby W. pozostałą po umyciu nieboszczyka Bar ŚrodP 231, na Podhalu oblewano nią krowy, owce, aby spowodować ich *ch o r o b ę* Baz Tatr 152. Niszczącą siłę tej W. wykorzystywano w magii ochronnej, np. chroniła ona owce przed chorobami Kul Wiel 3/192, oblewano nią dokoła pszenicę na polu, aby wróble jej nie szkodziły Kul Wiel 3/186.

(d) *K r o p i e n i e w o d ą* w działaniach rytualnych zapewniało pomyślność i chroniło przed złymi mocami. W czasie *w e s e l a* kropienie W. i obsypywanie owsem wszystkich weselników przy wyjeździe do ślubu K 49 Sa–Kr 321 miało zapewnić dobrobyt, a młodej parze także płodność; w Poznańskim po ślubie opryskiwano nowożeńców zimną W. K 11 Poz 202. Trzykrotne kropienie weselników W. K 35 Przem 119 miało także zapewne odganiać złe moce. Niekiedy zamiast kropienia W. stosowano wobec pary młodych okadzanie K 27 Maz 188, 199, K 26 Maz 181. Na Lubelszczyźnie ochronną moc W. wzmacniano przejściem po białym płótnie, które *ścilili ód proga prawie dó bramy, brali w talerz wody i brali palme albo krópidło i wszystkich tych ludzi krópilli* TN Kra-

snobród 1979. Kropienie W. weselników przez *kowala* Wit Baj 183 miało im zapewnić / sprowadzić na nich pomyślność; podob. kropienie W. przez pannę młodą domowników, domostwa i gospodarstwa K 49 Sa-Kr 329, 435 oraz wszystkich weselników K 33 Chel 304, K 49 Sa-Kr 385. Pokropienie domowników rano w Wigilię Bożego Narodzenia W. zaczerpniętą o północy przez dziewczęta zapewniało zdrowie i pomyślność przez cały rok K 44 Górn 63-64. Na Podhalu pokropienie zimną W. w dniu św. Szczepana owiec i domowników przez gospodarza oczyszcza i zapewnia zdrowie, pomyślność Baz Tatr 135. W. czerpaną w Wielki Piątek przed wschodem słońca kropiono (lub obmywano) dobytek i całe mieszkanie – żeby wszystko w domu szło pomyślnie K 43 Śl 23, *żeby nie było nijakich robaków w mieszkaniu* Etnl 1989 Bilg 102.

(e) *Pocieranie / nacieranie wodą*. Polewanie i nacieranie zimną W. przywracało przytomność/życie noworodkowi Kul Wiel 3/103-104.

(f) *Pranie*. Chodzenie z *pieluszkami do wody*, pranie ich jest w pieśni weselnej znakiem utraty przez młodą mężatkę panińskiej *swobody* 69. W pieśni zalotnej dziewczyna *perze chusteczki/onucki* chłopcu, *gęsi mącą jej wodę* – to metafora oddania miłosnego i uczuciowych tarapatów 123A.

(g) *Rzucanie na wodę / do wody* to rytualne działanie mające różne funkcje magiczne.

Rzucanie różnych przedmiotów (najczęściej →węgli i kawałków chleba, rzadziej kawałków *rózgi*, gałązek drzew i krzewów, włosia, soli, kamyków) *na wodę* w naczyniu stosowano w magicznych praktykach rozpoznawania *uroków* i chorób. W. pomagała wykryć pochodzenie dolegliwości: zatonięcie węgla potwierdzało *zadanie uroków* ZWAK 1889/70, Kul Wiel 3/414, K 42 Maz 336, K 7 Krak 93, Baz Tatr 128 i 129, K 48 Ta-Rz 296, K 51 Sa-Kr 23, Lud 1981/94, MAAE 1908/142, ZWAK 1887/210, w Łódzkiem – zatonięcie węgla i brzożowych gałązek LSE 1963/151; ale i odwrotnie: jeśli węgle i/lub chleb toną – nie ma uroku, jeśli pływają – jest ZWAK 1887/36, K 34 Chel 145. W. wskazywała, od kogo pochodzi *urok*: jeśli tonął chleb – to *od baby*, jeśli tonął węgiel – to *od chłopca* K 15 Poz 113, K 3 Kuj 94, K 46 Ka-S 467, LSE 1961/96, ZWAK 1879/49, K 7 Krak 93, Baz Tatr 129-130 lub od wiatru K 15 Poz 113, 117, 265; na Kujawach tłumaczono też odwrotnie: jeśli chleb tonie – to *uroczył* mężczyzna, jeżeli węgiel – to kobieta K 3 Kuj 98. Wierzono, że węgiel tonie w W. przy wymówieniu imienia osoby, od której pochodził urok Lud 1906/266.

Do W. wrzucano węgle, aby odczynić uroki K 7 Krak 77, Baz Tatr 129, K 51 Sa-Kr 23, Wit Baj 276, Kot Zn 422, Kot Las 86, Lud 1905/395, LL 1973/3/55, K 52 Br-Pol 441, jeśli węgle tonęły, uważano, że urok został zdjęty. Do wody wrzucano pieniądze, aby *wykryć złodzieja* (wróżka widziała go w W.) TN Dereźnia 1967.

Rzucenie kogoś lub czegoś *na wodę* w naturalnych zbiornikach, zwłaszcza na wodę bieżącą, miało na celu oddalenie osób lub przedmiotów uważanych za nieczyste, szkodliwe, zagrażające społeczności (→potok, →strumień, →rzeka, →dunaj, →jezioro, →morze), np. na bieżącą W. wrzucano pluskwy, aby je „wygubić” ZWAK 1881/155.

Niegdyś na W. rzucano sól, chcąc sprawić, aby W. opadła Pel Dem 62. Tzw. *próba wody* polegała na wrzucaniu do W. kobiet, aby sprawdzić, czy są czarownicami Bar ŚrodP 255-257); jeśli nie tonęły, uważano je za współniczki sił nieczystych. Na Pokuciu każdą kobietę ze wsi zanurzano nago w W., aby wykryć czarownicę sprawującą posuchę K 31 Pok 124.

(h) *Puszczanie po wodzie / wodą / na wodę* kogoś/czegoś jest rozumiane jako rytualne oddalenie człowieka lub przedmiotu poza granicę „swojej” przestrzeni lub przekazanie wiadomości, danie znaku.

W bajkach powtarza się motyw puszczania *na wodę* *dziecka*: nieślubnego 190A, B, 205A, pochodzącego ze związku kazirodczego Krz PBL nr 933, królewskiego dziecka zagrożającego rzekomo czyjejs władzy 205A, podob. Krz PBL nr 707, 796B (→rzeka), *tak jak kiedyś dawni* matka puściła w koszu *Mojżesza* 205Ab. Działanie to uważano za sposób uniknięcia zbrodni: *kto niebońdź chyci dziecko, my duszy nie potempiemy* 205Ad.

Uważano, że W. dzieląc świat i ludzi, jednocześnie *pośredniczy* między nimi. W pieśniach miłosnych chłopiec *puszcza po wodzie / posyła wodą jabłko* do ukochanej 94, 99, dziewczyna *puszcza wianek/wianki po wodzie*, oczekując zalotników 92A, 189 lub wysyłając znak chłopcu 56, 188. W pieśni rodzinnej młoda nieszczęśliwa mężatka *puszcza na wodę z róży kwiatek*, chcąc przesłać wiadomość *do swojego rodu* ‘rodziny’ OI Podl 101. W balladzie panna puszczą na W. dziecko, aby dopłynęło do swojej *rodziny*, tzn. do ojca 190B.

W pieśniowych formułach niemożliwości dziewczyna chce *puścić po wodzie kamień/piórko* – *jeśli kamień będzie pływał, a piórko utonie*, chłopiec ożeni się z nią 95; parodia tego motywu utrwalona jest w rymowance dziecięcej K 42 Maz 623.

(i) *Wrzucanie w wodę*. W pieśniach miłosnych wrzucenie przez dziewczynę *wianka w wodę* lub puszczanie go *po wodzie*, aby *utonął*, symbolizuje utratę dziewictwa 92A lub/albo ukrycie przed chłopcami 92B, podobnie *sierota wrzuca wianki w wodę (bo ojciec, matka nie wróci)* 188.

W archaicznych praktykach *sprawadzania deszczu* wrzucano do W. istoty, które mogły zatrzymać W. – na Pokuciu *wieźmy od deszczu* K 31 Pok 123 lub przedmioty, które kojarzono z deszczem, np. pal po tzw. *ścinaniu kani* K 39 Pom 373; drzwi Pęk Bilg 237, drzwi skradzione w sąsiedniej wsi K 34 Cheł 159, furtkę, wrota lub bramę Gaj Rozw 54, 137–138 (= otwieranie żywiołu); garść maku K 34 Cheł 159 (magia imitacyjna); dzieżę, w której wyrabiano chleb w Wielki Piątek (posucha jest karą za ten grzech) Gaj Rozw 54, 137.

(j) *Zanurzanie w wodzie*. W Krakowie w XVII w. „pospólstwo” zanurzało heretyków w W. lub oblewało wiadrami W. pod pozorem, że źle (czyli *na opak*) byli ochrzczeni i należało *chrzest poprawić* K 15 Poz 263, podob. 177B. W Wielki Piątek na Śląsku zanurzano się W., wskazując do niej o północy, kiedy *cudowno woda se zrobi, to poradzi chorobę se ulżyć w tej wodzie* Plut Głog 2/81; w Poznańskim mężczyźni i kobiety zanurzali się kilkakrotnie w W. K 10 Poz 199. Dawny wielkanocny zwyczaj zanurzania dziewcząt w żłobach, beczkach napełnionych W. zaginął ŁSE 1967/284. Na Lubelszczyźnie sadza się pannę *w krypie* koło studni, *aby sie wychłustała panna – tyłkiem sie sadzo w zimna woda jak kwoke* TN Stok Lacki 1966. Kościół próbował nadać chrześcijańską treść starym zwyczajom „nakazując chrzcić dzieci i dorosłych w sobotę przed Wielkanocą i Zielonymi Świątkami” Kul Wiel 3/60.

W Wielkopolsce na Wielkanoc pławiono krowy i konie, aby się dobrze chowały K 11 Poz 41, Kul Wiel 3/59. Zanurzenie w W. powyżej kolan chorego konia miało leczyć *ochwat* Wisła 1899/143, Wit Baj 53, zaś zanurzenie i obmycie W. – *odczynić z niego urok* K 15 Poz 218.

Czasami po zniwach chłopcy zanurzali dziewczęta w W. (jeziorze, stawie lub rzece) K 40 MazP 93-94 (= magia płodnościowa).

Aby sprowadzić deszcz, krzyż zanurzano w W. K 48 Ta-Rz 261.

(k) **Topienie marzanny / śmierci / Judasza.** Z końcem zimy dokonywano *topienia marzanny / topienia śmierci / wypędzania śmierci / „topienia zimy”* Kul MiW 416, topiąc w W. lub paląc wypchaną, słomianą kukłę; topiono ją *w białą niedzielę* np. Gol Lud 168-169, K 15 Poz 11, K 43 Śl 19. W Wielkopolsce w sobotę przed *niedziłą śródpodną, śmiertcichę* (ze słomy i jałowca) kropiono gałązkami umoczonymi w W. Kul Wiel 3/316.

W pow. bocheńskim znany był zwyczaj *topienia Judasza*, czyli bałwana ze słomy, w Wielką Sobotę Or L 1926/123. Koło Łagowa we „wstępną środę” *topiono bałwana*, czyli parobka obwinętego w grochowiny, którego „okładano batami”, potem wrzucano do W. K 18 Kiel 46. W poniedziałek wielkanocny *topiono niedźwiedzia*, czyli zanurzano w W. chłopca okrytego futrem i owiniętego grochowinami K 9 Poz 139.

(l) **Gotowanie w W. / zaparzanie** stosowano w wielu zabiegach magicznych. Na Podolu zanurzano we wrzącej W. chore dziecko – jeśli potem krzyknęło, był to znak ozdrowienia K 48 Ta-Rz 295. W bajce gotowanie/zaparzanie w W. przywraca ludziom życie/zdrowie/młodość: Jezus przywraca do życia dzieci królewicza, wkładając je do wrzącej W. 217D, diabeł odmładza człowieka, gotując go w W., kowal – uśmierca 217B; czarownik gotuje chłopca w W., przygotowując go do nauki czarów 217C; panna umyta przez chłopca w *zgotowanej wodzie* odzyskuje ludzką postać 216B, syn szewca staje się piękny 216C.

W. używano jako narzędzia tortur lub zbrodni przez (a) gotowanie kogoś w W., np. zbój chce uśmiercić żonę, gotując ją w W. 217Aa, sprytna kobieta uśmierca zbójców zalewając ich gorącą W. 217Ab, służąca *straciła* diabła, zalewając go wrzącą W. 217Ac, chłop wrzuca umarłych do wrzącej W., aby się przed nimi obronić 217Ad, chłopci oślepiają zbójców wrzącą W. Krz PBL nr 1135, w pieśni żartobliwej rozgniewana żona chce wrzącą W. wyparzyć oczy mężowi 150B, dziewczyna *łeb/tys oblała, wyparzyła* niezdarne zalotnikowi 150C; (b) mrożenie kogoś w zimnej W., np. zła żona polewa zimną W. na mrozie męża-diabła Krz PBL nr 1164, w pieśni żartobliwej młoda żona moczy siwą brodę w *zimnej/wrzącej wodzie*, by brodę zniszczyć (ale też: odmłodzić / uczynić miłszą) 150A.

Gotowanie W. W praktykach sprowadzania deszczu w Żywieckiem palono ogień na polach i gotowano W. w kotłach, aby wywołać chmury i w ten sposób sprowadzić deszcz (podobieństwo pary i chmur) Mosz Kul 2/299. W Kieleckiem, żeby pozbyć się mrozu, gotowano W. „w garczku, aby się kłębować”, potem wylewano „za piec w domu jakim, to mróz oparzy się i przestanie mrozić” ZWAK 1885/87.

Wrząca W. ma szczególny związek ze złymi demonami, np. czarownice, by przywołać kogoś do siebie, gotowały W. z barwinkiem; *gdy woda zacznie kipieć*, wymawiały jego imię: *Hryciu, Hryciu, czy jak tam się ten człowiek nazywa* Wiata 1887/60.

♠ W. jest wykorzystywana w przepowiedniach i wróżbach. Na podstawie cech W. oraz oddziaływania W. na coś/kogoś i czegoś/kogoś na W. określa się przyszłe zdarzenia.

Słotę zapowiada *mętna woda* w stawie ZWAK 1878/135; *deszcz* zapowiadają: *W. bardzo ciepła (jak gotowana)* w stawach lub rzekach Gaj Rozw 135; *szypot wody* ZWAK 1882/200.

Pogodę/niepogodę zapowiada *W.*, tj. padanie deszczu / roztopy w określonym czasie, np. *Im więcej zimą wody, tym więcej wiosną pogody* NKPP zima 10; *Na Mikołaja wody, na Gody lody* NKPP Mikołaj św. (6.XII) 4, podob. NKPP Barbara św. (4.XII) 13; *Kiedy na Gromnice chodzi gęś po wodzie, to będzie na Wielkanoc chodzić po lodzie* NKPP Matka Boska Gromniczna (2.II) 19; *Gdy czerwiec chłodem i wodą szafuje, to zwykle cały rok popsuje* NKPP czerwiec 11; *Kiedy Medard się rozwodni, będą deszczu sześć tygodni* NKPP Medard św. (8.VI) 5.

Burzę zapowiada: *huczenie wód (i migotanie gwiazd)* ZWAK 1882/196, *mróz – Gdy woda zimą w rzekach huczy, to na wiosnę mróz dokuczy* NKPP zima 6.

Zapowiedzią *gorącego lata* jest obfite przybywanie *W.* w studniach na wiosnę ZWAK 1882/185, Mosz Kul 2/54. Gdy *W.* w naczyniu przesiąka i kroplami spływa, zapowiada *ulewny deszcz i burzę* oraz *kilkudniową słotę* ZWAK 1882/200.

W *wróżbach* dotyczących przyszłości człowieka *przybywanie W.*, wypełnienie się czegoś *W.* jest znakiem pomyślności, *ubywanie* – przeciwnie, np. ZWAK 1886/107. Spotkanie kogoś niosącego pełne *W.* naczynie (np. konewki, wiadro) wróży *pomyślność* w tym dniu – *będzie mu szczęście szło jak woda*; puste naczynie – *niepomyślność*, np. ZWAK 1886/91, podob. K 17 Lub 117. Dobry znak, jeśli naprzeciw idącego upadnie wiadro pełne wody K 52 Br-Pol 433.

Noszenie W. w ustach przez panny – *z tej studni, gdzie był jakiś chłopiec* – było elementem wróżb matrymonialnych w dniu św. Andrzeja. *W.* tę dodawały do placków, które potem dawały psom do zjedzenia TN Szczepczeszyn 1978, podob. TN Rudka Kozłowiecka 1978, TN Dubienka 1978, Pęk Bilg 236, Gaj Rozw 15; podob. na Pokuciu – placek dawano kotu K 29 Pok 80.

Wpatrywanie się w W. podczas wróżb matrymonialnych opierało się na przekonaniu, że w określonym czasie dziewczyna może zobaczyć w *W.* twarz przyszłego męża: na Boże Narodzenie, Nowy Rok – w przeręblu, studni, źródle Mosz Kul 2/376; o północy przed dniem św. Jana – w szklance *W.* (na Mazurach Pruskich) Mosz Kul 2/375, rano w dniu św. Andrzeja – w studni (w Lubelskiem i na Mazowszu), w *W.* w wiadrze (nad Narwią) K 28 Maz 129. Wierzono też, że nie wolno przeglądać się w *W.*, bo można w niej ujrzeć szatana Wisła 1900/644. W potocznych powiedzeniach *patrzeć/gapić się jak koziół/ciełę/baran na bieżącą wodę / na wodę* NKPP patrzeć 40, S SFr 2/594 oznacza 'gapić się bezmyślnie'.

Wyciąganie z W. różnych przedmiotów stosuje się we wróżbach andrzejkowych: jeśli panna wyciągnęła kawał skóry, to dostanie szewca, gdy kawał obrczy – to bednarza ZWAK 1887/190, podob. *jakiś rzemień – szewca za męża; kamyk – no to pojedzie w świat* TN Dubienka 1978; na Mazurach wsch. we wróżbach sylwestrowych (tzw. *witanie szczęścia*) – wyciągano ustami trojaka rzuconego do miski z *W.* Szyf MiW 34. *W.* jest tu odpowiednikiem tego, co w życiu nieznanne, niewiadome.

Wróżebne znaczenie ma *sen o przejściu przez W.* Dziewczęta ustawiały przy łóżku naczynie z *W.*, na którym układały tzw. *mostek* – ze słomek, kijków itp.; mężczyzna, który się jej przyśni, że ją przez most przeprowadza, będzie jej mężem Mosz Kul 2/372, ZWAK 1887/190, podob. Karw Dobrz 206; według opowieści z Podlasia sąsiad z za

rzeki, który przyśnił się dziewczynie w wigilię św. Andrzeja, że „przebiegł po wierzchu wody i zapukał do jej mieszkania”, został wkrótce jej mężem *Goł Lud* 321. Podobne znaczenie ma sen o chłopcu, który pannie podaje W.: na św. Andrzeja panny zjadały *placek taki słuny, żeby to w nocy wodę pić*; kawaler, który się przyśni, że *wodę podaje, to już będzie ji mąż* *TN Rudka Kozłowiecka* 1978, podob. *ZWAK* 1887/190, K 53 Lit 380. W bajce dziewczyna, która wyniesie chłopcu W. do picia, będzie jego żoną 213.

Lanie wosku, ołowiu, cyny na W. jest powsz. u Słowian; z kształtu odlanej bryły przepowiada się przyszłość.

Powsz. stosuje się we wróżbach rzucanie/puszczanie na W. różnych przedmiotów: jeśli W. je unosi, to zwykle dobry znak, jeśli topi – przeciwnie. We wróżbach matrymonialnych na św. Jana dziewczyny najczęściej rzucają na W. wianki ze świeczkami, np. 56, 92Ad, 188, K 19 Kiel 191, z obrotów i odpływów wianka dziewczęta wróżyły o zamążpójściu K 24 Maz 176, podob. K 28 Maz 348, K 24 Maz 175 i 348; jeśli wieniec zatrzyma się na brzegu, panna nie wyjdzie szybko za mąż *ZWAK* 1886/90, podob. K 5 Krak 309, na Rzeszowszczyźnie odwrotnie – jeśli krąży wkoło, wróży *ożeniactkę* *Kot Las* 229, w Krakowskim – jeśli szybko odpłynie z prądem, zamążpójście odwlecze się *Udz Krak* 58–59; na Mazowszu uważano, że jeśli „nie płynie z wodą lecz pod wodę”, to „żona we wszystkim sprzeczną będzie” K 24 Maz 170. W Krakowskim wierzono, że jeżeli wianek utonie, to pannę czeka bliska śmierć *Udz Krak* 58, podob. K 52 Br-Pol 118, 120. Niemal identyczne z wróżbami świętojańskimi były wróżby andrzejkowe, bożonarodzeniowe i noworoczne (puszczanie wianków/świeczek na W. w miednicy) *Karw Dobrz* 206, podob. *Mosz Kul* 2/393, K 24 Maz 196, K 28 Maz 351, K 16 Lub 121, K 33 Cheł 161.

U Słowian rozpowszechnione jest wróżenie z błyszczących kawałków metalu rzuconych do W. *Mosz Kul* 2/375; np. na św. Andrzeja panny rzucają na W. igły; jeśli się złączą, wróży to ślub *Gaj Rozw* 14–17, *LSE* 1965/35, *LSE* 1970/171–172, igły lub drewnianka *Szyf MiW* 31. Niekiedy oprócz igieł wrzuca się listki mirtowe: *jak ten listek chłopca do tego listka panny tak sie cupnie, to sie ʰożeni* *TN Rudka Kozłowiecka* 1978, podob. *Pęk Bilg* 239; jeśli liść wypłynął na środek naczynia, to znak zamążpójścia, jeśli utonął – dalszego panieństwa *Gaj Rozw* 16–17; ale też zejście się listków może oznaczać śmierć *Gaj Rozw* 17.

Ogólnosłowiańskim zwyczajem było we wróżbach matrymonialnych puszczenie w pewne święta *węgielków* na powierzchnię W.; spotkanie ich lub wymijanie wróży dołą osobom, biorącym udział we wróżbach *Mosz Kul* 2/393, →węgle.

∞ Pozytywne i negatywne działanie W. ma się wzmacniać w określonym czasie. Dlatego wiele zabiegów magicznych i leczniczych należało wykonywać tylko: (a) w określone święta kalendarzowe, (b) w określonym dniu tygodnia – coś należało z W. robić / czegoś z W. nie wolno było robić, np. W. do magii miłosnej nie godziło się czerpać w piątek, tylko w sobotę *LSE* 1962/8; (c) w określonej porze dnia: najczęściej przed →wschodem słońca; niekiedy w południe, →żywa woda; wedle wierzeń czarownica W. do czarów przynosiła w nocy, o północy przychodził czarny pies i pił tę W. *ZWAK* 1879/106–107.

≈ W. jest postrzegana jako ekwiwalent ognia, żywioł równocześnie niszczący i oczyszczający: 13, fraz. *iść/pójść/skoczyć* za kim, za kogo *w ogień i wodę* znaczy ‘wszystko dla kogo zrobić; także: zaufać komu bez ograniczeń’ *NKPP ogień* 51. W pieśni miłosnej chłopiec każe dziewczynie *włożyć wianek na ogień* lub *puścić na wodę* 92B;

w balladach dzieciobójczynię karze się wrzuceniem *w wodę* albo *ogień*, np. K 4 Kuj 51. Według dawnych wierzeń *ogień* lub *woda* pozwalały wykryć, kto jest istotą nieczystą – *czarownicą*, *ciotą* w tzw. *próbie ognia/wody*, np. Bar ŚrodP 255–256. W bajce chłopiec, chcąc pozbyć się przedmiotów pochodzących od diabła, wrzuca je w ogień i wodę 207c.

W wielu tekstach ludowych występują wymiennie *woda* i *wiatr* jako żywioły bezkształtne, por. fraz. *pisać na wodzie / na wietrze* NKPP *pisać* 11, podob. NKPP białogłowa 12, NKPP czólno 1, 3; będące w ciągłym ruchu, tak że zwykle trudno przewidzieć ich działanie, są *bez rozumu* ZWAK 1883/86; wydające dźwięk *s*, będące siłą, którą trudno pokonać 16A; pracujące na człowieka *ś*. W pieśniowych metaforach przemijanie czegoś kojarzone jest z upływaniem W. i ulatywaniem wiatru 79B, podob. 164b. Tak samo mówi się o niejasnym pochodzeniu czegoś 79B.

We fraz. i przysł. *woda* i *piasek* występują w ekwiwalencji jako równie niestabilne: *pisać na wodzie/piasku* NKPP *pisać* 11, podob. NKPP białogłowa 12, war.: LL/1959/1–2/94; *Łapaj się piasku, trzymaj się wody* NKPP *woda* 42. W uprzysłowionym fragmencie pieśni o leniwej dziewczynie mówi się: *Wodę grabiła, piasek wiązała, po tej robocie trzy dni leżała* NKPP *robota* 65.

W obrzędach pogrzebowych używano wymiennie W. i *ziemi/piasku/gliny*: wyprowadzając z domu ciało zmarłego, należało chlusnąć garść W., „żeby się przed nim droga czyściła, przemywała”, gdzie nie było W., rzucano grudkę ziemi, gliny, lub garść piasku K 33 Cheł 186, K 49 Sa–Kr 531. W Łódzkiem w obrzędach świętojańskich wianki puszczano na W. lub zakopywano w ziemię ŁSE 1962/136. W pieśni *woda/ziemia pod progim, pod miedzą, pod sosną, pod śliwą, w cierzniku* to miejsca ukrycia ciała nieślubnych dzieci, zabitych przez matkę 173. Diabelskim ekwiwalentem W. jest *ślina*, której używa diabeł naśladując akt stworzenia człowieka przez Boga z gliny i W. Baz Tatr 87.

Współcześnie używa się w niektórych praktykach obrzędowych zamiast W. *perfum / wody kolońskiej* – do wielkanocnego oblewania dziewcząt, uważając, że jest to „elegantsze” niż oblanie *zwykłą wodą* Karw Dobrz 199; ŁSE 1965/33, *a jedno i drugie moczy* Red. Opole 1992; *Jest tam dziewczucha ładno, urodno, do ludzi podobno. Potrzeba tam na niuśm flaszeczkę perfumu wody dlo její urody* LL 1963/4/61, *dwie szklaneczki kolońskiej wody* LL 1963/4/61.

✠ W tekstach ludowych *woda* symbolizuje kobietę, *dziewczynę* 53, 109, 120, 138, 189, *czysta/bystra* – urodę dziewczyny 143A, także w znaczeniu ‘cnoty, dziewictwa, poczciwości’ 71; *zmącona/skałamucona/nieczysta* – *zbałamuconą* 72, 143, *grzeszną pannę* 173.

Ruch W. kojarzony jest z *życiem*, witalnością, zalotami i miłością, często w połączeniu z innymi symbolami erotycznymi, np. *dębem, jaworem, łączką*, np. 82A–F, 84A–E, 132A–C, 138A, B, także ze *zmiennością* 71. W pieśniach czerpanie, noszenie, rozlewanie W., stanie w W., picie W., chłodzenie się W. 110A, B, 111, 112, 141 to symboliczne określenia zalotów i aktu miłosnego. Ciągłe upływanie W. jest symbolem *przemiana* 79, 80; wyschnięcie lub zatrzymanie W. symbolizuje koniec np. miłości 84D, E. Ruch W. bywa też obrazem emocji człowieka, np. radości, smutku, szaleństwa 87, 88, 156B.

W. jako żywioł niszczący i pochłaniający jest kojarzona z *niebezpieczeństwem* (zob. wyżej, np. topienie w W.). Wpadanie czegoś do W. oznacza utratę

czegoś, najczęściej *urody, wianka, cnoty*. W mitach i rytuałach zanurzenie w W. i wynurzenie kogoś/czegoś z W. symbolizuje śmierć i ponowne narodziny. Kontakt z wodą (obmycia, kąpiele, oblewanie, kropienie, picie itp.) symbolicznie oczyszcza i regeneruje, przenosi życiodajną moc W. na kogoś / na coś; w magii płodnościowej W. symbolizuje nasienie, rezerwuar zarodków życia (zob. wyżej: zastosowania).

Czysta W., szczególnie w pobliżu drzewa i kamienia, wyznacza centrum przestrzeni, jest znakiem sakralności tego miejsca Mosz Kul 2/248, Giey Mit 168.

Czysta W. jest kojarzona z pomyślnością i szczęściem, brudna/mętna – z nieszczęściem, smutkiem, obmową, np. 81, 122, 123, 165.

W senniku ludowym woda czysta oznacza szczęście, radość, zadowolenie Kul Wiel 3/490, *z d r o w i e* Etnl 1994 Nieb 155, Nieb Pol 219, ale też i *ł z y* Nieb Pol 219; woda brudna – chorobę LL 1964/3/42, Etnl 1994 Nieb 155, Nieb Pol 219, Kul Wiel 3/491, *niepowodzenie* Kul Wiel 3/491; *n o w i n y* Nieb Pol 219, *duża czysta woda – to dobra nowina* TN Lubień 1978. *Jak śni się jakaś woda to wielka mowa. Jak czysta woda to dobra mowa, jak brudna woda to zła mowa – obmowa* TN Wiryki 1978, Etnl 1994 Nieb 155, Nieb Pol 200, nieczysta W. – *swary* w chacie K 31 Pok 158, mętna W. – *złe nowiny* K 34 Chel 201, *smutek* Nieb Pol 220, *choroba* ZWAK 1892/255; Kul Wiel 3/494; *choroba lub śmierć* Kuk Pow 186, Nieb Pol 220; brudna W. – wyrzuty sumienia Nieb Pol 220; czarna W. – *śniący ma dużo grzechów* Kul Wiel 3/492, *zmartwienie* Nieb Pol 220. Przechodzenie dołów z W. – *wiadomość o śmierci* Kul Wiel 3/494; *ryby i W. znaczą żal i łzy* K 17 Lub 119, ale też *zdrowie* Nieb Pol 220. *Łowić ryby [w czystej W.] to znaczy dobrze jest. A znowuż ryby w taki mętnej wodzie to choroba* TN Dubienka 1978; *ryby pluskające w mętnej W. – wróżba śmierci* K 7 Krak 177.

DOKUMENTACJA

ZAGADKI

1 – *Niebo, ziemia, woda, wiatr to ojciec, matka, córka i syn.*

Ociec wysoki, matka séroká, dziewczka krzywá, sen [syn] bez rozumu. (Niebo, ziemia, woda, wiatr.) Folf Zag nr 586, nadto: ZWAK 1892/207, por. przysłowia nr 11.

2 A – *Płynna, czysta, przeźroczysta, dobra, zdrowa, kiedy czysta. (Woda).* Folf Zag nr 920.

2 B – *Ziemia – najbogatsza, słońce – najcieplejsze, woda – najczystsza.*

[Co jest najbogatsze, najcieplejsze, najczystsze na świecie?] – *Najbogatsza na świecie jest ziemia, bo ona sićkif żywi; najcieplejsze zaś jest słońce, bo ono cały świat ogrzewa, a najczystsza jest woda, bo nią się sićkie brudy myje.* Jaz Spis 338.

3 – *Woda jest niezbędna do życia.*

a. *Co jest nótanszé do posilenia cała, a bez czego bē żaden człowiek żyć nie mógl?* (*Powietrze i woda*). Folf Zag nr 1006.

b. *Jam pożyteczna i też miła, grzeczna, podczas do picia i do mycia. Lud mię szacuje, ale nie szanuje. (Woda).* Folf Zag nr 993.

c. *Nie rośnie, nie kwitnie i owocu nie ma, a cały naród jej na pokarm używa. (Woda).* Folf Zag nr 1125.

4 A – *Woda bieży/idzie – kamień leży/stoi/siedzi, trawa chwieje się.*

Jedno mówi: „Bieźmy”, drugie mówi: „Leźmy”, trzecie mówi: „Hitu, hitu, dobrze mi i tu”. (Woda, kamień, trawa/trzcina/wiklina / wis ‘roślina’ / drzewo/piasek) lub (Woda stojąca, płynąca i wirująca). Folf Zag nr 885; war.: ... *pójdźmy* ..., ... *chodźmy* ..., ... *idźmy* ... Folf Zag nr 885, nadto war.: LL 1963/2–3/94, ZWAK 1886/141, Lud 1896/231, Lud 1911/82, TN Bychawka 1962, TN Luszczów 1961, Was Jag 220; →kamień nr 2, →piasek nr 8.

4 B – Woda bieży bez cugli / bez rąk i nóg.

Co bieży bez powodu? ['cugli'] (Woda). Folf Zag nr 1014; nadto war.: ... *bez trzęzli?* Wisła 1890/159; ... *co bieży bez rąk i nóg?* Wisła 1890/159.

5 – Woda szumi/huczy/ryczy/syczy/... bez wiatru/wichru.

a. *Rośnie bez korzenia, gore bez p^uomienia, a sumi bez wiatru.* (Kamień, słońce, woda). ZWAK 1886/143; war.: ... *huczy bez wichru.* Folf Zag nr 1221.

b. *Co czasem ryczy jak wół, to syczy jak zniya, to znów je często spokojnô?* (Woda) Folf Zag nr 138.

6 – Kto się żywi wodą i wiatrem? (Młynarz). Folf Zag nr 41, podob. Folf Zag nr 1213, ZWAK 1882/22.

7 – Ani go nie przypiece, ani go nie przykuje, a w każdym domu się znajduje. (Woda). Folf Zag nr 1107.

8 – Woda jest domem ryb/żab.

a. *Jest jeden dom chwalebny, Wszystkim ludziom potrzebny. Dom ten sumi i hucy, A gospodarz w nim milcy.* (Woda i ryby). LL 1957/3/37, war.: Folf Zag nr 372; podob. ... *tam, dze woda, tam moja swoboda.* Folf Zag nr 1218.

b. *W wodzie sę rēchô, na ładze zdēchô.* (Rēba). Folf Zag nr 43.

9 – (Siwy) wół / (siwa) kobylica wypija wodę.

Siwy wół wypił wody dól. (Mróz). Folf Zag nr 139, war.: tamże, nadto: LL 1960/2-3/81, ZWAK 1886/143, ZWAK 1887/128, Cisz Krak 342, Udż Krak 147, MAAE 1908/322; *Siwa kobylica wypila wody pełną donicę.* Folf Zag nr 86.

10 – Łzy pod oczami to woda pod górą / woda bez piasku.

a. *Pod górą woda, na górze śnieg, przyjaciele odbiegli, a muzyka gra.* (Człowiek stary – łzy pod oczami, włosy siwe, brak sił, w gardle charczy). Folf Zag nr 859; podob.: ... *z bystrych potoków woda się leje.* Folf Zag nr 858, podob. Folf Zag nr 862.

b. *Wēzymô oczē – a woda lecy.* (Łza). Folf Zag nr 320.

c. *Która woda jest bez piasku?* (Łza). Folf Zag nr 39.

d. *Mam takie rzemiosło, co dokoła obrosło; przyjdzie na nie przygoda, to się leje z niego woda.* (Oko). Folf Zag nr 540, war.: tamże.

PRZYSŁOWIA

11 – Wiatr ojciec, a woda matka. NKPP wiatr 45.

12 – Woda nie zgadza się / wie dzie wojnę z ogniem.

a. *Trudna/zła zgoda: z ogniem woda/ogień i woda.* NKPP ogień 49, war.: tamże, nadto: LL 1973/4-5/102.

b. *W jednej ręce nam ogień, w drugiej niesie wodę, Rzeczy sobie przeciwne, pożytek i szkodę.* NKPP ogień 50, war.: tamże.

c. *Ogień z wodą, wiatr z ziemią zawsze wojnę wiodą.* NKPP ogień 49.

d. *Jako ogień bywa z wodą, tak i stary z żoną młodą.* NKPP żona 36, war.: tamże, podob. NKPP stary 66.

13 – Woda i ogień służą, ale też niszczą, nie znają granic, budzą trwogę.

a. *Ogień i woda dobrzy studzy, lecz źli gospodarze.* NKPP ogień 30, war.: tamże.

b. *Ogień i woda największa trwoga.* NKPP ogień 31.

c. *Woda, ogień i niewiasta nigdy nie powiedzą, że basta.* NKPP niewiasta 55.

d. *Nauki woda nie zabierze, a ogień nie spali.* NKPP nauka 33, war.: NKPP cnota 40b, ZWAK 1889/65, K 20 Rad 99.

14 – Głęboka woda płynie cicho.

a. *Głębokie wody cicho korytem płyną, a małe strumyki wielkim szelestem hałasują.* NKPP woda 24.

b. *Czym głębszo woda, tym ciszej płynie.* NKPP rzeka 11.

15 – Cicha woda jak milczący człowiek działa podstępnie: podmywa/rwie/... brzegi.

a. *Cicha woda brzegi/lądy/mosty rwie/podrywa/podbiera/podmywa/myje.* NKPP woda 8; war.: ... *a bystra wyrwie i poleci.* NKPP woda 8; ... *ta, co gruszy, ani ruszy.* NKPP woda 8, podob. LL 1973/4-5/119; *Cicha wodeczka rada brzegi ... podrywa.* LL 1964/1-2/148.

b. *Milczącego człowieka i też cichej wody zawsze się strzeż, pókiś żyw, tak wynidziesz z szkody.* NKPP człowiek 140.

16 A – Przeciw wodzie / pod prąd trudno płynąć.

a. *Trudno przeciwko wodzie (prądowi) płynąć.* NKPP płynąć 13; war.: *I ryby przeciw bystrej wodzie nie płyną.* NKPP płynąć 13, war.: tamże, nadto: K 8 Krak 269, Wit Baj 314.

b. *Kto pod wodę płynie, ten z pewnością zginie.* NKPP płynąć 13.

c. *Zabójnika rozdrażnić, przeciw wodzie płynąć, jest to rzecz niebezpieczna prawu się sprzeciwić.* NKPP płynąć 13; war.: *Ciężko jest przeciw wiatrowi iść, przeciw wodzie płynąć, ale ciężiej z próżnego wiadra pić.* NKPP wiatr 25.

16 B – Trzeba płynąć z wodą (prądem). NKPP płynąć 14; war.: *Z wodóm sie lepszy płynie jak proti w wodzie.* NKPP płynąć 14.

17 A – Woda czyni szkody.

a. *Kto mieszka blisko wody, niech się gotuje na szkody.* NKPP woda 39.

b. *Gdyby woda nie topiła, nadwiślanka w złocie by chodziła.* NKPP Wisła 3.

c. *Wody w maju stojące szkodę przynoszą łące.* NKPP maj 38, war.: Wit Baj 315, TN Huta 1966; *Listopada wiela wody, na łąki wielkie szkody.* Wit Baj 303; ... *wygody.* NKPP listopad 11.

d. *I pracy człeka tam szkoda, gdzie na roli stoi woda.* Wit Baj 296.

17 B – Woda jednemu bierze, drugiemu daje.

a. *Woda bierze, woda daje.* NKPP woda 89c.

b. *Wojna jako woda: jednemu da, drugiemu bierze.* NKPP wojna 51b; war.: *Woda jednemu ujmie/urwie/weźmie, drugiemu doda/poda/zbogaci.* NKPP woda 89c.

18 – Kiedy ziemia bogata, to woda uboga, a kiedy woda bogata, to ziemia uboga. NKPP ziemia 10.

19 – Na wodzie jest niebezpiecznie dla człowieka.

a. *Na wodzę nie wiedno ['stale', 'zawsze'] się wiedze.* NKPP woda 44.

b. *Na wodzie jak na wojnie (przysł. flisackie).* NKPP woda 46.

c. *Nie leż w wodę, nie utoniesz.* NKPP woda 51, nadto: LL 1973/4-5/107.

d. *Kto po wodzie pływa, ten i na dnie bywa.* NKPP woda 51.

e. *Nie nurzôj się w wodze, chętnij dna nie widzisz (= rozważ, zanim coś przedsięwzię- miesz).* NKPP woda 63.

f. *Kto płynąć nie umie, niech się nie puszcza na głęboką wodę.* NKPP płynąć 2.

g. *Pić, to co mocnego, kochać, to co pięknego, kraść, to miliony, a topić się, to w bystrej wodzie.* NKPP pić 75, war.: NKPP kraść 5.

h. *Kto ma umrzeć, i w cebrze wody utonie.* NKPP umrzeć 11.

20 – Woda porusza młyn [= coś sprzyja czemuś, przynosi korzyść].

a. *Każdy na swój młyn/koło/kamień wodę obraca/wodzi/ciągnie/puszcza [= każdy szuka własnej korzyści].* NKPP woda 35.

b. *Miel, kiedy dostatnia woda.* NKPP mleć 7.

c. *Póty młyn miele, póki wody staje.* NKPP młyn 12.

d. *Szumi koło, gdy ma wodę.* Wisła 1897/347.

e. *Co po młynie, jak w nim woda nie płynie?* NKPP młyn 2, war.: tamże, nadto: Wit Baj 291.

f. *Taki sobie młynarz dobry jak i wojewoda: wojewodzie robią ludzie, młynarzowi woda.* NKPP młynarz 10; war.: *Tracznemu i młynarzowi sama woda pieniądze niesie.* NKPP młynarz 10, nadto war.: NKPP młynarz 10.

h. *Woda młynem, wiatr śmigami, a złą babą djabeł obraca.* NKPP baba 193, war.: Wisła 1889/217.

21 – Trudno wodę nosić/czerpać/... przetakiem/koszem/cedzadłem/sitem/rzeszotem/sakiem/czymś dziurawym.

a. *Trudno w przetaku wodę nosić/przetakiem przelewać/czerpać; w koszu nosić/koszem nabierać; Cedzadłem nie dō sę wodę nosęc.* NKPP woda 98, war.: NKPP łapać 4, NKPP isty, NKPP poczciwy 12, NKPP leniwy 31, NKPP Kozak 11, NKPP kochanek 1.

b. *Nie ostoi się woda w rzeszocie (koszu).* NKPP woda 53.

c. *Wodę ten czerpie przetakiem, kto bez ksiąg chce być zakiem.* NKPP książka 14.

d. *Zaspokoić ciekawość kobiety, jest to napęłnić wodą przetak.* NKPP kobieta 67.

e. *Wiatr sieją, dym kupują, mak drobią, świat wiją, sitem wodę czerpają, murze (czarne) cegły myją.* (O pracach bez sensu.) NKPP wiatr 46.

22 – Woda dodaje zdrowia/urody/sił.

a. *Czysta/zimna/świeża woda zdrowia/urody/sił doda.* NKPP woda 11, war.: PSL 1962/4/217.

b. *Chcesz być zdrów i młody, to pij dużo wody.* NKPP woda 11; war.: *Wodę pij, wodą się myj, a będziesz zdrów.* NKPP woda 11.

23 A – Chleb i woda – podstawowe pokarmy.

Chleb i woda, nie ma głoda. NKPP chleb 19, war.: tamże; podob. *Chleb i woda ludzka wygoda.* NKPP chleb 18.

23 B – Woda potrzebna, kiedy się chce pić (po jedzeniu).

a. *Dobra woda w kale [w kałuży], jak się chce pić wcale.* NKPP woda 18.

b. *Po dobrej strawie dobra woda w stawie.* NKPP woda 69; war.: *Po smacznym kąsku wody napić się nie wadzi.* NKPP woda 69.

24 – Bić się z wodą / grabić, wiązać wodę / brać rów w wodzie – zajęcie bezsensowne i bezowocne.

Z głupim się kłócić, z wodą się bić – to jedno NKPP głupi 239, war.: NKPP gadać 83, ... *z piasku bicz kręcić, w wodzie rów brać – to jedno.* NKPP gadać 82; *wodę grabić/wiązać ...* Stef WarmP4 2/55, Rog Śląsk 257, Krzyż Kuj 1/264.

25 – Nie wylewaj mętnej wody, aż będziesz miał czystą. NKPP woda 61, war.: tamże.

26 – Woda do mycia, chrztu przynosi zdrowie, a wódka do picia, ślubu przynosi smutki.

a. *Woda do mycia, wódka do picia.* (Przysłowie pijaków.) NKPP woda 85.

b. *Lepsza szkódka niżli szkoda, gorsza wódka niżli woda.* NKPP szkoda 11.

c. *Wódka nie woda, gęby dla niej nie szkoda.* NKPP wódka 28.

d. *Od wódki częste smutki, a od wody człek zdrowy i młody.* NKPP wódka 14.

e. *Gdo [kto] gorzółkę wieczerso, rano wodę śniodo.* NKPP gorzalka 28.

f. *Chrzest przyjmuj wodą, ślub polewaj wódką, a śmierć płakaniem.* NKPP chrzest 1.

27 – Czym różni się woda od piwa.

a. *Kiedy cię stać na piwo, to pij wodę, a stać cię na wino, to się piwka napij.* NKPP piwo 12.

b. *Piwa za żywa, a po śmierci wody.* NKPP piwo 32; podob.: *Woda żywym, wino zmarłym.* NKPP woda 97.

c. *Woda czyści żółódek, a piwo kapse.* NKPP woda 84.

d. *Białogłowski trunek – woda lub tazbierek* [„piwo stolowe”, z niem. *Tischbier*]. NKPP białogłowa 9.

e. *Jak z samej wody nie nawarzysz piwa, tak z lichej paszy gnój nie bywa.* Wit Baj 297.

28 – Wino – lepszy napój dla człowieka niż woda.

a. *Lepsze zawsze wino niż woda.* NKPP wino 18.

b. *Spragniony łapie za wodę, obodny za wino.* NKPP spragniony 1.

c. *Choćbyś wina nalał, osieł będzie wodę wolał.* NKPP wino 56; war.: *Wotowi, choćbyś wina nalał, pewnie w każdej kałuży wodę ...* NKPP wino 56.

d. *Woda dla gęsi, a wino i miód dla ludzi, nie dla bydła.* NKPP wino 50, war.: tamże.

e. *Kto głodny, chleb cukrem, woda się mu winem zda ...* NKPP głodny 45.

29 A – Woda (i mydło) najlepsze bielidło.

Woda i mydło najlepsze bielidło. NKPP woda 11, war.: *Zimna woda, kawał mydła zastępują wszelkie pachnidła.* NKPP woda 11.

29 B – Brzydkiemu/czarnemu / starej babie nie pomoże woda (i mydło).

a. *Nie pomoże mydło, woda, kiedy brzydka uroda.* NKPP mydło 3; war.: ... *woda, mydło, kiedy człowiek jak straszidło.* NKPP mydło 3.

b. *Szoruj się babo, piaskiem i wodą, diabła zjesz, nie będziesz młodą.* NKPP baba 180.

c. *Nie pomoże krukowi woda, kiedy taka już uroda.* NKPP kruk 16; war.: *Taka wrona z wody, jak i do wody.* NKPP kruk 16.

d. *Nie pomoże Murzynowi woda.* NKPP Murzyn 3, war.: tamże.

30 – Rybie trzeba wody, człowiekowi swobody/pracy/zgody; kobiecie – lustro; mężczyźnie – kobiety; wołu – trawy ...

a. *Nie wytrwa bez wody ryba* NKPP ryba 19.

b. *Człowiek bez swobody jak ryba bez wody.* NKPP swoboda 1; podob. *Młodość bez występów jak ryba bez wody* NKPP młodość 29; *Praca dla nas tak potrzebna, jak dla ryby woda* Pig Wyb 34.

c. *Rybot woda, ludziom zgoda, bez niej nic.* NKPP ryba 82; war.: *Ja do zgody, jak ryba do wody.* NKPP zgoda 15, war.: tamże; podob. *Rybie nigdy dosyć wody, zawistnemu cudzej szkody.* NKPP zawistny 1.

d. *Ręba ni może zęc bez wodę, białka bez zdradła.* NKPP białka 3.

e. *Rybie trzeba wody, wołu trawy, szlachcicowi szlachcianki, a chłopu chłopki.* NKPP ryba 80.

31 – Woda jest naturalnym środowiskiem życia ryb.

a. *Każdó ręba mó swoją wodę.* NKPP ryba 29.

b. *Ryba w wodzie nie utonie.* NKPP ryba 77.

c. *Co w wodzie, to ręba, co w lesie, to grzyb.* NKPP ryba 103; war.: *Wszystko ryba, co w wodzie, i żaba ryba.* NKPP ryba 103.

32 – Woda z nieba [= deszcz].

a. *Będzie pogoda, jak się nie poleje z nieba woda.* NKPP pogoda 1.

b. *Niestala marcowa pogoda: juz świeci słońce, juz leci woda.* NKPP marzec 20.

c. *Pogoda grudniowa – wody połowa, lodu połowa.* NKPP grudzień 13; podob. *Święta Barbara po lodzie, Boże Narodzenie po wodzie.* NKPP Barbara św. (4.XII) 13, war.: NKPP Boże Narodzenie 2, NKPP Bartłomiej św. (24.VIII) 32, NKPP Marcin św. (11.XI) 27, 28, NKPP Szczepan św. (26.XII) 1; *Św. Barbara ch^uopa utopi, albo umrozi.* ZWAK 1886/109, war.: NKPP Barbara św. (4.XII) 11.

PRZYSIĘGI

33 – *Jeżeli nie mówię prawdy, niech mnie nie przyjmie po śmierci ani ogień, ani woda, ani ziemia, ani piekło, ani niebo.* K 45 Gór 555.

MODLITEWKI**34 A – Od wody/ognia/wojny/głodu/złego ... chroni modlitewka.**

a. *Kto tę modlitewkę będzie odmawiał, Będę go od wszystkiego złego obraniał: Od psa wściekłego, Od zwierza leśnego, Od ognia upalenia, Od wody utopienia; Będzie wiedział, o której godzinie umrze.* Kot Zn 33, war.: Kot Zn 146; ... *Nie zginie na ogniu, na wodzie, Na żadnej przygodzie.* Kot Zn 93, 474, 484; ... *od ognia nie zgorze, od wody nie utonie ...* ZWAK 1879/61; ... *nie będzie w piekle gorzał, ani w wodzie tonął.* K 22 Łęcz 179; podob.: ... *proszę, bym marnie nie zginęła, W ogniu nie zgorzała, W wodzie nie utonęła ...* Kot Zn 470; ... *czy na wodzie, czy w ogniu, to bez czasu śmierci nie będzie. Kto do Boga ucieka, człowiecze, to żadna bieda w drodze nie dopiecze.* K 57 RuśC 1118.

b. *Kto te będzie modlitewke mowioł ... Na wojnie nie zginie, Na wodzie nie utonie, Bedzie go Nojswiętsza Panienecka strzegła.* Kot Zn 293–294, war.: Kot Zn 131, 296, 435, 485; ... *Na wojnie nie zginiesz, Na wodzie nie utoniesz, Przez świętego sakramentu nie umrzesz.* Kot Zn 126–127, war.: Kot Zn 313, 419, 436–437, 438, 440.

c. ... *Od wody utopienia, Od głodu umorzenia.* Kot Zn 144, war.: Kot Zn 145.

34 B – Od wody, ognia, nagłej śmierci chroni pożywanie krwi Jezusa z kielicha.

Sam Pan Jezus we drzwi wchodzi, Najświętsza Panna za stolikiem siedzi, przelewa swoją krew od kielicha do kielicha. Kto z tego kielicha zażywać będzie, od nagłej śmierci nie ginąc będzie. W wodzie nie utonie, w ogniu nie zgorzeje. K 22 Łęcz 180.

35 – Woda przenaświętsza/czysta – siostra Panny Maryi jest chwalona, pozdrawiana, bo obmywa/czyści korzenie, kamienie, góry, grzechy...

Niech będzie pochwalona przenaświętsza wodecka, Która obmywała krzacki, pniacki, kamienie, Obmyj i to moje stworzynie! Kot Las 86; war.: Bądź pozdrowiona wodziczko, Panny Maryi siostrzyczko, Czyścisz góry i korzynie, Obmyj i mnie grzeszne stworzynie. Sim Wierz 239; Wodziczko czyste, przeźroczyste, Co obmywasz kamienie, korzenie ... Sim Wierz 239; Wodo krzystalowa, obmywasz wszelkie korzenie, obmyj i mnie. Szyf MiW 58 przemowa do wody; Wódeczko święta ... Mosz Kul 2/511; Wodziczko, czyściczko ... Mosz Kul 2/511.

36 – Woda z chrztu/kąpieli Jezusa / wodeńka ochrzczona zmywa grzechy.

a. *Zebyśmy mogli ty wodyńki dostać, Co Pana Jezusa krzcili, Tobysmy sie w ni pomylili, Wszystkich grzechów byśmy sie pozbyli. Kot Zn 82, war.: Kot Zn 77, 80–81, 83, 92; Kiebyśmy mogli się ty wody napić ... Kot Zn 90.*

b. *Niech mie doprowadzo [aniołowie, po śmierci] do tyj wodeńki, Gdzie Pana Jezusa chrzczono, Miłowano. Kot Zn 312, war.: Kot Zn 108; ... Matke Najświętszo mianowano. Kot Zn 295; Moją duszę ... Kot Zn 436; podob. Chcę tyj wodyńki uochrzczonej, Od Pana Jezusa nawidzonej. Kot Zn 113, war.: Kot Zn 249; Chce ty łódki ['wódki'] dojść, Co Maryja swego Syna umywała. Kot Zn 67.*

c. *Koguci piejom, Szatany siy bojom [w momencie śmierci Jezusa], Ty wody chcom, co Pana Jyzusa kścili. Kot Zn 475.*

37 – W wodę Żydzi pchnęli Jezusa.

Pana Jezusa wzięli [Żydzi] na posty, Na żelazne mosty. Pchnęli Go prędko w wodę, Zbił se Pan Jezus nojświętszo brode. Kot Zn 107, war.: Kot Zn 129, 461, 474, 484; ... Zrzucili mnie w wodę jak wściki. Kot Zn 485.

38 – Krew i woda (z boku Jezusa) – pokarm dusz.

Widziałem na krzyżu rozpiętego [Jezusa], Kapała z Niego krew i woda ... Idzie z Niego pokarm drogi. Idzie z Niego wszystka zbroja, Co go będzie spożywała dusza moja. To jest Pana Jezusa ciało, W opłatki się obracało. Kot Zn 115, podob.: Kot Zn 63, 122, 125, 126, 127, 418, 475–476, 480.

ZAMÓWIENIA, ZAŻEGNYWANIA**39 – Kamień/ryba w wodzie/morzu/jeziorze, miesiąc na niebie, niedźwiedź w lesie, dąb w boru są braćmi, którzy się nie spotykają ze sobą.**

Zamówienie bólu zębów: Kamień w wodzie, miesiąc na niebie, niedźwiedź w lesie. Jak ci trzech bracia w lesie objad jeść będą albo wieszczą, wtenczas będą moje kości łamać i boleć będą. ZWAK 1879/111, war.: tamże; nadto: Dąb w boru, kamień w morzu, księżyc na niebie ... Bieg Lecz 162; Jest nã niebie księżyc, jest w jeziorze kenień, jest na boru dumb ... K 40 MazP 51; Ryba w wodzie, Robak w drzewie, Miesiączek na niebie ... Kot Zn 86.

40 – Człowiek prosi, by słońce, księżyc, gwiazdy, ziemia, woda, pokrzywy sprzyjały mu.

Na „chorobę św. Walentego”: Niech bedzie słońce świeciło my wesolo, A niech księżyc mnie oświeca także. Gwiazdy niech my pomagajo, A ziemia święto niech mie nie tyro. Woda niech mie mijo, Pokrzywy niech mie mijajo. Ostaw mie! Kot Zn 324.

41 – Woda jest witana jako święta/czysta, bo obmywa świat / kamienie i krzemienie / choroby.

a. *Zamawianie róży: Witajże, wodeczko śliczna, piękna weronija, Nie było bez ciebie żadnej mszy świętej ani wangelii. Idziesz ty z głęboka, z szeroka, z całego świata, Obmywasz wszystkie łączki, domki, dzwonki, kościoły I wszystkie dwory. Obmyj to chowanie do uroków dziewięć. Kot Las 87–88.*

b. Zamawianie „na krosty i bolaki”: „W Wielki Piątek staje się nad brzegiem rzeki płynącej z południa i mówi: *Witam cię wodo rejna [z niem. 'czysta'], co omywasz kamienie i krzemienie, obmyje i mnie grzeszne stworzenie.* Bieg Lecz 124.

42 – *Ogień/krew/wrzód niech staną jak woda a. w Jordanie, b. w jeziorze podczas chrztu Jezusa, c. w morzu podczas kąpieli Jezusa.*

a. *Jak się stodoła pouli, to trza wziąć prędko woda święcono i powiedzieć: ... W imię Trójcy świętej Niech ten ogień stanie Jak woda w Jordanie, Słuchaj głosu mego I Ducha Świętego.* Sim Wierz 238.

b. *Zatrzymywanie krwotoku z rany: Stoń, krewicko, stoń, jak woda w jeziorze, kiedy Pana Jezusa święty Jan chrzczył w Jordanie. Amen.* Baz Tatr 183; war.: *Stoń krew w ranie ... jak stanęła woda w rzece Jordanie, gdy św. Jan chrzczył P. Jezusa.* Bieg Lecz 95.

c. *Zamówienie „wrzodów i wielkiej choroby”: Cicha woda stojąca, Gdy matuchniczka Boża Syna kąpała. Niechże i ten wrzód cicho stanie.* Bieg Lecz 99; war.: *„Zamówienie od ukąszenia psa wściekłego”: Cicho woda w morzu stojąca ... Niechże żywieja (żmija) cicho lega, księżyczka maju (księżyc majowy) wydawa jadu.* Bieg Lecz 114.

43 – *Woda i piasek zmywają i ścierają postrzał/jad żmii.*

a. *Zażegnwanie zastrzału: Sed(1) Pán Jezus z świętym Pietrem bez wodę, Uscypił go postrzał w nogę. „Weś-ze ty święty Pietrze piasku i wody, Zetrzyj postrzałowe jady, Niech nie mają grzeszni ludzie ty N.N. przeszkody.”* ZWAK 1879/55, Bieg Lecz 222.

b. *„Od ukąszenia żmii”: [św. Piotr do Jezusa:] „Nie mogę [iść], bo mie ukąsiła żmija w nogę. – Zatrzyj piaskiem, wymyj wodą. Żadne żmijowe jady tobie nie zaszkodzą.”* ZWAK 1879/52, Bieg Lecz 110; ... *uszcypił go robaczek: Idźże, Pietrze do morza, weźże piasku i wody, obmyj ten jad gadowy.* Bieg Lecz 110.

c. *Zeżegnwanie od ukąszenia żmii: Szła Najświętsza Panna drogą, Ukąsiła ją żmija w nogę. Weź piasku, wodą podlewaj, Najświętszą Panienkę wzywaj!* Bieg Lecz 108; war.: *„Zamówienie na ukąszenie żmii”: Szłam bez cembrowaną wodę, ugryzła mnie żmija w nogę. Piaskiem ścieraj, wodą zmywaj, Matkę Boską na pomoc wzywaj.* LSE 1963/150.

d. *[Guślarz zaniósł do strugi chłopca, którego ugryzła łasica.] „Chwycił jego chorą nogę i zaczął rzeczonym piaskiem z wolna pocierać uchlaną piętę. Czynił to zawsze w tę stronę, jak biegła fala, a przy tym głośno mówił: Boże Wszechmocny, ratuj w przypadłości! Wszedł raz Pan Jezus w polną drogę, Uchłala go łasica w nogę, Piaskiem pocierał, wodą obmywał, Świętą Trójcę i świętego Piotra Na ratunek wzywał. Piasek garścią chodzi, Niech się jad rozchodzi. Woda płynie, Jad niech ginie. Potem odmawiał po trzykroć „Ojczy nasz” i „Zdrowaś Maryja”.* Dek Sier 168.

44 A – *Buk i woda leczą gościec.*

Modlitwa do Gościcowego Buka o wodę: Boku, Boku Gojścowy! ... Szukam wody gojścowej, ty mi ją racz dać niebodze! „Następnie człowiek zęgnął się trzy razy, dawał (wieszał) ofiarę [na buku] i dopiero z nabożeństwem brał wodę” [z zagłębienia między gałęziami buka]. Kot Podg 80.

44 B – *Dąb i woda sprzyjają zdrowiu zębów.*

Na ból zębów: „W Wielki Piątek raniutko biegły [dzieci] do bieżącej wody, płukały nią usta, a następnie, przystępując do najbliższej rosnącego dębu i chuchając w jego pień, prosiły: Dębie, dębie! dej, żeby było zdrowe – co jest w gębie. Kot Podg 71.

45 – *Choroba ma się rozejść/splynąć jak woda.*

a. *Zażegnwanie luszczki w oku: ... żebyś się rozchodziła, jak się janieli rozchodzą po Bozych domach, po Bozych kościołach, jak woda po morzu, jak gwiazdy po niebie.* ZWAK 1879/53-54, war.: Bieg Lecz 148.

b. *Stała formuła zamawiań: Jako ta woda odpływa, którą oblewa się ukąszonego przez żmiję, tak niech ów jad splynie.* Bieg Lecz 50, war.: Bieg Lecz 109.

c. *Zażegnwanie „choroby z przełknięcia”: Wynos się stąd Strachu (Lęku) na wysokie góry, w zapadłe urwiska, w topniejące śniegi, a nie dręcz chorej. Rozplynie się z wodą, uciekaj jak liść na rzece, a nie łam jej kości.* Bieg Lecz 43.

46 – Choroby (febra, bolączka, łuska, róża, ukąszenie węża, ból, krasnoludki, paskudnik) wysyła się na góry / na lasy / na wody / pod kamień / na wiatry / na bagna.

a. Zamówienie bielma (łuski): [Matka Boska spotkała się z pieniążkiem i łuską (dwa stadia choroby)] *Ludziom oczów nie zastaniajcie. Idźcie na góry, na lasy! W morzu wodę pijcie, kamienie drobne zbierajcie!* Bieg Lecz 58–59.

b. Zażegnywanie febrzy: ... *idź na lasy, na bory, na wody na zimne, na pieruny na gorące, z pomocą Boską, z Matką Boską, ze wszystkimi Świętymi i z Aniołami Bożemi!* K 15 Poz 158, Bieg Lecz 321.

c. „Od ukąszenia węża”: *Idź pod kamień, idź do wody, idź, gdzie słońce nie świeci i miesiąc nie chodzi!* Bieg Lecz 41, 110.

d. Do choroby: ... *jeżeliś z wiatru – idź na wiatry, jeżeliś z wody – idź na wodę.* K 46 Ka-S 474, war.: K 39 Pom 261.

e. Zamówienie bolączki, tj. reumatyzmu: *Tutaj tej chorej głowie nie łamać ... ale sobie iść na szerokie brody, na głębokie wody, tam jej piaski przesypywać, wody mierzyć i kamienie łupać.* Bieg Lecz 43.

f. Zamówienie „na krasnoludki”: *Wychodźcie z głowy! Wychodźcie z ciała i kości! Idźcie sobie do wody, tam leży szeroki kamień, Znajdziecie tam jedzenie i picie!* Bieg Lecz 47.

g. Zażegnywanie róży: *Idź-ze ty, kobyto, z tym bólem i z tą różą do wody, Niech nie mają grzēsni ludzie przeskođy.* ZWAK 1879/52, war.: Bieg Lecz 132–133.

h. *Zamawiam cię, I wyganiam cię, zły ból: Z głowy, Z mózgu, Z uszów I z ust, I z brody – Uciekaj na morskie wody!* Kot Zn 238–239.

i. „Zrzynanie paskudnika” – wzdęcia u krowy: *Paskudniku! Okrutniku! Idź z tego ślipio na bagna, Na wody!* LL 1973/3/54, Kot Zn 192.

47 – *Chmury wysyła się na lasy/na góry, gdzie brakuje kropli wody.*

A ty Panie Jury, Pozganiáj te chmury. Na tatarskie góry, Gdzie ptaskowie śpiewają, Kropli wody żądają. My jój nie żądamy, Bo jój zadość mamy. ZWAK 1879/57; war.: *A idźcie-z ta chmury na tatarskie góry, gdzie Tatarzy siadają ... cebrzykami, konewkami za płot, wyléwamy. Kamycy zbieramy, na kościół frygamy; a z kościoła na wodę, (ze)by dał Pán (Jezus) pogodę.* K 19 Kiel 197; *Idźcie, chmury! Na lasy, Na góry, Gdzie pastuszkowie siadają, Kapki wody nie żądają. My jej mamy dosyć Garnuszeczką nosić.* LL 1973/3/56, Kot Zn 196.

KOLEĐY

48 A – *Panna Maryja myje się wodą spod (białego) kamienia i rodzi Jezusa.*

Stoi my lipeńka, stoi my zielona hej, wesele, Boże Narodzenie. A pod to lipejku biały kamień leży ... Z pod tego kamienia bystra woda bieży ... A w tyj wódejce Maryja się myła ... Maryja się myła, Syna porodziła ... TN Nasutów 1979; war.: ... *pod tą mi lipeczką wodziczka studzienna ...* ZWAK 1885/15; →źródło nr 1, →źródło nr 1.

48 B – *Panna Maryja kąpie Jezusa w wodzie ze źródła/morza/rzeczki/struzeczki/z kościoła.*

a. *A w ty studziencie cembrowy wodzisia źródłowá ... A w ty wodzisi źródłowy Maryjá się myła ... A umywszy się Maryjá na brzeg wystąpiła ... A wystąpiwszy Maryjá, Syna porodziła ... A porodziwszy Syna Maryjá, w kąpielkę włożyła ... A i w kąpielkę włożyła, pięknie okąpała ... A i z kąpielki wyjęna, w pieluski zawila ...* Święt Nadr 74, war.: →źródło nr 1.

b. *A gdzież Tego [Jezusa] przekąpała, Maryja? Z morzam wodę przeczepała, swego syna przekąpała.* K 56 RušC 63; podob.: ... *Rzyczką woda popłynęła I Dziecinę mi omyła.* Kot Zn 371.

c. *A pod Jeruzalem ... Najświętsza Panna Syna porodziła ... nie miała go w czém umywać ... sama i(éj) wodziczka z morza przyplłynęła.* ZWAK 1885/10.

d. *Przy Bettlejem cicha woda stojąła, Gdzie Panna Najświętsza syna swego kąpała.* Kot Zn 403.

e. *Tam między dwoma góreczkoma, tam bieży woda struzeczkoma, tam Go kąpała, Pana Jezusa, Panna Maryja.* K 16 Lub 108.

f. *Ni miała w czerń wykopać [Panna Maryja] ... jest w kościele zimna woda, ta wykopać Pana Boga, [Panno Maryja].* K 49 Sa-Kr 151.

49 – *W wodzie, która idzie z kamienia między dwiema górceczkoma, chrzci św. Jan Jezusa (Boga).*

[Maryja spotyka św. Jana:] „Ty będziesz, Janie, Boga chrzcit” ... „Ni ja chrzcielnice, ni świeca!” *Da między dwiema górceczkoma idzie-ta woda z kamienia. Jest-ta chrzcielnica i świeca, Jak go będziew mianować? A mianujwa go Zbawiciel, całego świata odkupiciel, leluja.* ZWAK 1885/15; podob. ... *między dwoma struceczkoma ...* ZWAK 1885/18.

50 – *Bóg stworzył wodę.*

Stworzuleś, Boże, dobytek, ludziom na pożytek ... Stworzuleś, Boże, i mienie, wodę i kamienie. Święt Nadr 75; podob.: *pieśni zalotne: ... Boże, któryś stworzył morze, kamienie i wodę, i dziewczyny młode.* K 44 Gór 199; war.: ... *to kochanie młode?* K 44 Gór 342.

51 – *Jezus zamienił wodę w wino.*

Mesyjasz przyszed na świat prawdziwy ... którego przez swoje znaki dał wodzie wina smaki w Kanie Galilejskiej. Sam Pan Jezus, uszlachcić gody, kazał nanosić dostatkiem wody ... wnet tu będzie wino z wody w królestwie niebieskiem. K 44 Gór 75, war.: *Biel Kasz nr 13; podob.: przemowa weselna: Jak niegdyś uczynił [Jezus] w Kanie Galilejskiej wino z wody, tak i dziś przyjdzie na wasze weselne gody.* LL 1964/1–2/95.

52 – *Tur/woty/chłopiec piją wodę dziewczyny.*

a. *Turajze, turaj, moj turze, zjadłeś mi siana dwie furze, wypiteś mi wody dwa stawy, narobiłeś mi zabawy.* Chod Śp 210.

b. *A mój Boże, kiej'em chory, to wyzerże moje woty ... napiją się zimnej wody na tarysie. Czepała ją młoda panna, co starego męża miała.* K 44 Gór 65.

c. *Daj się mi, Kasieńko, napić wody! Nie dam, nie dam, mało go mam, Bo na weselisko sobie składam.* Kot Rzesz 268.

53 – *Wodziczka lejąca się do komórki chłopca to dziewczyna.*

A mój Boże, co się dzieje, do komórki deszczyk leje, cóż to taka za wodziczka, czerne oczka, biele liczka, dyć to moja łaskawiczka. K 44 Gór 64.

54 – *Dziewczyna bierze wodę, która ciecze pod zielonym jaworem/winem; przyjeżdża do niej kawaler.*

Cieczu ryczejka, bystra wodejka, tam pod winem, tam pod zielonym jaworem. Młoda Kasunia wody nabierała tam pod winem, tam pod zielonym jaworem. I przyjechało trzy kawalirowie ... Bart Lub 107; war.: *Ciecze to wodeńka, ciecze to bystreńka ...* Kot Zn 301, podob.: Kot Rzesz 257, 367.

PIEŚNI WIELKOPOSTNE

55 – *Woda płacze po śmierci Jezusa.*

Płaczci pótoki, płaczci niezmierny rzeki i źródła, płaczci niezbrodzone. Płaczcie, umarł Pan, który wasze wody stworzył i źródłom nazaczył przechody. Kow Rach 166–167, war.: K 23 Kal 81; ... *płaczcie pod wodą niepojęte dziwy, umarł Pan a wasz Stworzyciel prawdziwy.* K 20 Rad 103.

PIEŚNI SOBÓTKOWE

56 – *Wianek dziewczyny płynie po wodzie.*

Czyżże to wianeczek płynie po wodzie? W trawie, w zieleni grają jeleni. Tej mojej Marysi wianeczek płynie, płynie po dole. Chod Śp 203, war.: K 24 Maz 348.

PIEŚNI ZADUSZKOWE I POGRZEBOWE

57 – *Dusza, której nie chce Jezus, prosi las, wodę, ogień, by ją przyjął.*

Gołębica (dusza) już wylata ... szukający pocieszenia i swych grzechów odpuszczenia ... Woda, woda przyjmij-ze mnie, bo Pan Jezus nie wie o mnie. I wleciała do wody, szukający ochłody. I upadła do rzyki, warły na nią scupaki. I upadła do jeziora, goniły ją do wieczora. K 23 Kal 126, war.: *Biel Kasz nr 35; →niebo nr 90A, →słońce nr 112, →księżyc nr 89, →ogień nr 40.*

PIEŚNI WESELNE

58 – (Szeroka) woda rozdziela zakochanych.

a. Czemu ... *Jasieńkuś nie przyjechał ... Koniki w wozie i ja przy wozie, i tatuś mi nie bronił, szeroka woda, daleka droga i przepłynąć zem nie mógł.* Gaj Rozw 175.

b. *Zakukała kukaweczka za domem, zapłakała grzeczna dama za stołem. Oj, nie dumaj, grzeczna damo, nie dumaj, przepłyniesz ty bez wódeczkę, bez dunaj.* K 40 MazP 133, war.: K 27 Maz 191.

c. *Tatuleńko [materńka, brateńko] mówi: ja po nią nie pojedę, ja wam jej nie przywiezę. Wody nie zgruntuję i muru nie przekuję. ... (Jasieńko mówi:) ... Ja mury przekuję i wódeńkę zgruntuję.* K 16 Lub 238.

59 – Chłopiec [narzeczony] płynie wodą/przyjeżdża z tamtej strony wody.

a. *Ładuj, matko, skrzynię, Jasio wodą płynie. Materńka skrzynię ładuje, a ojciec jej ją załuje.* K 28 Maz 229.

b. *Z tamtej strony wody przyjechał pan młody, wyjdźże zaraz, panno młoda, ze swojej alkowy.* Płat Krak 243.

c. *Z tamtej strony wody jedzie Jasio młody, wiezie wiezie on chusteczkę dla Kasi urody.* K 3 Kuj 307.

d. *Z tamtej strony wody jedzie chłopok młody, deście mu gorzółki, niech nie pije wody.* K 45 Gór 137.

60 – Woda idzie/bieży między dwoma pagórkoma/góreczkoma/kamienioma; wodą płynie kielich/korab z dwiema dziewczynami.

a. *Między dwoma pagórkoma idzie woda cyweńkoma. Tą wódeczką kielich płynie, w tym kielichu dwie dziewczynie. Jedna płacze, druga śpiewa: wydajże mnie, matuś miła.* K 48 Ta-Rz 92; war.: *O, między dwiema góreckoma bieży woda struzeckoma. Po tej wodzie ...* K 2 San 72; *Między dwiema góreckami Idzie woda struzeckami. Przy struzecce kielich płynie, W tym kielichu dwie dziewczynie ... – Wydeje mnie, starsy bracie!* ZWAK 1880/215.

b. *Pomiędzy dwiema góreckoma, w jeden struzce woda płynie; w drugi struzce dwie dziewczynie. Jedna śpiewa, druga płacze: „O, ratuj mię, starsy bracie.” – Jakże ja mam cię ratować, kiej nie mogę tam zgruntować.* K 19 Kiel 154; war.: ... *płynie wianek struzeckoma ...* K 20 Rad 146.

c. *Między dwoma kamienioma bieży woda strumienioma. Na tej wodzie korab' płynie, w tym korabiu dwóch braci je. Trzecia siostra srybrem syje.* K 25 Maz 96; war.: *Między dwoma domostwoma płynie woda promienioma ...* K 25 Maz 97.

d. *Między dwoma góreczkami, płynie woda strumieniami. Po tej wodzie kielich płynie, na to nasze rozłączenie.* LL 1962/1-2/44, war.: *Krzyż Kuj 1/206.*

e. *Między dwoma kamieniami płynie woda strumieniami. U jeziora wodę [nieszczęśliwa mężatka] brała, carne ocki zapłakała.* K 25 Maz 96.

f. *Między dwiema góreckoma ..., płynie woda promiusckoma.* [Kolberg podał sam incipit.] K 26 Maz 269.

61 – Mętna woda idzie / woda schodzi do doliny – synowa nie dogodzi teściowej.

Cystá woda idzie, a mątno przychodzi. Nigdy to synowá matce nie ugodzi. MAAE 1908/213; war.: ... *tamój na jeziorze – mętna woda chodzi. Zadnaz to synowa – matce nie dogodzi!* K 25 Maz 104; *Tą łubecką rzeką mętna woda chodzi ...* Kot Las 236; *Dolinom, dolinom mątno woda chodzi ...* K 44 Gór 428; *Idzie woda, idzie, do doliny schodzi, dyć zadna niewiasta matce nie wygodzi.* K 44 Gór 427; *Dolina, dolina, za nią woda wodzi ... synowa ...* K 9 Poz 219; *Dolina, dolina, kędy woda chodzi ... synowa ...* K 12 Poz 77-78; *Na niskiej dolinie bystra woda chodzi ... synowa ...* K 12 Poz 75; *Szerokim jeziorem bystra woda chodzi ...* Gaj Rozw 230; *Tam koło dunaju bystra woda chodzi ...* Gaj Rozw 229; *P^uo ziel^onyj łónczce bystra w^uoda ch^uodzi ...* Krzyż Kuj 1/129.

62 A – Dziewczyna gubi wianek we wodzie / wianek upada do wody.

a. *Oj da powiedziałś, mała, oj da zem ci wionek ukrad. Oj da tyś wodę brała, w studzienkę ci upad.* K 25 Maz 69, war.: K 11 Poz 90, K 12 Poz 84, K 25 Maz 70; ... *Jagech ciągła wodą, do studni mi upad ...* LL 1958/2-3/71, Krzyż Kuj 1/112, 114, LL 1966/2-3/19, ZWAK

1878/53, K 18 Kiel 103; ... *nabierałaś wódkę* ... K 3 Kuj 303, ZWAK 1878/52; ... *Upad mi do studnie, Jagam wode bra^ua* ... ZWAK 1891/94; ... *poszłaś po wodeńkę, W studzieneńkę* ... Hol Wes 164.

b. *Zapłakana Maryś nad studnią chodziła, zielony wianyszek we wodzie zgubiła*. K 3 Kuj 272, war.: LL 1963/4/6.

c. *Ty wianeczku lawendowy, nie spadaj mi z mojej głowy. Bo jak mi ty z głowy spadniesz, na bieżącą wodę padniesz*. K 9 Poz 238, war.: Kul Wiel 3/166, nadto war.: Biel Kasz nr 49.

d. *Wieziemy, wieziemy [wianeczek], ale już nie cały, zielone listeczki, trzy drobne myrteczki we wodę wleciały*. Sob Wielk 173.

62 B – Wianek/warkocz dziewczyny idzie/płyynie z wodą.

a. *Oj, płakała ja wczora, z rania do wieczora, a poszeł mój wianeńko z wodą do jeziora*. K 16 Lub 242.

b. *Wionku lewandowy, zleciałeś mi z głowy, popłynąłeś z wodą, nie ujrzę się z tobą*. K 6 Krak 118, war.: Biel Kasz nr 49.

c. *Hej, mój wianeczku z drobnej leśi, kole ciebie się parobcy bili. Ej, bili, bili już nie będą, poszed wianeczek z bystrą wodą*. K 16 Lub 208; war.: ... *płyynie wianek z bystrą wodą*. Gaj Rozw 184.

d. *Toć ja samá nie wiem, gdzie on [wianek ruciany] mnie się podział; czy z wodą popłynął, czy się z wiatrem rozwał*. ZWAK 1882/101.

e. *Ty warkocku ognisty, bywałeś na plecach zdobnisty. Ty warkocku mój złoty, z wodą popłyną twoje uploty*. K 26 Maz 163.

62 C – Wianek dziewczyny wpada do wody; łabędzie płyną po niego.

a. *Jakozbym ja nie płakała Swojej urody, Gdy ja miała złoty wianek, Wpadł mi do wody? Nie płacz dziewczę, nie lamentuj O ten wianek twój, Mam ja jeszcze dwóch łabętów, Popłyną ci poń*. Rog Śląk 32, war.: Rog Śląk 31, 233, Pieś Śl 1/465-470; ... *Łabędź płynie, wianek tonie Do samego dna. – Jużeś ci ty, moja panno, Wiánka niegodna. – Jescem godna, jescem godna, Bom go widziała, Jak ci mi ta bystra wódka Wyciepowała (wyrzucała)*. ZWAK 1880/242, K 23 Kal 154, Lom Śląk 316, Rog Śląk 31, 233; Pieś Śl 1/465-469, 2/632-633, podob. Biel Kasz nr 368.

b. *Zjyďte sie, łabyńdzie, na bieżoncom wode, przynieście my wianek, dom wam swom urode*. Krzyż Kuj 1/124. ~

c. *Dał mi Janek złoty wianek, wpadł mi do wody. Skoczył Janek po ten wianek, wywinął nogę*. Pieś Śl 2/660.

d. *Łabędzie płynają, żałośnie krzykają, po tej bystrzej wodeczce; żałośnie krzykają, wianuszka szukają*. ZWAK 1882/105.

e. *Płyną łabędzie po bystry wodzie, po bystreńkiem dunaju; nie frasuje sie, młodo Kasieńku, bedom wionecki naju (nasze). Płyną łabędzie po bystry wodzie, do brzegu przyptyneny; naju wionecki z drobny ruteńki w dunaju utoneny*. Chm Lub 82.

63 – Wianek dziewczyny odżywa (rzeźwieje/zielenieje) w wodzie.

Nie dej-ze gō [wianka] chopku w ręke, boć gō nie godzien, ā weź-ze gō z kómórecki, wóz (włóż) gō na oğień. A weź-ze gō z tego oğnia, niech nie wiednieje; a włóż-ze gō w zimną wōde, niech orzewnieje (orzeźwieje). K 11 Poz 195; war.: ... *niech zielenieje. A wyjm-ze go z tej wódecki, niech-ze nie moknie, zanieś-ze go do matusi, połóż na oknie*. K 18 Kiel 81; podob. Ja z wiankiem do wody, wianek zielenieje. K 57 RuśC 293 pieśń miłosna.

64 – Kalina nad wodą [= dziewczyna gotowa do zamążpójścia].

a. *Kalina nad wodami, świeć, miesiączku, nad nami. Świeć, miesiączku, masz komu, idzie Marysia do domu*. K 49 Sa-Kr 487.

b. *A kalina nad wodami, Z cerwonemi jagodami. A juz nám kaline uciéni, Juz nám Wichtusienke wziéni*. MAAE 1908/95.

65 A – Dziewczyna sadzi jabłoneczkę nad wodą [= oczekuje męża].

Sadziłam se jabłoneczkę nad wodą, będę prosić Pana Boga nad ranem. Juz ty mojej jabłonecce rok mija, juz sie moja jabłonecka rozwija. K 44 Gór 179.

65 B – Dziewczyna podlewa zimną wodą rozmaryn [= oczekuje męża].

Rozmarynie mój zielony, cóżeś taki rozkrzaczony, na słonko cie wystawiłam, zimną wodą polewalam, abys wyrósł kierz. Krzyż Kuj 1/110, war.: tamże; nadto: ... *Z ziółkiem tak się*

rozmawiała: nie będę cię przesadzała, zimną wodą podlewała. Jest ci tutaj młodsza siostra, jeszcze ona nie dorosła, to go będzie przesadzała, zimną wodą podlewała. K 16 Lub 142.

66 A – Dziewczyna stoi/siedzi na kamieniu nad wodą / w wodzie i czesze się; woda zagarnia włosy dziewczyny, niesie do rodziców.

a. W tém morzu na kamieniu, tam Kasiunia stojała ... rusą kosę czesała. Co z rusy kosy spadnie, to wodeńka zagarnie. Ej, pływńcież, moje włosy, do mateńki w pokłony. Niech się mateńka kaje, co mnie od siebie daje. K 16 Lub 155; war.: Nad dunajem stojała ... wódka zagarnie ... do tatula w roskosy! K 16 Lub 220; Na morzu biały kamień, siedzi Marysia na nim ... wodeńka zagarnie ... K 16 Lub 185; ... wódeńka garnie. K 16 Lub 244.

b. W kalinowym lesie woda kamień niesie, Maryś na nim stała, swe kosy czesała. Co włoszek upadnie, to woda zagarnie: Pływńcie, moje włosy, do matki w roskosy ... K 16 Lub 151; war.: ... wodeńka kamień niesie ... wodeńka go zagarnie. K 16 Lub 187; Kamień woda niesie, dziewczyna się cese ... Pływńcie, włosceki, do ojca, matecki, do nich przyplwńcie, co ich pociesycie. K 22 Łęcz 74.

66 B – Młoda mężatka po wodzie wysła znak matce, rodzinie.

a. Wiła [córka] wianek wiła, na wode puściła, pływń wianeczku z białej rutki, gdzie moja rodzina. Pływń wianek pływń, mama wode brała, ten kwiat rutki to mej córki, com za mąż wydała. TN Niezdów 1977.

b. Z róży kwiat urwała, na dunaj rzuciła: Pływń-że, pływńże z róży kwiecie, do mojej rodziny. Wysła stara maci z wiadrem wodę braci i tak stała zadumała, kwiatek poznawała. K 28 Maz 128, war.: Ol Podl 101.

c. Pływńcie, gąski, do mamuni przez szerokie wody, oj, nakażcie, białe gąski, do mojego rodu. Oj, nie mówcie, białe gąski, że ja tu bieduję, oj, powiedzcie, białe gąski, że ja tu panuję. Ol Podl 101.

67 – Młoda mężatka nosi wodę w domu męża.

Boć mi moja córusieńka progów nie przedpce, sukienki nie przedrze, wody nie nanosi – niechże się też Jasiuleńko wprzód o nią naprosi. K 16 Lub 141; war.: ... izby nie zamiecie ... po wodę nie pójdzie, jeszcze moja córusieńka menzu nie dogodzi. K 33 Chel 252.

68 – Dziewczyna [jako żona] nie będzie wody nosić, bo będzie jej miała pod oczami dosyć.

Oj, nie będzies, Marysiu, da wody u nas nosić, oj, bo ji będzies miała da pod ockiemii dosyć. K 20 Rad 218, war.: K 40 MazP 345, K 11 Poz 83, LL 1961/3/38 przem. wes.; ... popod ocka dos-ić. LL 1957/1/37; ... duzo wody nosić ... pod oczami dosić. K 44 Gór 136, LSE 1962/210, Gaj Rozw 235; ... będzie jej w oczach dosyć. K 49 Sa-Kr 462, Kul Wiel 3/150 i 152 przemowa, Krzyż Kuj 1/199, Stoin Żyw 188, LL 1964/1-2/70, Oles Lub 33, 92, Gaj Rozw 224 i 232, TN Niezdów 1967; ... Z oczu dosyć! Rog Śląsk 9; ... wodzicki nosić ... poprzod ocy dosyć. ZWAK 1888/195; ... u niego cebrem wody nosić ... K 2 San 69, K 18 Kiel 66, K 26 Maz 120, Bąk Gręb 65; ... sama [woda] ci sie bedzie we dwók ^uocak n^uosić. Mika Oraw 3; Wody ci nie trzeba Będzie nosić, Bo ci się będzie W oczach aż toczyć. Pieś Śl 2/583.

69 – (Młoda) mężatka idzie z pieluszkami do wody, zapomina o (panieńskiej) swobodzie.

Oj, zabaczysz, małusieńka, swobody, a jak pójdiesz z pieluszkami do wody. K 41 Maz 37, war.: ZWAK 1882/107, Sob Lubuz 109, K 3 Kuj 273, K 27 Maz 165; ... świegody ... K 11 Poz 66; ... wszegody (wygody) ... K 3 Kuj 303; ... wrody ... K 11 Poz 184, K 27 Maz 182; Beńdziesz miała, ty Kasiu^o, wyg^uody, jino ... Krzyż Kuj 1/126.

70 – Woda najmniej ceniona jako napój, potrawa.

a. Na wino z panną, na piwo z mężatkom, na podpiwek z wdowuleńką, na wodę z babką. K 26 Maz 305.

b. Jakżem się zalicał Charzewiance Hance, to mi gotowała kluski na śmietance. Jakżem się ożenił, to się odmieniła, bo kluski na wodzie i nie osoliła. Gaj Rozw 229.

PIEŚNI ZALOTNE I MIŁOSNE

71 – *Czysta/bystra woda – ładna dziewczyna.*

a. *Oj nasa Wiktusia ładna i bielutka, Jako na Podolu wodzicka cyściutka.* ZWAK 1888/193.

b. *Bieli sie, bieli sie na Dunajcu woda; "u mojej dziywcy-ny bieli sie "uroda.* Sad Podh 124.

c. *Twoja uroda jak bystra woda: Oczka ci się śmieją, lica rumienieją Jak w ogrodzie róža.* Kot Zn 424, war.: LL 1960/2-3/60, Krzyż Kuj 1/257 i 258, TN Susiec 1975, TN Pieszowola 1977, Bąk Gręb 37, Gaj Rozw 215, Kot Zn 393, Stoin Żyw 124; ... *jak w stawje woda ...* Biel Kasz nr 423.

72 – *Brudna (zakalona) woda – dziewczyna traci urodę (dziewictwo).*

Kalina, malina zakaliły (zamąciły) wodę, wzieni mi wianusek i moją urodę. Stoin Żyw 229.

73 A – *Woda gada, płacze – dziewczyna nie chce gadać / nie płacze.*

a. *Przegadała woda, przegadała skała, moja kochaneczka przegadać nie chciała.* K 44 Gór 221, war.: MAAE 1898/87.

b. *Zapłakała woda, zapłakała skała, Moja kochanecka nigdy nie płakała.* ZWAK 1888/182.

73 B – *Woda mówi prawdę o kobiecie/pannie.*

Sp^uoniewiérołeś mie, ftoz mie teraz weźmie? Przidzie woda jaro ('wiosenna'), powie, ze jo staro. Przidzie chłopiec z "Olce (ze wsi Olcza), powie – nic nie warce. Sad Podh 144; podob. *Powiedział ta młyński wał, że pan z Kasią się wyspał. ... Powiedziała i woda, że Kasińka uroda. ... Powiedziało koryto: Kaśce syna powito. Powiedziały i rybki: trzeba Kasi kolibki.* K 40 MazP 336.

74 – *Wodę/kamień można rozmówić/namówić/uwieść/przeprosić/pokochać/zapomnieć – dziewczyny/chłopca nie można.*

a. *Rozmówiłbym kamień, Rozmówiłbym wodę, A ciebie, dziewczyno, Rozmówić nie mogę.* Gąs Mazur 47, war.: Stef WarmPś 3/43, Pieś Śl 2/208, 541; ... *Oj, nie namówis wody, da ani tez kamienia, oj, tak i mnie dziewczyny da dobrego sumienia.* K 26 Maz 324; ... *chyba-ć tę dziewczynę letkiego sumienia-* K 27 Maz 219; *Już ci bym namówił kamienie i wodę ...* K 1 Pieś 43-44.

b. *Rozmówiłbym wodę i w wodzie kamienie, a ciebie nie mogę – cóżeś za stworzenie?* K 40 MazP 507; war.: *Zawiudem już wodę, Zawiudem kamienie, A ciebie nie mogę! Cóżeś za stworzenie? Zawiudem już wodę, Zeby skały rwała! A ciebie nie mogę, Zebyś mnie kochała!* Święt Nadr 144.

c. *Przeprosiłam kamień, przeprosiłam wodę, a ciebie, Jasińku, przeprosić nie mogę.* K 10 Poz 194, war.: LL 1964/3/25; *Oj, przeprosiłbym ja kamień, da przeprosiłbym i wodę, oj, a ciebie, Kasińku, da przebłagać nie mogę.* K 12 Poz 144.

d. *Pokochałam Wisłę, pokochałam wodę, a ciebie, mój Jasiu, pokochać nie mogę.* Stoin Żyw 139.

e. *Zapomniałem matka i łojca ... całom rodzina ... siostry i brata ... Zapomniałem kamień i woda, A ciebie, serduszko, nie mogą.* Pieś Śl 2/541.

75 – *Nieszczęśliwa dziewczyna skarży się wodzie.*

a. *Dy jo ci pedztała ty w^uodzick^uo, w^uod^uo, Na có sie nom był^uo k^uochać tak m^uodo.* Mika Oraw 39, war.: Sad Podh 147.

b. *Może ją kiedy nad twój brzeg Przywiodą myśli stroskane. Powiedz jej, ze z twoją wodą Gorzkie lzy moje zmieszane.* Lom Śląsk 275.

c. *Nad wodą siedziała, wody się pytała: czyś taka głęboka, jaka ja wysoka? Będzie się kąpała. Te słowa kończyła, do wody wskoczyła, za jedną chwileczkę ładną panienczkę woda utopiła.* TN Ciecierzyn 1988; war.: *Nad jeziorem stała ...* TN Rechta 1978-1979, TN Zawada 1963, TN Wielkolas 1980, TN Godziszów 1980, TN Kocudza 1966; *Poszła do dunaju ...* Biel Kasz nr 317.

76 – *Woda ma się rozejść/rozpłynąć (podobnie jak ziemia i kamień), [gdy człowiek bardzo cierpi].*

a. *Rozstąp się, ziemio, rozejdź się wodo, pęknij i ty, kamieniu, a nie zadawaj serdeńku (miléj) żalu, nie zadaj i mnie samemu.* K 16 Lub 263.

b. *Oj retuj mnie, miły Jasio, retuj mnie, bo ja też tu w tej głębinie utojnę. (Jasio:) Oj, rozplyń się, zdrojna wodo, na stronę, pojmnę sobie burmistrzongę za żonę.* K 10 Poz 234–235.

77 – Woda drży – dziewczyna cierpi.

Miałam ja Jasia ukochanego, dziś go wojenka zabrała. Wicher się zrywa, zadrzała woda, a dziewczę w bólu majaczy, wreszcie ta chwila tragiczna przyszła, że skacze w Wisłę z rozpaczy. Plat Krak 121–122.

78 – Woda się kołysze – dziewczyna/chłopiec piszą listy do siebie.

a. *Na kłodnickiem stawie woda sie kołyse, kochanecka moja listy do mnie pise. Pise una pise, ni moze napisać, ty bystro wudeńko, przestań sie kołysać.* Chm Lub 40–41.

b. *Mostek się buja, wódka się kołysze, a mój najmilejszy do mnie listek pisze. Oj, nie pisz, nie pisz, nie będę czytała, bom ja się w tobie nieszczerze kochała.* K 40 MazP 202.

79 A – Woda wodę goni – wszystko przemija.

Nikt kochać nie broni, pókiśmy dziś młodzi; woda wodę goni, dzień po dniu przechodzi. K 6 Krak 413, war.: Pieś Śl 2/270.

79 B – Kochanie/cnota/śpiewa płyną z wodą [= przemijają].

Tam się pochmuralo, gdzie zaświtać miało, to moje kochanie z wiatrem uleciało. Z wiatrem uleciało, popłynęło z wodą. K 2 San 138, war.: Ad Zam 15; *Cnotkać miła, cnotka, gdzieś się podziela? Z wódką popłynęła, z wiatrem się rozwiała.* Gąs Mazur 51; *A kej sie tu wziena ta kłajoská śpiewa? Z wiatrem przyleciała, z wodą przyplynęła.* Święt Nadr 304; war.: ... wiatry ją przynosą i z wodą przyplują. K 19 Kiel 8.

80 – Woda wysycha – miłość/uroda przemija.

a. *Ej! cóż mi po studziencie, kiej woda z niej wysycho, Po tobie też tyła, ty moja kochanko, Kiej nam miłość ucieko.* Pieś Śl 2/734.

b. *Spolot sie g^uościniec, ^uod stónecka woda; i tobie sie minie, dziywuc-ino, ^uuroda.* Sad Podh 120.

81 – Woda zamula/głoni kwiaty – dziewczynę spotyka nieszczęście.

O jak też to pięknie Kwiateczkom przy rzéce, Ale jeszcze piękniej Ubogiej dziewczeczce. Kwiateczki przy rzéce, Woda je zamuli, Ubogo dziewczeczka Lada kto obmówi. Pieś Śl 1/421; war.: ... wymuli ... Pieś Śl 2/590; ... wodą ik ^uobmyli ... Stoin Żyw 455; *Kalná woda przydzie, kwiateczek zagłoni, Ubogą dziewczeczke lecy gdo obmótwi.* ZWAK 1885/257; war.: ... przygloni ... Pieś Śl 2/182.

82 A – Woda idzie/ciecze/rozplywa się/przebiera się, nie można jej zastawić – dziewczyna/chłopiec nie może być z ukochanym/-ą.

a. *Idzie woda skokem kole naszych okien, Ni mogę ji zastawić; Rozgniéwałach se szwarneho syneczka, Ni mogę go naprawić.* Pieś Śl 1/250; ... *Ciecze woda skokym ... Swoigo miłego, Ni mozym go łukoić.* Pieś Śl 2/522; ... *idzie woda krokiem ...* Pieś Śl 2/522; ... *ciecze woda krokiem ...* Pieś Śl 2/523; ... *Idzie woda tokiem ...* LL 1957/3/10.

b. *Koło naszych okien Ciecze woda skokiem, Nie mogę ji zastawić; U sąsiada wedle Jest tam dziewczę dla mnie, Nie mogę ji namówić.* Pieś Śl 2/205; war.: *Idzie woda skokem kole naszych okien ...* Pieś Śl 2/133, ZWAK 1885/180, 186.

c. *Ta wodzicka bystra spod wyrsycka wysła, nie moge jom zastawić; ta dziywuc-ina pysna za innegó wysła, nie mogem ji zabrónić.* Sad Podh 142.

d. *Przebrała się woda Z pola do ogroda, Zastawić ją nie mogę. Spodobala mi się Dziocha u sąsiada, A ja ją dostać nie mogę!* Pieś Śl 2/73–74.

82 B – Woda idzie – dziewczyna zaleca się chłopcom.

a. *Idzie woda, idzie, idzie woda brzikkiem; nie teloś se ładno, kielo kręcis pyskiem.* Sad Podh 113.

b. *Idzie woda, idzie skarpami, międzami; Dają mi dziewczynie z krzywemi zębami.* ZWAK 1891/168.

c. *Idzie woda, idzie dwoma potokami, moja frajereczka stoi z wojakami.* K 45 Gór 37, war.: MAAE 1898/106.

d. *Oj, idzie woda, idzie, da idzie rozdołami, oj, jak ci mie nie kochas, da pójdę z żołnierzami.* K 2 San 223.

e. *Idzie woda od ogroda, idzie rurami, wyglądają lubieżniczki na mnie dziurami.* K 46 Ka-S 275; war.: ... *Póntnowionki ... ZWAK 1880/235; ... dziewczki zza płotu ...* K 19 Kiel 16; ... *ze Zmigroda ...* K 48 Ta-Rz 142.

f. *Ani se nie idzie ta bystra wodzicka, jako idzie dziywce, kie widzi Janicka.* Sad Podh 107.

82 C – Woda idzie – chłopiec zaleca się dziewczynom.

a. *Idzie woda, idzie, po Białym Prądniku, rusajze do licha, taki zalotniku.* K 6 Krak 513.

b. *Idzie woda, idzie do góry bruzdeczką, dobrze tobie, Jasiu, wywijać chusteczką.* Stoin Żyw 289.

c. *Idzie woda od Ossówki strugą, nie chciała mnie jedna, ozenie się z drugą.* K 19 Kiel 64.

d. *Idzie woda, idzie, stanęła na jazie; kozdy k^uochanecek p^uodchlibiá na razie.* Sad Podh 136.

e. *Idzie woda, idzie, stanęła na jazu, pokochaliśmy sie od jednego razu. Idzie woda, idzie, kamykami rusa, kocham cie dziewczyno, boś poćciwa dusa.* K 44 Gór 282.

f. *Idzie woda, idzie, drobny piasek niesie, czekaj mnie, frajerko, w smérkowym lesie.* K 44 Gór 215, war.: K 45 Gór 208.

g. *Ani se nie idzie woda spod wyciynicia, jak se idzie chłopiec rano ^uod dziyw-incia.* Sad Podh 127.

82 D – Woda ciecze/płynie/wali/idzie od/spod jawora / między dęby – chłopiec zaleca się do dziewczyny.

a. *Plińe woda z jawora ... młynarzowi na koła ... Tam s'q strzelci kópali ... na dz'ewczina wołali.* Kam Pom 79, war.: Kam Pom 276; ... *Płynie, płynie i wali, tam się chłopcy kópali.* TN Krzczonów 1976; *Spada woda wesolo u młynarza na koło, spada woda i wali ... na Marysie wołali.* Plat Krak 52-53; ... *z jeziora ...* Stoin Żyw 172; *Spod jawora woda ciece, chłopcy sie w niej kópali ...* Stoin Żyw 171; *Ciecze woda z jawora do dziewczyny do dwora ...* TN Niezdów 1977, war.: Biel Kasz nr 134.

b. *Ciecze woda ciece, spod jawora ciece, ulubil/umówil se młody ułan z czarnym oczkiem dziewczę.* TN Kawęczyn 1964, war.: Plat Krak 652; ... *Potokym ku rzyce ...* Pieś Śl 2/775; ... *Od potoka w rzekę ...* Pieś Śl 2/776; ... *Po zielonej łące ...* Pieś Śl 2/776.

c. *Ciecze woda od jawora, Nazywa sie Bystrzyca; Wzionech cie se, ty moja kochanko, Wzionech cie se do serca.* Pieś Śl 2/539; war.: ... *z Jaworowa ...* Pieś Śl 2/121; *Bez mój ogród Ciecze woda ...* Rog Śląsk 137, Pieś Śl 1/385; ... *wele mego dwora ...* Pieś Śl 2/540.

d. *Ciecze woda spod jawora, lodowa lodowa, moja Kasiu, Kasineczku, bywaj ze mi zdrowa. Ciecze woda spod jawora, ciecze spod buczyny, nie zapomnę, nie zapomnę Kasieńki jedynej.* K 1 Pieś 431.

e. *Od jawora woda ciece, mówiła ma miła ... ze mnie nie chce.* Plat Krak 203.

f. *Idzie wodka, idzie, spod jawora ciece, Dopiero sie chłopak od dziewczyny wlece.* ZWAK 1888/217; war.: ... *popod jawór cece ...* MAAE 1898/77; *Spod tego jawora zimná woda cece ...* MAAE 1898/86; podob. *Spadła zyrdeczka wprost okieneczka, Któředy woda ciece. Wygląda ona nadobnego Jasia, Z której strony się wlece.* Kot Las 45.

g. *Ciecze woda spod jawora, Nie żyńze sie, mój syneczku, bo cie szkoda.* Pieś Śl 2/172, war.: LL 1957/4/42.

h. *Spod tego jawora woda ciece, Pójdźze se jej napij, frejerečko luba, Budzies zdrowa. Mój luby frajeru, Nie budu pić. Ta bystra wodzicka Mogłaby mi z licka Krase zhubić.* LL 1957/1/45.

i. *Jak ja chodził pod jaworem, pod tą bystrą wodą, a jużci się kochanecku, musiem rozstać z sobą.* K 27 Maz 284.

j. *Idzie woda między dęby, najmilejsa, daj mi gęby.* K 19 Kiel 40, war.: K 1 Pieś 309, K 19 Kiel 34, K 28 Maz 270; *Leci woda ...* K 41 Maz 443; *Idzie woda ... Idzie woda, a nie leje, moje serce do cię mgleje.* K 13 Poz 115.

82 E – Woda płynie/ciecze przez pola / z pola / przez żytko – chłopiec zaleca się do dziewczyny.

a. *Płynie woda, płynie, przez pola szuruję, niech się lada cymbał na mnie nie ładuje.* Gaj Rozw 125–126.

b. *Ciecze woda, ciecze, ze szczerego pola. Powiedź mi, ma kochanko, jeśli będziesz moja.* Pieś Śl 2/100.

c. *Bez zielone żytko woda ciece, ponoś pedziała, że mio nie kces.* Stoin Żyw 80.

82 F – Woda idzie/płynie/leci/spada od ogroda / w ogrodzie dziewczyny, wedle łączki dziewczyny – kawaler/panna zalecają się.

a. *Idzie woda od ogroda, Od samego Śląska; Zalecał się pan starosta, Nie miał i szelązka.* Udz Krak 127, war.: K 16 Lub 278, Stef WarmPś 1/70, K 6 Krak 141, 142, 495, K 44 Gór 254, 289; *Płynie woda ...* Pieś Śl 1/386; *Idzie woda od Smigroda ...* K 49 Sa–Kr 463; *Leci woda z Łysogroda ...* K 40 MazP 156; *Ciecze woda spode groda do samego Gdańska.* K 44 Gór 282; *Leci woda ... Gdańska.* ZWAK 1884/282; ... *Gdańska ...* Krzyż Kuj 1/230.

b. *Ciecze woda spod ogroda, A w ogrodzie jabka, Nie miłuj mnie, nie całuj mnie, Bo mnie widzi matka.* ZWAK 1885/180, war.: Pieś Śl 2/278.

c. *Pójdź, kochanku, do mego ogroda, Bez przykopek to tam ciecze woda. Nad przykopkiem rozmaryjan kwitnie, Patrz, kochanku, jak to wonia pięknie.* Rog Śląsk 167, Pieś Śl 1/225.

d. *Wedle łączki bystra woda ciece, moją łkę, moją łkę nie lada kiej siece. Moja łka przy niskiej dolinie, można ją sieć ... tak w lecie, jak w zimie.* K 12 Poz 33; war.: *Z mojej łączki ...* Krzyż Kuj 1/201 i 202.

82 G – Woda się sieje/leje/idzie/bieży – dziewczyna się śmieje do chłopca, chłopiec się śmieje do dziewczyny.

a. *Bieży woda, bieży, na dole się sieje, dla mnie ta dziewczyna, co się do mnie śmieje.* K 19 Kiel 171; war.: *Tu Dunaj, tu Dunaj, tam się woda sieje, gdzie ładna dziewczyna, to ...* Płat Krak 539; *Da, pójde ja, pójde, gdzie sie woda sieje, dadzą mi dziewczyny, co sie rada śmieje* K 44 Gór 288; *Nie póde do góry, ka sie woda sieje, póde do dziywcy, co sie rada śmieje.* Sad Podh 106; *O pójdę ja, pójdę, Gdzie się woda leje, Dostanę ja panny, Co się ...* Pieś Śl 1/134; *A z góry sie woda leje, Dziewczyna sie ...* Her Kal 2/82, ZWAK 1888/219; *Z kamiynia sie woda l'ęje, dziywczyna sie ...* Krzyż Kuj 1/143.

b. *Idzie wóz – Na przewóz; Woda do koleje: Da moja dziewczyna Nie rada sie śmieje.* Święt Nadr 312.

c. *Pójde jo se, pójde, ka sie woda sieje, dostane Jasinka, co sie mi ośmieje.* Stoin Żyw 151; war.: *Idzie woda, idzie, z daleka się sieje, idzie moj Janiczek, z daleka się śmieje.* K 44 Gór 215, war.: K 45 Gór 208.

83 – Woda przebiera się [‘przelewa się’] – dziewczyna przebiera wśród chłopców.

Nie przebieraj, mościa panno, byś nie przebrała, przebiera się w stawie woda, byś ty wiedziała. Książe po cię nie zajędzie, chłop cię ominie, a pójdiesz ty za takiego, co pasá świnię. K 16 Lub 256, war.: ZWAK 1880/245; ... *Przebierzesz ty w studni wodę, Abyś wiedziała.* Rog Śląsk 172.

84 A – Woda płynie koło domu/okien dziewczyny/chłopca – młodzi kochają się / rozstają się.

a. *Idzie woda, idzie, koło mego domu, A kogo ja kocham, nie powiem nikomu.* Udz Krak 132, war.: Pieś Śl 1/122; *Idzie wodka ...* ZWAK 1888/149; *Szumi woda, szumi ...* K 6 Krak 458.

b. *Pod moim okienkiem bystra woda płynie, Bo on mnie tu i pocieszał, kiedy do mnie chodził.* Pieś Śl 2/529.

c. *Pod mym okieneczkiem woda ciece, Skozala mi moja miela, że mie nie chce.* Pieś Śl 2/618.

84 B – Woda ciece wkoło / przez ogródek chłopca – zakochani rozstają się.

a. *Wokoło Trynczyna wodziczka czece, Skozoł mi mój miły, iże mie nie chce.* Pieś Śl 1/139; war.: *Okolo Cieszyna ...* Pieś Śl 2/621; *Okolo Ligoty ... Wskazuje kochanek ...* Lom

Śląsk 294; *Łokolo Ligoty bystro woda ciecze, Skazałać mi miyło, Iz łona mie niy chce.* Śmiel Opol 89.

b. *Przez mój ogrodeczek Wodziczka mi ciecze, – Miłuśka mi odpisała, Iże mnie już nie chce.* Rog Śląsk 122, Pieś Śl 1/263.

84 C – Woda idzie na koła [młyna] = zakochani rozstają się [= dziewczyna idzie do/za innego].

Co mi po tej wodzie, co na koła idzie? Co mi po dziewczynie, kiej moją nie będzie? Co mi po tej wodzie, co na koła mocha, co mi po dziewczynie, kiedy mnie nie kocha. K 25 Maz 51; podob. *Co mi po tej wodzie, co na kamień (lub koła) pada, – co mi po dziewczynie, gdy do mnie nie gada.* K 6 Krak 409.

84 D – Woda bieży/leci/idzie z góry i wraca/sieje się na dole – dziewczyna i chłopiec rozstają się.

a. *Z góry woda bieży, po dole się sieje, nie miej ty, dziewczyno, w żołnierzu nadzieję.* K 40 MazP 497, war.: K 40 MazP 283, Kam Pom 277; ... *woda leczy ('leci') ...* Stef WarmP 2/22–23; ... *leje ... w dworaku ...* K 12 Poz 47, *Leci woda, leci, po drodze się sieje ... w dworaku ...* K 39 Pom 126, nadto: Biel Kasz nr 130.

b. *Z góry woda leci, na dole się kręci; o mój Jasienczku, nie mam do cię chęci. Z góry woda leci, po dole się wraca; a mój najmilszy gdzież mi się obraca?* K 40 MazP 283.

c. *Idzie woda z góry, na dole się wraca, gdzież moja dziewczyna, gdzie mi się obraca.* K 19 Kiel 23, war.: K 19 Kiel 178, K 6 Krak 409; *Bieży woda, bieży ... moja kochanka ...* K 12 Poz 136; *Bieży woda, bieży ... A kandy się kandy (kędy) kochanek obraca?* K 39 Pom 452; *Oj z góry woda idzie ... kochanek oj na świecie obraca. Czy go woda zatopiła, czy go inna odmówiła?* K 12 Poz 141; *Idzie woda, idzie, A nazad się wraca, A mój Jasienczek Do mnie się nie wraca.* Her Kal 2/128.

d. *Z góry woda idzie, na dole się sypie, – dali mi dziewczynę, wywaliła ślipie.* K 6 Krak 409.

e. *Z góry woda idzie, na dół się obraca, kochać się nauczyć, to niewielka praca.* Płat Krak 307.

f. *Oj, z góry woda bije, na dole się wraca, – da ta moja kochanecka uniwec się obraca.* K 26 Maz 326, war.: K 41 Maz 439.

84 E – Woda idzie i staje – kochanie kończy się nieszczęśliwie.

a. *Idzie woda, idzie, stanęła na prędzie, – z naszego kochania pono nic nie będzie.* K 6 Krak 410, war.: ZWAK 1888/141; ... *stanęła na skręcie ...* Płat Krak 90; podob. ... *pręⁿdze, Jak ci śe ta paśe hłopce na haryⁿdze.* MAAE 1898/93, pieśń pasterska.

b. *Idzie wodka, idzie, stanęła u śliwki, Zeniłby sie Józek, ino ni má dziwki.* ZWAK 1888/217, war.: Mika Oraw 70; ... *u goja, ... ale ni mo p^uola.* Mika Oraw 70; ... *u gruski ... ni mo cuski.* Mika Oraw 70; ... *wyrzby ... ni mo izby.* Mika Oraw 70.

85 A – Łódka podziela się z wodą – zakochani rozstają się.

Płynie łódka płynie, podziela się z wodą, ostatnie widzenie było, Andziu, z tobą. K 4 Kuj 226–227; war.: ... *rozłączę się z wodą, Może się widzimy ostatni raz z sobą.* Lom Śląsk 404; ... *a dzieli się z wodą, Może już ostatnie me widzenie z tobą.* Lom Śląsk 387.

85 B – Tonie wiadereczko z wodą – zakochani rozstają się.

Utonie, utonie wiaderecko z wodą: Ciężkie ozłqcenie, mój Jasienku, z tobą! Święt Nadr 262; war.: ... *Mój mężiku z tobą!* Święt Nadr 153 w czasie oczepin; ... *ciężkie będzie, Maryś, rozłqczenie z tobą.* Płat Krak 125; ... *Ciężkie to rozstanie, moja dziewczyno, z tobą.* K 19 Kiel 10; *Tonie, tonie, tonie ... Ciężkie rozłqczenie, Moje dziewczę, z tobą.* Lom Śląsk 422; *Tonie jedno, tonie ciężkie wiadro z wodą, Ciężkie rozłqczenie, kochanko, jest z tobą.* Lom Śląsk 386.

85 C – Prędziej rybki rozejdą/rozłączą się z wodą niż zakochani rozstaną się z sobą.

a. *Prędziej sie rozejdą Drobne rybki z wodą, Nizbym ja sie miał rozłqczyć, Ma kochanko, z tobą.* Lom Śląsk 274, war.: Pieś Śl 1/270, 1/271, 1/307, 2/364, 2/365.

b. *Twoja matka czarownica, jest tak wielka rozłqcznica, Rozłqczyła rybę z wodą i rozłqczyć mnie chce z tobą.* LL 1960/2–3/73.

85 D – Prędzęj rozłączy się woda z piaseczkiem, kamieniem / woda z dunajem niż zakochani rozstaną się z sobą.

a. *Prędzęj się rozłączy Wodziczka z piaseczkiem, Nizeli ja się rozłączę Z moim kochaneczkiem. Prędzęj się rozłączą Drobne rybki z wodą, Nizeli ja się rozłączę, Kochaneczko, z tobą. Prędzęj się rozłączy Wodziczka z kamieniem, Nizeli ja się rozłączę Ze swém pocieszeniem. Rog Śląsk 202; war.: ... z piaseczkiem ... z kamieniem ... Pieś Śl 1/307; ... Wodziczka z Dunajem ... Ze szwarym szuhajem. Pieś Śl 2/364.*

b. *Rozłączył się kamień z wodą, Tak też i ja, dziółcho, z tobą. Pieś Śl 1/288; podob. kamień nr 42A.*

86 – Woda mąci się w dolinie – chłopiec zwodzi dziewczynę.

a. *Z góry do doliny mątna woda płynie; skróny ciebie, chłopce, mnie sie smutno zyje. Sad Podh 140.*

b. *Z góry woda ciecze, na dole się mąci, sobaka kawaler, co dwie bałamąci. K 13 Poz 113.*

87 – Woda bije/idzie/leje się i maleje – dziewczyna szaleje/starzeje się.

a. *Ej, z góry woda bije, na dole maleje, ej, ożeń, matko, córkę, bo ci oszaleje. K 42 Maz 30; war.: ... wydadaj ... K 20 Rad 136; Z góry woda idzie ... Wydáj ... ZWAK 1880/150; Leje sie, leje wodzicka z koleje ... ZWAK 1888/218, Oj, z góry woda leje ... bo ci się zestarzeje. K 46 Ka-S 87-88; podob. Plat Krak 272 pieśń weselna.*

b. *Oj, z góry woda leje, na dole maleje – da ta moja kochanecka kęs nie osaleje. K 26 Maz 326, war.: K 41 Maz 439.*

88 – Woda ciecze/ścieka/bije – dziewczyna płacze.

a. *Kiedy izbę zamiałała, To ją łzami polewała. Nie polewaj izbę łzami, Ciecze woda za górami. Rog Śląsk 96, Pieś Śl 1/355; war.: ... Ciecze woda strumieniami. Pieś Śl 2/481; ... Masz wodziczkę za dzwierzami. Rog Śląsk 97; ... za drzwiami. Rog Śląsk 96, Pieś Śl 1/355, 2/481.*

b. *Na Podolu biały kamień, spod kamienia woda ścieka. Nad niem siedzi młode dziewczce, które płacze i narzeka. TN Chmielów 1967.*

c. *Ojże z góry woda bije, da i na dole maleje, oj, płakała Kasia Jasia, da teraz się z niego śmieje. K 1 Pieś 370.*

89 – Woda zmienia się – zakochana/y jest stała/y w uczuciach.

a. *Zmieniła się w stawie woda, ja sie nie zmienię jagoda. Zmieniła się wioska cała, ja dla ciebie zawsze stała. K 22 Łęcz 207, podob.: ZWAK 1884/90.*

b. *Hejże jeno woda, woda, zmieniła się w stawie woda, oj, zmieniła się woda, a ja się nie odmienił. K 46 Ka-S 181.*

90 A – Woda płynie/idzie od ogroda / spod jawora / po gęstej olszynie / przy dolinie / w dal – dziewczyna/chłopiec odczuwa żal, tęsknotę.

a. *Płynie woda od ogroda, płynie sobie w dal, smutno, tęskno jest tej dziewczynie, która ma na sercu żal. Stoin Żyw 269, war.: Gaj Rozw 87, TN Szczepczeszyn 1978; Idzie ... Stoin Żyw 270; Płynie ... spod jawora ... Plat Krak 71; Płynie strumyk po dolinie ... Stoin Żyw 271.*

b. *Płynie woda, płynie po gęstej olszynie. Powiedz szczerze, kawalerze, Czy mnie kochasz, czy nie? Kot Zn 369.*

c. *Przy dolinie wódka płynie, szeroki list na kalinie, Jeszcze szerszy na jaworze, uskarzam się, mocny Boże! K 40 MazP 243; war.: ... stynie ... K 40 MazP 527; ... płynie ... K 40 MazP 243.*

90 B – Woda idzie, brzegi rwie – kochankom żal, rozstają się.

Z góry woda idzie, brzegi rwie ... – Żal tobie Marysiu, żal i mnie. ZWAK 1880/150, war.: K 19 Kiel 63; ... rwie, Nie pódeę ja za cię, krzywy łbie. ZWAK 1880/178.

90 C – Woda podmywa brzegi rzeki – wielkie kochanie kończy się nieszczęśliwie.

Idzie w^ooda rzykom, brzyzecki p^oodmywo, Z wielgieg^o k^oohanio nigdy nic nie bywa. Mika Oraw 70; war.: ... idzie, do góry nie pódzie ... K 44 Gór 385.

91 – Woda ciecze z kamienia / po kamieniach – dziewczyna/chłopiec przestaje kochać.

a. *Tamój na moście trawecka roście, z kamienia woda ciece; rozgniewała się moja Marysia, do mnie słówka nie rzece. Przemów ze słówko, przemów i drugie, przemów i ty*

kamieniu, nie dodaj zalu, nie dodaj zalu oj mojemu sumieniu. K 25 Maz 41, war.: K 26 Maz 239, K 16 Lub 263.

b. *A spod gaiczka, spod zielonego, z kamienia woda ciecze, a mój najmilszy, mój ukochany do mnie słówka nie rzecze. A spod gaiczka, spod zielonego, z kamienia woda bieży, a mój najmilszy, mój ukochany w nowej komorze leży. K 40 MazP 184; war.: ... woda leci ... moja kochana w ciemnej komorze leży. K 40 MazP 184.*

c. *Z góry po kamięniach woda ciece, Póde do dziewczyny, póde do jedyny, co ona mi rzecze. MAAE 1908/200.*

92 A – Dziewczyna puszcza wianek po wodzie.

a. *A nasieję ja rutki da na pustym ogrodzie, oj nawiję ja wianków, da i puszę po wodzie. Oj, jeden ku Krakowu, da, drugi ku Słomnikom, oj narobię ja zalu da swoim zalotnikom. K 18 Kiel 133; war.: ... Wioneczki uwiła, na woda puściła, Bez to też kochanka swego zasmuciła. Pieś Śl 2/738.*

b. *Gdzieś podziła piestrzanek? Dałam ja go Janiczкови, Wczoraj wieczór w ogrodzie, Ale Janiczek wielki grubelaczek, Poszedł wianek po wodzie. Rog Śląsk 260, war.: Pieś Śl 2/661.*

c. *Bedzies sie spedała ['spowiadała'], Komuś wianek dała. Nie dałam go księdzu, ani organięście, Inom go puściła po wodzie, po Wiśle! Święt Nadr 307.*

d. *I uwiję dwa wianeczki Na zalecanie. Uwiję ja dwa wianeczki, Puszcę po wodzie, Niech zobaczę, niech zobaczę, Kogo dostanę. Pieś Śl 2/143.*

e. *Tam w ogródeczku lelija ... tam panny siedziały, wianeczki wijały, ruciane ... Popłynie wianek za wodą, to mnie do ślubu powiodą. A jak wianeczek utonie w topieli, będziecie mnie w smutku widzieli. TN Kraanobród 1978.*

f. *Ona się śmiała i ja się śmiałem, oj, bo była w urodzie, miała wianeczek ciemnozielony, puściła go po wodzie. Plat Krak 214, war.: Plat Krak 94; ... który płynie po wodzie. TN Kawęczyn 1964.*

92 B – Chłopiec każe dziewczynie włożyć wianek na ogień / puścić na wodę.

Uwińże mi z ruty wianca, moja dziewczyna. Nie dajże go dworakowi, bo go niegodzien; a kiedy ja nie przyjadę, włóż go na ogień. A na ogniu nie zgorzeje, puść go na wodę; a na wodzie nie utonie, wsadź go na głowę. A z główeczki do piwniczki, niech najędrnieje; oj, niechże się głupi dworak z wianka nie śmieje. K 40 MazP 207; war.: ... jeżeli z wodą nie popłynie ... K 40 MazP 532, K 27 Maz 253; ... a jak z wodą nie popłynie, list pisać bandę. K 26 Maz 212, Święt Nadr 200.

92 C – Wianek dziewczyny upada do wody [= dziewczyna traci dziewictwo].

a. *A pytał się on [skowronek] dziewczeczki, Gdzie podziła wianek. Nie dałam go księdzom Ani kalnej wodzie; Jazem szła po wielkim moście, Upadł mi do wody. Pieś Śl 2/639-640.*

b. *Utopiłaś swój wianeczek w głębokim stawie ... Chociażem go utopiła, to on nie zginie, Idzie woda od ogroda, wianek przyplynie. Pieś Śl 2/677; war.: ... idzie woda przez naszą wieś ... K 10 Poz 260.*

c. *Wianeczek z lebiody upadł mi do wody, Wianeczek z różyczki upadł mi do rzeczki. Wianeczek ze złota upadł mi do błota. Nie mogę zapomnieć chłopaka huncwota. Pieś Śl 2/646; war.: ... do rzeczki ... do wody, Już ja nie zapomnę dziewczuchy urody. Pieś Śl 2/646; ... do wody, nie zapomne nigdy, Jasinka urody. Sob Wielk 173.*

d. *Czyliś mi go [wianeczek] wzion, Czyś mi go ukradł, Czy mi mój wianek Do wody upadł. Pieś Śl 2/460.*

e. *Posła kochanecka Do wodzicki do dnia, upad jój wianeczek Do samego dna. ZWAK 1880/215.*

f. *Jak ci ja pojadę, W zimną wodę włazę, Będe szukać wianka, Póki nie nalazę. ZWAK 1886/261.*

92 D – Wianek dziewczyny upada w (biezącą) wodę / kwiatki z wianka dziewczyny płyną wodą [= dziewczyna straciła dziewictwo].

a. *Siedziła dziewczyna nad biezącą wodą, upadł ij wianeczek z cerwoną jagodą. Siągnijże, dziewczyno, prawą rączką do dna, dostaniesz wianecka, jezeliś go godna. K 19 Kiel 154.*

b. *Siedziła nad wodą, śpiewała świbodą: wypłynię, wianecku, stań-ze się jagodą. K 19 Kiel 176.*

c. *Dostałam, dostałam, ale nie całego, słyry rówiánecki obleciały z niego [wianeczka]. Słyry rówiánecki posły mi za wodą, jéno ta została, co była z jagodą.* K 19 Kiel 154, war.: Pieś Śl 2/640, 648.

d. [Wołorze:] *Nie naszlichmy, nie naszli [wianka], Alechmy widzieli, Jak ty słyry fijołki W dół wodą płynęły.* Pieś Śl 2/640, war.: Pieś Śl 2/636–641, 645; ... *już twój wióneczek dołu wodą biezi.* Pieś Śl 2/641, LL 1957/4/44.

92 E – Woda niesie wianek dziewczyny.

Mój wióneczek marnie ginie, Jako liści na brzezynie. Liści spadnie, rozwinie się, Mój wióneczek woda niesie. ZWAK 1885/202, war.: ZWAK 1885/205, Pieś Śl 2/757, LL 1957/4/36; ... *W jaworowym lesie wodziczka go niesie.* LL 1957/4/45, podob.: Pieś Śl 2/648.

93 – Chłopcu wpada do wody piórko od dziewczyny.

Ty Janiczku, serdeczko, kajeś podział pióreczko, com ci dała? Kiej ja jechał do wojny, upadło mnie do wody, duszo moja. K 44 Gór 371, war.: K 45 Gór 465–466; ... *A ty bystra wodzicko, Wrójdźże mi to piórecko, Coś mi wziena. Nigdy ci nie wróce, Skorsy co go zapłace, Duso moja.* LL 1957/1/45.

94 – Chłopiec puszcza jabłko po wodzie do dziewczyny.

Urwał jabłko w ogrodzie I puścił go po wodzie, Płyn, jabłuszko, lecz prędziuško Do mojej mitej na łózko, Czyli tam śpi, czy czuje, Czyli kogo nocuje? Pieś Śl 1/337, war.: Pieś Śl 1/336–337, 2/453–456, Lom Śląsk 320–321, Tac Opol 118–119, Plat Krak 93–94, Bąk Gręb 38, podob. Lom Śląsk 283.

95 – Jeśli kamień będzie pływać / piórko tonąć w wodzie, chłopiec ożeni się z dziewczyną [formuła niemożliwości].

a. *Widzisz ty, Marysiu, ten kamień nad wodą? Jak ci on popłynie, ożenię się z tobą.* K 44 Gór 312, war.: K 39 Pom 155–156, Kam Pom 100, 259, ZWAK 1882/121, ZWAK 1878/72, ZWAK 1884/87, Krzyż Kuj 1/241, 242, K 11 Poz 199, K 12 Poz 90, 91, K 13 Poz 205, K 46 Ka-S 114, K 25 Maz 50, K 26 Maz 243, K 41 Maz 89, 459, K 20 Rad 115, Plat Krak 535, 717, K 6 Krak 141, Lom Śląsk 385, Pieś Śl 1/279, 2/374, 580, K 44 Gór 314, K 48 Ta-Rz 132–133, 152, nadto: Biel Kasz nr 204B, nr 293B, nr 294.

b. *Jeślis cystá w swym żywocie, puś(ć) kamyczek po téj wodzie. Jak tén kamień bedzie pływał, já u ciebie bede bywał.* K 44 Gór 176, war.: Biel Kasz nr 388, nadto K 40 MazP 513–514, K 18 Kiel 164.

c. *Nie płacz, Kasiu, po urodzie, puszczej piórko po tej wodzie: Jeśli piórko pójdzie do dna, toś ty jeszcze wianka godna!* Pieś Śl 2/370, war.: K 25 Maz 50, K 46 Ka-S 114, K 44 Gór 176, Lom Śląsk 327, Pieś Śl 1/279, 2/370, Biel Kasz nr 388.

96 A – Dziewczyna łądem, chłopiec za nią wodą.

Łądem, dziewczę, łądem, ja za tobą wodą, jeśli masz talarki, ożenię się z tobą. K 40 MazP 201, war.: K 40 MazP 509, LL 1961/4–6/49, Stef WarmPś 1/44, K 39 Pom 145, Kam Pom 156, K 42 Maz 34, Biel Kasz nr 337; ... *pieniązki ...* K 19 Kiel 102, ZWAK 1880/181, K 41 Maz 69; ... *dukaty ...* ZWAK 1878/112; ... *majątek ...* LL 1979/1–3/88, Biel Kasz nr 337.

96 B – Dziewczyna wzywa chłopca, by przyплыł wodą.

Przyjedź, chłopcze, przyjedź, albo przyплыń wodą; odstąpię rodziców, a pojedę z tobą. K 2 San 137; war.: ... *wszystkiego odzale, a ja pojedę z tobą.* K 44 Gór 277; ... *pudem s tobom.* MAAE 1898/81, 88; ... *odzale (odzaluje) matusi I pojedę z tobą.* ZWAK 1886/261; ... *bo moje serdusko banuje za tobom.* Sad Podh 123, K 44 Gór 394; ... *cy ci sie p^uodobom.* Sad Podh 135; ... *bo ja się miechowskim ludziom nie podobom.* Plat Krak 156.

96 C – Zalotnik przyplywa wodą / Bystra woda przynosi zalotnika.

a. *Bystra wódecka w olsynie, juz-ci młynarczyk nią płynie. Młynarczyk wodę zastawia, grzecną dziewczynę namawia.* K 27 Maz 293–294.

b. *Mom jo se Janicka p^uod reglami w lesie, przidzie bystro woda, to mi go prziniesie.* Sad Podh 122; war.: ... *bystra wodka ...* ZWAK 1888/186.

96 D – (Bystra) woda przynosi dziewczynę / nosi kochanków.

a. *Mám já se dzyycine pod hálami v leše, Přidze bystrá voda, to mi jom přiněse.* MAAE 1898/85.

b. *A newesto, newesto, a což cie tu prynęsto? A prynięsta mnie woda iz pańskoho ogroda.* K 45 Gór 99–100.

c. *Da, proś Boga, dziewczyno, żebyśwa się ześli, będzie, będzie naju, bandzie bystra wódka niezła* ['niosła']. K 41 Maz 440, war.: K 26 Maz 333; *Oj, napijwa się kumie, kiedyśwa się zesła ...* K 21 Rad 101.

97 A – Panny są za wodą / z tamtej strony wody.

a. *Za szeroką wodą Trzy dziewczyny stoją, A ja się im przypatruję, Aż mnie oczka bolą.* Pieś Śl 2/458; podob. *Dziocha jak jagoda za wodą.* Pieś Śl 1/192; war.: *Dziółcha jak malina Za wodą.* Pieś Śl 1/411.

b. *Za wodą, za wodą konie mam, konie mam, Bo się tam za wodą dziewczyny spodziewam.* Udz Krak 131.

97 B – Za wodą/z tamtej strony wody / w ogrodzie we wodzie stoi lipka; na niej ptaszki – kawalerowie radzą o dziewczynie.

a. *Za jeziorem, za wodą stoi lypka zielona, a na tej lypcze, na tej to zielonej, trzy ptaskowie śpiewają. Nie byłycz to ptaskowie, ono trzy młodzieneczowie; i spierały się o jedną dziewczynę, który by ją miał dostać.* K 40 MazP 521; war.: ... *Z tamtej strony wody stoi łożo zielone ...* K 50 Sa-Kr 79.

b. *U mej matki w ogrodzie stoi lipka we wodzie; pod tą lipką, pod lipką ptaszki, grzeczni kawalerowie. I gadają o pannie, któremu się dostanie.* K 46 Ka-S 230-231; war.: ... *pod nią trzej młodzieneczowie. Jedyń rzek: tyś moja, drugi rzek: jak Bóg do, A ten trzeci trzymo za ta prawo rączka i piestrzeń jej dawo.* Pieś Śl 1/527-528, nadto war.: Biel Kasz nr 313.

97 C – Kawalerowie są za wodą, z tamtej strony wody.

a. *Są chłopcy za lasem, są chłopcy za wodą, będą się pomykać za moją urodą.* Plat Krak 214.

b. *Skądże jesteś, Kujawiaczku? Jestem z za wody. A czego ty potrzebujesz? Swojej wygody.* K 1 Pieś 385; war.: *Da skąd'eś ty, parobyszku? – Z strony z za wody, z za wody. Da czego ty poszukujesz? – Dziewuli młody, da młody.* ZWAK 1884/106.

c. *Za wodę, za wodę oczka uciekają, Bo mi się za wodą chłopcy podobają.* Udz Krak 131.

d. *Z tamtej strony wody Stoi chłopiec młody, Żeby go dostała, Pościłabym środy.* Pieś Śl 2/155, war.: Her Kal 2/150, 112, Wisła 1899/538, K 40 MazP 503, K 25 Maz 214, Hol Wes 129, K 6 Krak 424, Plat Krak 118, Święt Nadr 276, K 44 Gór 192, Mika Oraw 56, Pieś Śl 2/154-156; nadto war.: *Za wodą, za wodą Stoi synek ...* Pieś Śl 2/157, podob. ZWAK 1878/41.

e. *Oj, z tamtej strony wody, da, jedzie ogrodniczek, da malowane siodło, da cisowy koniczek.* K 46 Ka-S 38-39; war.: ... *wędowniczek ...* ZWAK 1880/170; ... *karbowniczek ...* K 44 Gór 260.

f. *Z tamtej strony wody jedzie Janek młody, na siwym koniku, wiezie mi jagody.* TN Jancia 1964.

97 D – Ukochana(y) jest za wodą.

a. *Ja za wodą, ty za wodą, ja się z tobą nie ugadám. Nie ugadam, nie nastoję, bo-ć się ojca, matki boję.* K 22 Łęcz 225, war.: *Krzyż Kuj 1/210, Wisła 1899/539; ... nie mozem pogadać z sobą, puściem wodę do jeziora, będziem gadać do wieczora.* K 42 Maz 215, ... *Jakże ja ci gęby podám?* ZWAK 1880/231.

b. *Jescem za wodą był, kiedym cie usłysał, jechałem do ciebie, jaz mi sie koń zdysał.* K 48 Ta-Rz 111, war.: Plat Krak 223.

c. *Oj, już byłem za wodą, da, jak ją matka biła, oj, musiałem się wrócić, da, bo to moja miła.* K 17 Lub 16.

d. *Za wodę, kóniczki, za wodę, Ku swej najmilejszi na zgodę.* Pieś Śl 2/231; war.: *Przez wodę kóniczki ...* ZWAK 1885/269, Rog Śląsk 125, Pieś Śl 1/201, 202, Pieś Śl 2/230, 231, 232.

e. *Konie moje, konie przeszły mi za wodę, a ja nieboraczek za niemi nie mogę.* K 45 Gór 207.

f. *Pywały roz gęnszy Bez te bystró wode. Jo do my nojmniłszy Przeptynóncz ni mogę.* Stef WarmP6 1/80; podob.: *Ura gąski na gałązki, ura na wodę, na wodę, moje gąski przepłyneły, a ja ni mogę.* K 41 Maz 500, war.: ZWAK 1884/96, *Krzyż Kuj 1/141, ZWAK 1880/229; Hysia, gąski ... na szeroką wodę ...* Stoin Żyw 48.

g. *Pod wodą rak, za wodą krzak. Przez wodę ławeczka, za wodą dzieweczka, ja by jój rad.* K 6 Krak 516.

h. *Za wodą, za wodą, za seroką banią mam ja tam Janicka, ludzie mi go ganią.* K 44 Gór 409.

98 – (Zimna/głęboka) woda jest przeszkodą w drodze chłopca do dziewczyny.

a. *Nauc się, koniku, zimną wodą brodzić, bo ja się nauczył ku dziwczaciu chodzić.* K 44 Gór 235.

b. *Nie bój się, Jasińku, te zimne wodzicki, jak pójdiesz bez nią, śmigej na koniczki.* K 44 Gór 404.

c. *Szedbych tym chodniczkim, daleko jest. Płynąłbych wodzicką, głęboko jest.* Pieś Śl 2/423.

99 – Woda nie zabiera kładki, którą chłopiec chodzi do dziewczyny; chłopiec posyła wodą jabłko [=znak] dziewczynie.

Ciece woda od jawora, kole lubckiego dwora, Wszystkie woda ławki ['kładki'] zabrała, Jeno Jasinkowa została, co Jasinek po niej chodził, Kiej kochankę odprowadził. Lom Śląsk 283; war.: ... spod jawora ... Pieś Śl 2/103, 453–456; ... Urwie jabłko, albo dwie I chynie go na wodę. Kany to jabłko zapłynie, Tam jest moje pocieszenie [miła]. Pieś Śl 2/454; Idzie woda jaworowa ... A puście ich [jabłka] po wodzie. Pieś Śl 2/455, ZWAK 1885/224; Ciecze woda z Kalinowa Do Jasinkowego dwora ... Rog Śląsk 134, Pieś Śl 1/336; ... z Zatorowa ... Pieś Śl 1/336; Ciecze woda wele wody, Wele młynarzój zagrody ... Płyń, ty, jabłuszko, Ku dołu, ku kochanczynemu domu. Rog Śląsk 134, Pieś Śl 2/455; Płynie woda, płynie w morza Naokoło Raciborza ... Pieś Śl 1/337; ... koło morza ... Pieś Śl 2/453.

100 – Chłopiec/dziewczyna przekłada przez wodę zyrdeczkę/jałowiec, by spotkać się z ukochanym/-ą.

K'e já se přeložem bez vode zyrdecke, Dyć já se přenesem, mojom frejyrecke. MAAE 1898/79; war.: ... jałowca, To ja se uwiede Józka od Rogowca. ZWAK 1888/154.

101 – Z tamtej strony wody chłopiec uwodzi dziewczynę.

a. *Z tamtej stroni wyodi stoi chłopak młodi, tam sa dzéwczca i płakało swej slicznej uorodi.* Kam Pom 204.

b. *Z téj tam strony wody W lesie przy buczynie Śpiewa pastereczka Choćby przepióreczka. A pasterek za nią, Ona mu się chroni. Za rączkę ją chyta, Dokąd idzie pyta.* Rog Śląsk 46, war.: Pieś Śl 1/248 i 2/303.

c. *Bede jo nawracał, bydelko od szkody, ino mi daj gęby z jednej strony wody.* Płat Krak 175.

102 – Dziewczyna chodzi koło (bystrej) wody – żałuje swojej cnoty/urody.

a. *Chodzi Kasia kole wody, wyplakuje swoji cnoty.* K 12 Poz 188.

b. *Tam za ogrodami, kele bystrej wody, tam siedziała, wyrzekała dziewcze swej urody ... nie płacz, kochaneczko, przyjedzie twój miły.* K 39 Pom 155; war.: *Kole jezioreczka, kole bystrej wody tam stoją, narzekała ze swojej urody.* K 39 Pom 156.

103 – Dziewczyna prosi przewoźnika, by przewiózł ją przez wodę, to zapłaci mu (wiankiem) z tamtej strony wody [=akt miłosny].

Wędrowała mała, precz powędrowała; w kalinowym borku pierwszą nockę spała. I przywędrowała aż do samój Wisły: – przewieź-że mnie, przewieź, przewoźniczku pyszny. I przywędrowała aż do samój wody: – przywieź-że mnie, przywieź, dla mojej urody. K 4 Kuj 12–13; *Przewieźże mnie, przewieź, przewoźniczku młody, zapłacę ja tobie z tamtej strony wody.* Gąs Mazur 132, war.: K 1 Pieś 62, K 40 MazP 267, K 13 Poz 147, Krzyż Kuj 1/183, TN Jacnia 1964, Kot Zn 354, Płat Krak 91, LL 1960/4–5/37, Gaj Rozw 79, nadto war.: Biel Kasz nr 96, zob. SFP Krz 268–269, Mosz Kul 2/1460; →jezioro nr 12, →rzeka nr 61.

104 – Chłopiec/dziewczyna pasie koniki/wółki za wodą; chłopiec orze za wodą [= zaloty, akt miłosny].

a. *Za wodom, za wodom pasie Jaś konicki, Já pódem ku niemu, dá mi na trzewicki.* LL 1957/1/45, war.: K 46 Ka–S 39, MAAE 1898/88.

b. *Kasinia parę (v. kare) koni pasła. Pasła ona je za wodą, Czyniła (chwalila) się urodą.* ZWAK 1886/282.

c. *Zaśpiwaj, dziwczce ... usłyszysz cie miły, gdy będzie wółki past. Jak ja se zaśpiwam, a w sadeczku za wodą usłyszysz mnie miły, to mu sie spodobam.* K 45 Gór 266.

d. *Każ to jedziesz ty, syneczku, orać za wodą, Któż ci bydzie wołki wodził, kiedy ja młoda.* Pieś Śl 2/271, war.: K 2 San 229.

105 – Za wodą/z tamtej strony wody kapustę sadzą – kawalerowie wadzą się o (niedoroślą) dziewczynę.

Za wodą, za wodą, Tam kapusta sadzą, Jeszcze nie urosła, Już się o mnie wadzą. Pieś Śl 2/157, war.: ZWAK 1888/153, K 44 Gór 409, ZWAK 1886/324, MAAE 1898/75, Stoin Żyw 149; *Z tamtej strony wody ...* ZWAK 1880/235, Udz Krak 132; *Za stawem, za stawem ...* ZWAK 1880/127.

106 – Dziewczyna/chłopiec zalecają się przy wodzie / nad wodą.

a. *Gdy ja sobie kole wody zajdę, To ja sobie szwarne dziewczę znajdę. Jużech sobie kole wody zaszeł, Jużech sobie szwarne dziewczę znaszel.* Pieś Śl 1/226, war.: Pieś Śl 2/467.

b. [Matka:] *Córuś, córuś, cego ode mnie chces? Kawalir młody stoi u wody, a idź go sobie weź!* K 21 Rad 19, war.: Pieś Śl 2/148.

c. *Jak ci ja zaspiewam, oj, da, w ogródku nad wodą, oj, zobaczysz, mój Jasiulku, da, jak ci się spodobam.* K 41 Maz 193; war.: ... *nad wodum, nad wodum ...* LL 1966/2–3/56; ... *w sadeczku nad wodą, to ci się dziewczyno ...* Plat Krak 136, K 20 Rad 144, ZWAK 1891/107.

d. *C-ijaz to dziyw-ina, co po wode idzie, białe wiaderko mo, óna moja będzie.* Sad Podh 119.

107 A – Dziewczyna zbiera jagody nad wodą; przyjeżdża do niej zalotnik.

a. *Między ogrody tam bystre wody, zbiera dziewczyna carne jagody. Przyjechał do ni kawaler młody: moja panienko, daj te jagody.* K 27 Maz 295, war.: K 42 Maz 42–43, K 27 Maz 294, K 41 Maz 81, K 25 Maz 11.

b. *A tam za wodą, u bystrój wody zbiera dziewczyna drobne jagody. Zajechał ci ją kawaler młody; lepsza dziewczyna niż te jagody.* K 42 Maz 43; war.: *Kole kamienia, kole pstrej wody ...* Krzyż Kuj 1/228; *Hej tam pod lasem u bystrej wody ...* Gaj Rozw 80; *A tam za borem u bystrej wody ...* K 27 Maz 295, TN Rudzienko 1953; ... *w stawie u zimnej wody ...* K 25 Maz 78; *W koło Dunaju koło bystrej wody ...* Rog Śląsk 64; *S téj ta strony jeziora, s téj ta strony wody ...* K 12 Poz 158; *U jezioroczka, u zimnej wody ...* K 39 Pom 163; *Tam u jiziora u bystryj wody ... zaprowadził jo pod lipę sobie. Stała pod lipę niby róży kwiat, spod lipy wstała zmienil jej się świat.* TN Jacnia 1964.

107 B – Dziewczyna goni/pędzi/zajmuje wołki/gęsi/byszki do wody; przyjeżdża do niej zalotnik.

Oj, lato, lato, słońce gorące, pasła pasterka wołki na łące. Przyjechał do ni kawaler młody: Zagnaj, dziewczyno, wołki do wody. K 25 Maz 11, war.: K 16 Lub 258, K 6 Krak 106–107; ... *zajmij-ze wasan byški do wody.* K 18 Kiel 132; ... *byszki ...* K 40 MazP 564; ... *gąski ... pądz-że Kasińka gąski do wody. Oj gnała, gnała gąski do wody i natrafiła w kierzku jagody.* K 12 Poz 175, 294, Sob Wielk 57, ZWAK 1886/258; ... *wołki ... Pędź je do wody, napij ci się.* K 46 Ka-S 80.

107 C – Chłopiec goni koniki/woły do wody; dziewczyna zaleca się do niego.

Pognał Jasio woły w ogródy, idzie Kasiuleńka do wody. Idzie opłotkami, mruga oceńkami, na Jasia. K 28 Maz 252; podob.: *Jedzie Jasio opłotkami, hej, z konikami, jedzie do wody.* K 4 Kuj 15; *Jedzie Jasiak z opłótki, z konikami do wódki.* K 40 MazP 192; ... *I przyjechał w łogródku ...* Stef WarmP6 1/49.

107 D – Dziewczyna pasie koniki/wołki/krówki nad wodą i gubi je [traci dziewictwo].

Kasinka cztery konie pasła. Ej, pasła je tam nad wodą, I chwaliła się z urodą. Ej, cóz to za uroda była, Kiej Kasia koniczków pozbyła? ... będziesz mieć dzieweczkę. Rog Śląsk 227, war.: Krzyż Kuj 1/218, K 4 Kuj 17, K 25 Maz 51, 53, K 27 Maz 272, K 22 Łęcz 101, ZWAK 1880/258, K 6 Krak 122, Pieś Śl 1/73; ... *pasła go [koniał] nad wódą, ... w gołém polu séna porodżéła.* K 12 Poz 94–95; ... *Chodziła sobie nad wodą i cieszyła się swiebodą ...* K 21 Rad 26, K 16 Lub 288; ... *wołki pogubiła.* TN Białowola 1964, K 2 San 131; ... *cztery krówki pasła ... kroweczki pozbyła.* Pieś Śl 1/73.

108 – Koń pluje na/w wodę – dziewczyna/chłopiec odrzuca zaloty.

Já z koniem do wody a koń w wodę pluje, niech mię zaden dureń w rąkę nie całuje. K 19 Kiel 163; war.: *Gdy jo se jade, koń na wode pluje, niech sie mi porońskie dziewce nie raduje.* K 44 Gór 207.

109 – Woda dobra dla łabędzia – panna dla młodzieńca.

Dobra woda łabędziowi, a kozłowi trawa, dobra panna młodzieńcowi, a wdowcowi wdowa. K 46 Ka-S 72, war.: K 39 Pom 187, ZWAK 1884/78, K 27 Maz 281, 397, K 21 Rad 54.

110 A – Dziewczyna stoi w wodzie po kolana/pachy – wygląda ukochanego.

Stojała w ogrodzie po kolana w wodzie, wygląda, wygląda, czy Jasio nie jedzie. K 3 Kuj 304, war.: Kam Pom 207, K 40 MazP 222, 286, K 12 Poz 300, K 28 Maz 286, K 42 Maz 238, Chm Lub 60, Lom Śląsk 283, ZWAK 1886/299, K 48 Ta-Rz 167, Biel Kasz nr 135, nr 224, nr 366; ... *po pachy we wodzie* ... K 39 Pom 158, Kam Pom 333, K 1 Pieś 202; ... *chybaby we wodzie* ... K 39 Pom 157; *Chodzi po ogrodzie, po tej kalnej wodzie* ... Pieś Śl 2/469; ... *Po tej zimnej wodzie* ... Pieś Śl 2/515; *Chodzi po z ogrodzie Po tej kalnej wodzie* ... Pieś Śl 2/776.

110 B – Dziewczyna stoi w wodzie po kolana [= dziewczyna traci cnotę].

a. *W kaczmarzeż zagrodzie Stoi lipka w wodzie, Stoi mi tam szwarne dziewczę Pod kolana w wodzie. Przypłynęła do niej Maluśko rybecka: Zawiń se ty te włosicki, Boś już nie dziewecka!* Pieś Śl 2/731, war.: Pieś Śl 2/582 i 730.

b. *Chodziła dziewczeczka pod kolan we wodzie, Szukała wioneczka, znaleźć go nie może.* Pieś Śl 2/645.

111 – Dziewczyna chłodzi się w wodzie [=akt miłosny].

a. *Z tamtéj strony zielonego gaja, paśta panna prześlicznego pawia ... Ona za nim, aż się zeznojła, szuka wody, by się ochłodziła.* K 16 Lub 259, war.: Stef WarmP6 1/75; ... *Ona za nim w pogon po ogrodzie i stanęna po kolana we wodzie* ... K 3 Kuj 270, K 12 Poz 32-33, K 46 Ka-S 44, LL 1962/1-2/58, K 22 Łęcz 92, K 26 Maz 223, Bąk Gręb 38, Ol Podl 19, K 16 Lub 259, Oles Lub 26, 78, TN Gielczew 1977, Pieś Śl 2/629, K 57 RuśC 296.

b. *Ma namilsa śniadanecko niesie. Niesie, niesie, aż się uznojła, suka wody, by się ochłodziła.* K 40 MazP 151.

112 – Chłopiec pokazuje dziewczynie gościnię do wody [=chce ją uwieść].

a. *Tędy, panno, do wody gościnię. Pilnuj swego konia woronego, niż do wody gościńca bitego.* K 57 RuśC 296, war.: K 27 Maz 260, K 26 Maz 223, Ol Podl 19, Oles Lub 26, 78, K 16 Lub 259, Pieś Śl 2/629; ... *Ä od wody cteryńaście grosy, ä on chciał tło iść z nio w zle roskosy.* K 40 MazP 181.

b. *Paśta panna czarnego barana ... ona za nim, już się ujuszyla, szuka wódki, by się ochłodziła. Nadybał ją z Warszawy młodzieniec: „Hajwo dziewczę, na prawy gościnię”.* K 40 MazP 151.

c. *I zajechał jěj jeden młodzieniec: a gdzie, dziewce, do wody gościnię? Nie takich mi zalotników trzeba, moja izba z cisowego drzewa.* K 40 MazP 151.

d. *[Dziewczyna gnała wolki do domu, zwałała sobie spódnicę.] Ociec je bije, matka je bije, ze jé spodnica we wodzie gnije.* Stoin Żyw 188.

113 – Dziewczyna chce się zamienić w rybkę i schować się w (czystej/głębokiej/bystrej/modrej, wielkiej, gęstej) wodzie przed kawalerem.

Udam ja się udam, w tę dróbną rybeńkę, będę w czystej wodzie wieczną panieneńką, bo ja twoją nie chcę być. A mam-ci ja, mam-ci takie siateńki, każę ja wylapać te dróbnne rybeńki, a ty moją musisz być. K 16 Lub 269; war.: ... *popłynę ja w głęboką wodę* ... K 40 MazP 494; ... *bystrą wodziczką* ... Chod Śp 178, K 25 Maz 55, K 22 Łęcz 102, Rog Śląsk 148, Pieś Śl 1/214, 216, 217, 218, 220, Pieś Śl 2/249; ... *bystrą wodzinką* ... Pieś Śl 2/247; ... *bystrą wodecką* ... K 26 Maz 247, K 39 Pom 144, K 12 Poz 98-99, Krzyż Kuj 1/220, Święt Nadr 193, K 6 Krak 129, ZWAK 1878/37, 53; ... *bystrzuchno wodecko* ... K 40 MazP 227; ... *będę chodziła cystą wódecką* ... K 6 Krak 130; ... *czystą wodziczką* ... Pieś Śl 2/241; ... *modrą wodeczką* ... Oles Lub 10; ... *wielką wódecką* ... K 4 Kuj 19, K 12 Poz 97; ... *gęstą wodziczką* ... Pieś Śl 2/242; ... *pluskała popod wódecką* ... K 46 Ka-S 98; ... *popłynę sobie do morza z wodziczką* ... K 46 Ka-S 93; ... *z bystrom wodzickom* ... Pieś Śl 2/241, nadto war.: Biel Kasz nr 410; →gwiazda nr 30, →jezioro nr 28, →rzeka nr 50, →struga nr 15.

114 – Nieszczęśliwie zakochana(y) chce skoczyć/rzucić się w wodę.

a. *Nad Dunajem siedziała, w bystrom wodzicke patrzała ... aże ujzała rybecke ... powiydz, gdzie jest kochanie me, bo jo nie kce żyć bez niego, skoce tu do głymbokiego.* Stoin Żyw 93; war.: *Nad jeziorem siedziała, w cystą wode patrzała i ujrzała tam rybecke, co piła*

cystą wodziczkę. Stoin żyw 94; war.: ... w czystą wodę patrzała ... Stoin żyw 94; Nad studzienką siedziała, Do wodziczki patrzała ... Pieś Śl 2/585; Przy studziencie stała, do wodziczki ... Pieś Śl 2/585, podob. Pieś Śl 2/584.

b. *Kiebyś mnie odszedł, w wodę bym wskoczyła, zem se kochaneczka przez psotę straciła. Płat Krak 18.*

c. *Z łózcza skoczyła, w wodę się rzuciła i w tym się zdradziła, że go polubiła. Płat Krak 554.*

d. *I wyjechał w pole, i umyślił sobie: niedaleka woduleckā, utopie sie w wodzie. K 40 MazP 229.*

e. *W Lewoczy, w Lewoczy, tam się woda toczy, kto nie ma frajerki, niechże do niej skoczy. Aby ja był błazen, do tej wody skakać, bez (lub: dla) jednej dziewczyny drobne rybki łapać? K 44 Gór 223.*

115 – Dziewczyna prosi Boga, aby woda nosiła chłopca po łądzie.

a. *Jasieńku, Jasieńku, ja Boga prosiła, Zeby cie wodzisia po łądzie nosiła: – Zebyś nie utonął na środku Dunaja ... Święt Nadr 286.*

b. *Jakem jechał na flis, tyś Boga prosiła, zeby mnie wodzicka po łądzie nosiła. K 45 Gór 182.*

116 – Dziewczyna idzie po wodę, pan tłucze jej dzban.

Poszła panna po wodę, miała piękną urodę, napotkał ją pan, i stłuk-ci jęj dzbán. Nie płac, panno, nie płac-ze, bo ja ten dzban zapłacę. K 22 Łęcz 119, war.: K 40 MazP 321, K 12 Poz 180–182, Krz Kuj 1/219, K 46 Ka-S 119, 121, K 27 Maz 309–310, K 28 Maz 277, K 41 Maz 73, 450–451, K 42 Maz 221, Chm Lub 82–83, Święt Nadr 191, K 48 Ta-Rz 120, Rog Śląsk 62, 63, Pieś Śl 1/209–214, 2/237–240, ZWAK 1885/258, MAAE 1908/191, K 44 Gór 322–324, 338, K 45 Gór 10, K 57 RuśC 257, nadto Biel Kasz nr 361; Bez kaczmarzo zagroda Idzie dziolcha po woda. Jeszcze wody nie doszła, A jużci zbon strzaskała. Pieś Śl 1/214; ... zagrodaⁿ. Wyjrzoł na niaⁿ z okna pon – upuściła dziolcha dzbon. Pieś Śl 2/240.

117 A – Dziewczyna idzie po wodę – wygląda chłopca / chłopiec uwodzi dziewczynę.

Co se móm, to se móm, to se móm wygode, widzem se Janicka, kie idem po wode. Sad Podh 131; podob.: ... jak ide po wode, mruga na mnie "okiem. Ad Zam 57, "Ona idzie po w"udönke uśmiéchaws-i sie, a ja stoje w "okienecku upłakaws-i sie. LL 1961/4–6/59; A ja ci ją zuwiedę, jéno pódzie po wodę. A má-m-ci ja stłucecki, naniesą mi wódecki. K 19 Kiel 152, war.: Sob Wielk 197, K 22 Łęcz 122, ZWAK 1886/288; Aj, szła Mania po wodę, chłopcy ju zawiedli, miała placek z "otrębów, to jij cały zjedli. TN Wymysłów 1980, nadto: Chod Śp 238, K 1 Pieś 401, K 40 MazP 429, ŁSE 1962/134, Oles Lub 37, 46, K 6 Krak 469–470, Lom Śląsk 218, Rog Śląsk 149, Pieś Śl 1/135, ZWAK 1888/189, Święt Nadr 216, ZWAK 1891/108.

117 B – Dziewczyna bierze wodę – wygląda chłopca / chłopiec zaleca się do niej.

a. *Widziałem cię, widział jak'eś wodę brała, zara-s mi się wtedy, dziewczę, spodobała. Widziałem cie, widział, jake'eś wodę niosła, od jednego razu w moje's serce wrosła. K 26 Maz 217, war.: K 39 Pom 119, K 40 MazP 214, K 41 Maz 446; ... jakeś wódkę niosła ... K 40 MazP 154, →jeziuro.*

b. *Czy sie mnie ty [kochaneczko] bojisz, albo sie mie wstydzisz, Że do tej studzienki na wode nie chodzisz. ... Dyc bym ja za tobą do wody skoczyła. Do wody, do wody, co sie w koło toczy, Za tobą, syneczku, że masz siwe oczy. Pieś Śl 2/264, war.: Pieś Śl 2/265, Płat Krak 150; K 18 Kiel 153.*

117 C – Dziewczyna niesie wodę – ksiądz/organista zaleca się do niej.

[Ksiądz] ... oglądał się po stronach, kieni piękne dziewki. I ujrzał ci jedną, że niosła wodę; cisnął książkę o ziemię, zastąpił jej drogę. K 40 MazP 555, war.: Krzyż Kuj 1/251, nadto Biel Kasz nr 238; podob. Klecha (organista) groblą idzie, dziewka wodę bierze, modlitwy porzucił, do dziewki się bierze. K 12 Poz 201, K 46 Ka-S 282, K 41 Maz 453.

118 – Dziewczyna prosi, aby bednarczyk pobił/okuł jej koneweczkę, którą nosi wodę.

Z koneweczką po wodę Z koneweczki cieczce. Z koneweczką do bednarza, Bednarz łączkę siecze. A mój bednarczyku, O co ja cię proszę, Pobijże mi koneweczkę, Co w niej wodę noszę ... Ja tobie dam złoty pierścień, Co noszę na ręce. ZWAK 1886/285, war.: Chod Sp 239, Her Kal 2/82, K 12 Poz 86, K 25 Maz 49, K 41 Maz 238, K 6 Krak 467–468, K 45 Gór 182, nadto: Biel Kasz nr 262; ... *Łokuj ty mnie koneweczka, Co w ny woda nosza ...* Stef WarmPá 3/99, K 39 Pom 119, Kul Wiel 2/530; Lom Śląsk 299, Plat Krak 803.

119 – Dziewczyna nadsiadła się / zerwała się / zdradziła się / podźwigała się nosząc wodę (dzbanuszką) [= spodziewa się dziecka].

A cóż ci ze mnie, że chodzis do mnie, kiedy ja robić nie mogę, nadsiadłam się szklanym dzbanuszką, niosąc ze [z]droju wodę. – Moja dziewczyno, moja jedyno, któż cię na to zniewolił? Trza było brać po pół dzbanuszka i chodzić powoli. Ol Podl 110, war.: K 16 Lub 263; ... *Nosiłam z Dunaju wodę ...* Hol Wes 135; ... *bom się zerwała szklanym dzbanuszką, jakim chodziła po wodę.* LSE 1962/144; ... *Bom się zdradziła szklanym ... Pełno noszący wodę. ...* Kot Rzesz 319; ... *Podźwigałam się, jagem chodziła Z złotym dzbanuszką po wodę.* Kot Rzesz 200; ... *oberwałam się złotym dzbanuszką, com ci nosiła w nim wodę.* Stoin Żyw 212.

120 – Chłopiec bierze/nosi wodę – zaleca się do dziewczyny.

a. Wybiorę sobie kochaneczkę według mej woli, Wybije sobie studzieneczkę na swojej roli. Ej, będę ja z niej wodę brał, U kochanki dzwierka podlewał, aby nie grały i nie zgrzypiały do komóreczki. Pieś Śl 2/122.

b. Nie chódźże ty do niej, Gdy ja do niej chodzę, Ty jój nie wygodzisz, Jak ja jój wygodzę. Drzewa jój narąbie, Wody jój nanoszę. Rog Pieś 149, Pieś Śl 1/135, war.: Stef WarmPá 2/112, Krzyż Kuj 1/199, K 22 Łęcz 212, Pieś Śl 1/142, nadto Biel Kasz nr 462.

121 A – Chłopiec mierzy wodę pałką [= akt seksualny].

Powiadala Targowianka, Ze wodziśia po kolanka. Targowiance nie trza wierzyć: Trzeba wodę pałką zmierzyć. Święt Nadr 296; war.: ... *Kujawianka: w stawie woda ...* K 2 San 229.

121 B – Chłopiec rozlewa wodę w sieni dziewczyny [= nieudany akt seksualny].

A bodaj cie diabli wzieni, coś mi rozlał wodę w sieni, a bodaj cie i porwali, żeś nie posed trochę dali. K 46 Ka-S 327.

122 – Dziewczyna mąci wodę – zasmuca kochanka.

Jeśli będziesz wodę brała, pamiętaj nie klócić, jeśli będziesz mnie kochała, pamiętaj nie smucić. Bo gdy woda się zamąci, trzeba czekać ranka, a gdy wyjdiesz z mej pamięci, utracisz kochanka. K 1 Pieś 331, war.: K 36 Wol 197.

123 A – Gęsi mąca wodę dziewczynie, która pierze chusty.

Leciały gęsi z Litwy do Rusi, zmąciły wódeczkę mojej Jagusi. Moja Jagusia chusteczki prała, oj prała, prała, gdzie woda stała. K 12 Poz 160, war.: Krzyż Kuj 1/200, K 12 Poz 127, 160, K 39 Pom 124, Kam Pom 172, K 11 Poz 64, Sob Wielk 215, 220, 221, Krzyż Kuj 1/200, Stef WarmPá 1/171, K 41 Maz 207, Gąs Mazur 119, K 40 MazP 317, Biel Kasz nr 263, nadto: ZWAK 1891/85, Sad Podh 166.

123 B – Rybka mąci wodę – dziewczyna traci kochanka.

Niescynśliwo rybka, co wode zmąciła i ja niescynśliwa, zem go polubiła ... Az jednego ranka juz zabrali Janka. Stoin Żyw 286, war.: K 42 Mas 225, Pieś Śl 1/59, K 48 Ta-Rz 140.

123 C – Rybka mąci wodę – kawaler bałamuci panny / gubi drogę.

a. Rybka wodę zamąciła i mąci, ... oj, każdy kiej kawalir, co on dwiema bałamuci [!]. ZWAK 1884/87, podob.: Krzyż Kuj 1/197, war.: tamże.

b. Zamonciela ryba wode, od samego dna ... nie bedzies mnie dziewce miota, boś mnie niegodna. LL 1961/1–2/50.

c. Rybka wodę zamąciła, konik mi się zląk, o juźci-ć ja nie wyjadę z tych kotlińskich łąk. K 12 Poz 111, war.: Krzyż Kuj 1/197, Biel Kasz nr 347.

124 – Choćby dziewczyna piła i myła się zimną wodą, nie będzie panienczką.

Twoja [chłopca] wiara mnie uwiodła, ... juź ja od niej mocno zbladła. Napij się ty zimnej wody, zakścię tobie twe jagody. O, ty głupi, gdzieś ty słysał, co od wody kścię jagody. Choćbym piła i się myła, juz nie będę, jakám była. Choćbym piła całą rzeczką, juz nie będę panienczką. K 40 MazP 325–326, war.: K 40 MazP 514, Gąs Mazur 52.

125 – Dziewczyna pije mętną/kalną/zimną/zdrojową wodę – traci urodę [= cnotę] / spodziewa się dziecka.

a. *Nie bede ja piu^a z ty studzienki wody, Bo by mi "opad^uy z wieniuszka jagody.* ZWAK 1891/92; war.: *Inom sie napila w jeziorecku wody, To mi obleciały z wiánecka jagody, Cóz to ta za woda w jeziorecku była, Ze mi zaskodziła, inom sie napila.* MAAE 1908/156.

b. *Na zielonej łączce Źródlecko bije. Ta moja kochanka Wodziczka pije. Nie pij ty, kochanko, Tej zimnej wody, Bo ci będzie szkoda Twojej urody.* Pieś Śl 2/269.

c. *Córus moja, coś tam piła, bo cóżeś bardzu utyla? Wodem piła, mamusiu, wodem piła. Ji my wszyscy wode pili, czemu zysmy ni utyli? Mętna była, mamusiu ... Przyjechali doktorowie ... Kasper będzie, mamusiu.* TN Białowola 1964, war.: K 40 MazP 332, K 12 Poz 200, K 6 Krak 161, Stoin Żyw 300; ... *w stawie wodę ... mątna była.* Lom Śląsk 196, Chod Śp 164 weselna, Rog Śląsk 250, Pieś Śl 1/531 i 532; ... *kalno była.* Pieś Śl 2/766, Stoin Żyw 229, K 46 Ka-S 152; ... *I u zdrojuś była, Wodyś się napila, I takeś styła!* ZWAK 1878/60, nadto: Her Kal 2/39, K 40 MazP 517, K 12 Poz 172, ZWAK 1882/115, K 41 Maz 84, 450, K 42 Maz 41, K 22 Łęcz 124, K 16 Lub 278, 286, podob. Biel Kasz nr 415.

d. *Za stolikiem siadła, drobne rybki jadła, jako na niej kosulecka, tak i sama zbladła? Od cego-żeś zbladła, od zdrojowej wody. Nie było to panno chodzić z Jasiem na jagody.* K 21 Rad 33.

e. *Oj ze główka mnie boli, da, i brzusek się odgn. Oj, bo ja się otruła, da, i w Goraju wodę.* K 17 Lub 46.

126 A – Dziewczyna daje chłopcu/koniom chłopca wodę [= spełnia akt miłosny].

a. *Kochana dziewczyno, Daj mi zimnej wody, Niechaj się napiję dla twojej urody. Dziewczyna skoczyła, Zimnej wody dała, Jam sobie zaśpiewał, Ona zapłakała.* Rog Śląsk 164, Pieś Śl 2/125, war.: Lom Śląsk 392.

b. *Gdzieżeś mu [koniczkowi] woda dała, dziewucho? ... W lesistym strumieniu, Co tam płynie w cieniu, Tamem go napawała.* Pieś Śl 1/243.

c. *Sama na sie płacz, jedyna ... samaś dó mnie przychodziła, kónikom wody nosiła.* Sob Wielk 170.

d. *Doli, doli, dolina ... me serdeczko dziewczyna ... Ja koniczka napasę ... me serdeczko, napasę. U złobu go uwiążę, Drobnej trawki narzeżę. I wody mu przyniosę, I łózczecko uścielę, Do niego się położę.* Pieś Śl 2/323, podob.: K 16 Lub 255.

e. *Lećże, mój brunaczku, leć lotem sokolem, najmiléjszej domek leży tuż za polem. Tam ja cię napasę zieloną traweczką, potem zaś napoję cię słódką wodeczką.* K 40 MazP 505.

f. *Pytał pán panią w ogrodzie, By mu dała przy wodzie, W ogrodzie, przy wodzie Konia napoić.* ZWAK 1885/182.

g. *Stary, ja se stary, potrzebuję mlódej, żeby mi goniła konisie do wody.* Plat Krak 811.

h. *Ty, kozaku, ty mlódy, pędzaj konia do wody. Jest tam woda i rosa, i dziewuła chorosa.* K 10 Poz 192, war.: K 10 Poz 268.

126 B – Chłopiec prosi, by dziewczyna dała jego koniom / jemu wody [= spełniła akt miłosny].

a. *Przyjechał w nocy przed moje oczy. Puk puk w okieneczko, otwórz, kochanecko, daj koniom wody.* K 46 Ka-S 42, war.: [żołnierze/rycerze/Mazury] *Na onej górze stoją rycerze, stuk puk w okienecko, otwórz otwórz, kochanecko, koniom wody daj.* K 20 Rad 157, Biel Kasz nr 402, 403, K 39 Pom 123, Stef WarmPś 1/57, K 12 Poz 58-60, K 46 Ka-S 41-43, K 26 Maz 132, K 41 Maz 42, 426, 427, K 18 Kiel 146, TN Jacnia 1964, Oles Lub 11, K 6 Krak 112, K 2 San 127, Lom Śląsk 259, Pieś Śl 1/232-237, 2/258-263, K 44 Gór 126-127, MAAE 1908/173; ... *a pod mojem ukochanem bronny konik rze ... zimnej wody chce ...* K 40 MazP 195, Krzyż Kuj 1/223, K 25 Maz 36.

b. *Niedaleko ja będę se [żony] sukął, pójdę do sąsiada, w okienko stukął. Stuk, puk, w okienko, otwórz kochanko, oj otwórz, otwórz, koniom wody daj.* K 25 Maz 37, podob. ZWAK 1880/131.

c. *Stoi u wody chłopcyzna mlódy, Powstań, powstań lube dziewce, Podej mi wody.* MAAE 1908/194; ... *daj koniom wody.* Stoin Żyw 137, Rog Śląsk 34, Pieś Śl 2/263, LL 1958/2-3/40,

MAAE 1908/176–177; ... *konicek miody, oj wstoj ... grzecna panno, daj koniom wody.* K 44 Gór 128, nadto: K 40 MazP 197, K 12 Poz 59, Pieś Śl 1/235–237, 2/261, ZWAK 1885/201, ZWAK 1891/175, Stoin Żyw 137, MAAE 1908/194, Święt Nadr 191.

d. *Kasia od wody, rycez do wody; nie uciekaj, Kasiu moja, wlej koniom wody.* K 18 Kiel 147, war.: Kam Pom 59; ... *konik do wody ...* K 18 Kiel 148, K 25 Maz 35–36; *Jasio od wody, Kasia do wody ...* K 48 Ta–Rz 114, K 18 Kiel 147.

e. *Dziewcyno moja, napój mi konia. Nie bandę pojić, nie twoja'm zona. Choć-eś nie zona, ale-ś kochanka, napój mi konia, mego kastanka. Koń wode pije i nóżką bije, uciekaj dziewczyno, bo cię zabije.* K 27 Maz 255, war.: Pieś Śl 2/492, Plat Krak 19, Kot Zn 432; *Konik wódka psije ...* Stef WarmPś 1/81, Ol Podl 28; *W moim ogródku koń wode pije ...* Stoin Żyw 123; *Mój konik mądry nie chce pić wody, Zawiedźże go, kochaneczko, do bystrej wody ...* Pieś Śl 1/440, nadto Biel Kasz nr 407, 409.

f. *Czeczce wodziczka spod jaworziczka, Napójże mi, miła, mego kóniczka. Já nie napojim, bo sie go bojim, Un by mie pokasál, gdo mie wygoji?* Pieś Śl 2/255; war.: *Ón głowiczke schyli i sóm sie napoi, Boś ty ma miła.* Pieś Śl 2/254; *Pod naszym okienkiem ...* Pieś Śl 1/228, Pieś Śl 2/224, 255, 340; *W mojem ogródeczku ...* Pieś Śl 1/229, 249, 474, 2/255, 256.

127 – *Ranny chłopiec prosi o wodę rodziców, brata, siostrę; podaje mu ją ukochana.*

Leży tam mój miły, Jest ciężko zraniony, Prosi o trochę wody ... [Ojciec, matka, brat, siostra] *Wody mu pić nie daje ... Miła przystąpiła, Rany zawiązała, Żalóśnie zapłakała ... Wody pić mu dała.* Pieś Śl 2/482, war.: Pieś Śl 1/244; ... *Woła wody studziennej ...* Pieś Śl 2/483; ... *miła ... Zaniesła mu pić wina.* Święt Nadr 220–221, podob. K 41 Maz 78, nadto: Biel Kasz nr 120.

128 – *Gorzalka/wódka/miód/piwo/wino to lepsze napoje dla człowieka niż woda.*

a. *On do mnie gorzałecką, ja do niego wodą, ja z niego: hi, ha, ha, ha, on wásiska odąn ... Jak'em odąn tak i spuszę, ciebie dziewko, nie opuszę.* K 21 Rad 11.

b. *Pijała ja gorzałeckę, pijała ja miód ... a teraz mi wody nie dasz, jakieś mnie uwiód.* K 13 Poz 132.

c. *Zuwiódtzesz mnie, zuwiódtł z gorzałecku na miód, a ja cie nie mogę, z piweczka na wodę.* Plat Krak 110.

e. *Niedaleko Nowy Roczek i gody, nie dała mi moja mama pić wody, tylko mi na gorzałeczke dawała, zebym sobie za chłopcami brykała.* LL 1905/4/12.

f. *Pijałaś piweczko, Moja kochaneczko, Pijże teraz wodę, Straciłaś urodę. Piłaby ja, piła, Zeby woda była, Ale gorzałeczka To by mi szkodziła.* ZWAK 1886/311, war.: K 27 Maz 227; ... *to by mnie zdradziła.* Krzyś Kuj 1/167, podob.: Stoin Żyw 400; ... *przepiłaś urodę, pijże teraz wodę.* K 6 Krak 483; *Ej, pijałaś winecko, ej, moja k^uochanecko, ej, przepiłaś ^uurode – ej, pijże teraz wodę.* Sad Podh 149.

g. *Pięłam gorzałeckę, Teraz będę wodę, Robięłam ji będę Ludzióm na przeszkodę.* Bąk Gręb 84.

h. *Siła by ja piła, ale nie wodzicku, kupze mi, Janicku, wina haretecku.* K 45 Gór 65.

i. *Kiek se winko piła, tok sie rumieniła, ej, teraz pijem wodę, to chodzić ni mogę.* Sad Podh 109.

j. *D^uobrze mi je d^uobrze przy mamicce m^uojyj, Jak^uo mi tyz będzie Janicku przy tw^uojyj ... U m^uojyj mamicki wink^uo p^uopijajo, U tw^uojyj Janicku w^uode zamykajo.* Mika Oraw 3, war.: Sad Podh 117.

k. *Dziewcyno, jedyno, powiedz mi: co oni tu pijali? Nieborak wodzinę, jego brat piwinę, a ten mały potrzebacyk ze mną miód i wino.* K 25 Maz 27; war.: ... *wodę ... piweczko ... wineczko.* K 26 Maz 224.

l. *A ja uzar młody, chcąc swojej wygody, proszę ja o wódkę, ona dała wody.* K 24 Maz 85.

l. *Żywnie nie wiem, co stary rad pije? Z zdroju wodę i z wazki (lub: w kłodzie) pomyje. Żywnie nie wiem, co młody rad pije? Wino, piwo i w wódce się myje.* K 3 Kuj 271, podob. Her Kal 2/24.

129 – Kąpiel w wodzie dodaje pannie urody.

a. *Kąpa^u a mie mama we wodzie, Żeby^u by^u a^u adną w urodzie.* ZWAK 1891/81.

b. *Powiadają, że ładna; da – li to być może, bo się myję we wodzie, zawsze rosę w ogrodzie.* K 6 Krak 137.

130 – Chłopiec-zalotnik myje się / jest myty przez dziewczynę.

a. *[Chłopiec] stoi koło pieca jak cygon. Zgrzej wodę, umyj go, a włóż go pod piezynkę, odziej go.* K 46 Ka-S 107.

b. *Naléjcie mu, naléjcie mu w korytko wody, niechże sobie Jasineczek umyje nogi. Połóźcie mu, połóźcie mu poduszkę pod próg, żeby sobie Jasineczek nie zawałał nóg.* K 12 Poz 10, war.: Biel Kasz nr 397D.

c. *Wy, moi kamraccia, dodejcie mi rady, Żeby sie ma miła nawróciła! Weź czystej wodziczki, umyj se rączyczki, Będą cię miłować panny wszystkie! Boś se ich nie umył, jakés ich uślinił, Kiedyś sie miłował z panną inną. Pieś Śl 1/439, war.: Pieś Śl 1/450; ... Bo mnie ma kochanka opuściła. Zwarz se ty wodziczki ... Pieś Śl 1/438.*

131 – Chłopiec zmyje się wodą, dziewczyna – łzami.

Ty pójdiesz górą ... a ja łzami, Ty się zmyjesz wodą ... a ja słozami (łzami). K 1 Pieś 4, war.: Rog Śląsk 124, Pieś Śl 2/358, Święt Nadr 178; ... *ti sa zmijesz wyodó, a ja kalinó.* Kam Pom 198, Biel Kasz nr 353B.

PRZYŚPIEWKI**132 A – Woda idzie, nie nocuje, musi wędrować.**

Idzie woda, idzie, nie nocuje nigdzie, da, jakże ma nocować, kiej musi wędrować. K 45 Gór 272, war.: ZWAK 1884/108, ZWAK 1880/158; ... *masérować.* ZWAK 1888/214.

132 B – Woda idzie/płynie do końca/Gdańska spod ogroda – dziewczyny / (zółte, czerwone) buty najlepsze do tańca.

a. *Idzie woda z Wyszogroda, idzie do końca, stare baby do roboty, młode do tańca.* K 41 Maz 225, war.: K 25 Maz 236, Krzyż Kuj 1/169; ... *do ogroda, do samego końca ...* K 45 Gór 243; ... *od ogroda, idzie od końca do końca ...* K 25 Maz 205.

b. *Idzie woda, idzie, od końca do końca, Cierne butki do robótki, a zółte do tańca.* ZWAK 1888/216, war.: Udz Krak 126; *Płynie ... czerwone ...* K 6 Krak 378; ... *od ogroda ... czerwone ...* K 6 Krak 142, LL 1957/3/33; ... *spod łogroda ...* Stef WarmP6 2/124, K 22 Łęcz 202, nadto: Biel Kasz nr 601.

132 C – Woda leci/idzie/bieży/toczy się/tuczy/płynie/bije/ciecze/sączy/macha/szumi/huczy/brzęczy/mruczy/buczy – miłość/dziewczę/wdowa nauczy kochać / płakać / bieda/różga/zona nauczy robić.

a. *Leci woda, leci, po kamieniach hucy; Kto nie umie kochać, miłoś go naucy.* Święt Nadr 287; war.: *Idzie ...* K 44 Gór 259; *Z góry woda idzie, po kamieniu fruczy ...* Lom Śląsk 406; *Bieży woda bieży – po kamieniach buczy ...* K 39 Pom 452; *Szumi woda szumi, po kaminiach toczy ...* Lom Śląsk 396; *Płynie woda, płynie, do potoczka huczy ...* K 44 Gór 203, Biel Kasz nr 271.

b. *Z góry woda szumi, po skałeczkach huczy, Kto nie umie kochać, dziewczę go nauczy.* Lom Śląsk 382; *Idzie woda, idzie, Po kamieniach huczy ... Marysia nauczy.* ZWAK 1888/313; *Da i brzęcy woda brzęcy, da i kole młyna hucy ... gdowa go naucy.* K 25 Maz 210; *Z góry woda leci, po kamieniach huczy ... w Łyskach się wyuczy.* Gąs Mazur 82.

c. *Z góry woda idzie, po kamyczkach mruczy, Kto nie umie wzdychać, miłoś go nauczy.* Lom Śląsk 403; *Tuczy woda, tuczy, po kamieniu buczy ...* Chod Śp 266.

d. *Z góry woda bije, po kamyczkach huczy, Kto płakać nie umie, kochanie nauczy.* ZWAK 1878/112, *Płynie wodą, brzegi myje, po kamieniach toczy s'ia ...* LL 1960/4-5/56.

e. *Idzie woda, idzie, I pod górę macha, Ciężko na sumieniu Kto się w kim zakocha.* ZWAK 1886/313.

f. *Płynie woda płynie, po kamieniach mrucy, Chto nie umi robić, bida go naucy.* ZWAK 1891/54; *Oj, z góry woda idzie, da, po kamieniach huczy, oj, kto roboty nie zna, da, różga go nauczy.* K 46 Ka-S 317.

g. *Idzie woda, idzie, po kamieniach hucy, kto nie zna co bieda, zona go naucy.* K 8 Krak 80.

132 D – Woda idzie, po kamieniach tyrczy – każdy/matka na mnie wyrzy.

Idzie woda, po kamieniu tyrcy, na moje Józcysko każdziusińki wyrzy. ... p^uo skałeckak tyrcy, Któ tu d^uo nos przidzie, kazdy na mnie wyrzy. Miła Oraw 38; *Idzie wodka idzie, po kamięniach tyrcy, Ta moja matusia, ciągle na mnie wyrzy.* ZWAK 1888/146.

133 – Woda dudni w cembrowanej/... studni – a. zakochać się łatwo, odkochać trudniej, b. ludzie są obtudni, c. dogodzić ludziom trudniej.

a. *Ej, dudni woda, dudni, w cembrowany studni, ej, zakochać się łatwo, odkochać się trudni.* Chm Lub 58, war.: K 41 Maz 44, Święt Nadr 284, Płat Krak 151, K 25 Maz 240; ... *ożenić się trudni.* TN Jasiennik Stary 1977–1978; ... *w malowanej studni* ZWAK 1878/112; ... *w malowanej studni ...* ZWAK 1878/52; ... *Z ty głęboki studni ...* Stef WarmP6 1/79; ... *Po kamieniach w studni ...* ZWAK 1884/277; ... *na podwórku w studni ...* K 16 Lub 150; ... *na podwórku w studni ... przestać trudniej.* ZWAK 1880/173; ... *spod dębowej studni ... rozstać trudniej.* K 40 MazP 231; *Płynie woda, płynie, do strumyka dudni ...* K 44 Gór 343; *Płynie wieśnik ('strumyk płynący przez wieś'), płynie, woda w borze dudni ...* Stoin Żyw 232.

b. *Dudni woda dudni w cembrowany studni, kochają mnie chłopcy, a wszystko obtudni.* war.: ... *Jakże nie má dudnić, kiej ludzie obtudni.* Święt Nadr 284, Płat Krak 116, podob.: Stoin Żyw 447.

c. *Dudni woda dudni w GS-owskiej studni, dogodzić rolnikom, jest dziś coraz trudniej.* Płat Krak 598; war.: ... *nie bedem jom brała; kogo rada widzem, nie bedem go miała.* Sad Podh 145; ... *v cy^mbrovanéj studni, A lá cego dudni, bo je voda v studni.* MAAE 1898/115.

134 – Woda dudni/ciecze/idzie po kamieniach brzęczy/sączy – chłopcy szukają pieniędzy.

Dudni w^uoda dudni, po kaminiach brzynczy, pytał miy sie Jasiu, jile mam tysiyncy. Krzyż Kuj 1/146; war.: *Ciecze mi wodziczka ...* Rog Śląsk 172, Pieś Śl 2/114; *Z góry woda leci ...* LL 1963/2–3/88; *Ciecze woda, ciecze ... sączy ...* Pieś Śl 1/127; *Oj! z góry woda płynie, na dole się kręci ...* Chm Lub 72–73; *Oj, idzie woda, idzie ...* K 46 Ka–S 79; ... *rudnickie chłopoki szukają pieniędzy.* Płat Krak 685, nadto: Biel Kasz nr 202, podob.: Płat Krak 686.

135 – Duża woda porusza mały młyn.

Duża woda płynie, a mały młyn miele, nie każdy szczęśliwy, co posiada wiele. K 6 Krak 406, war.: Sad Podh 34, Płat Krak 309, Pieś Śl 1/326.

136 A – Woda topi.

a. *μOj zeby na Powiślu woda nie topiła, μoj toby powiślanka we złocie chodziła.* TN Świeciechów 1967; war.: ... *po Zawiślu ... Zawiślanka ...* Święt Nadr 300, *Zeby nie wódecka, zeby nie topiła ...* K 25 Maz 180; *Oj! zeby Charzewic wody nie topiły ...* Gaj Rozw 210; ... *wodzia ...* *Ej, ale na Powiślu, ej, wodzicka zaliwo, ej, to tez zawiślanka, tako jako inno.* Płat Krak 638.

b. *Po zawiślu wodka topi, Tam bez portek chodzom chłopci, A dziwczęta bez kosuli, Choć pomaca, to nie cuje.* ZWAK 1888/171; war.: *Na Podolu woda topi ... bez kosuli, kiedy kocha, to się tuli.* K 42 Maz 215, podob. K 46 Ka–S 269.

c. *Bystryczanie jadą, konie woda topi, Bóg ich się pozał, to są dobre chłopci.* K 45 Gór 111; war.: *Dónajcánie ...* MAAE 1898/112; *Ej, ale na Powiślu, wodzisia ciągle topi ...* Płat Krak 638.

136 B – Woda zabiera dobytek.

a. *Nieboracek Tylka Miał owiecek kilka, Przisła na nie skoda: Zabrała je woda.* Pig Wyb 240, war.: Nitsch Tek 83.

b. *Nie mam nic, nie mam nic, Wszystko mi woda zabrała, Tylko mi, tylko mi Nadzieja została.* Pieś Śl 2/477; war.: ... *woda mi zabrała, szlak trafił marzenia, kufajka została ... i buty gumowe, prokurator ściga, uciekać nie moze.* Płat Krak 811.

c. *Oj i sprzedać konia, sprzedać, da bo już mu nie ma co dać. Bo już siano woda wzięła, a i słoma w polu zgnęła.* K 13 Poz 93.

137 A – Rybka szaleje/hula/pływa za wodą – chłopiec szaleje / nie szaleje za dziewczyną / dziewczyna za chłopcem.

a. *Oj, szalała, szalała rybejka za wodo, oj, i ja oszaleje dziewczyno za tobo.* TN Zawada 1963; war.: *Szaleje, szaleje rybeczka za wodą, ale ja nie będę, dziewczyno, za tobą.* K 44 Gór 193, Płat Krak 80, MAAE 1898/75; *Hulała, hulała rybecka ...* K 44 Gór 226.

b. *Salata, salata Rybecka za wodą I ja tak salata, Jakem była młoda. LL 1957/3/13; Szalata rybeczka, bo wody nie miała, ale ja nie będę, bo bym zwariowała. Szalata rybeczka, bo się jej pić chciało, ale ja nie będę, bo chłopców nie ma. Płat Krak 112–113; ... bo dziewcząt nie ma. Płat Krak 80; ... boby głupio była. K 44 Gór 202.*

c. *Saleje, saleje rybecka za wodom, E, dyć ja nie bedem, łajdaku za tobom. MAAE 1898/75, Zalała rybecka za cornym gł^uowocym, Ale jo nie bede za zodnym b^uogocym. Zalała rybecka, zalała za w^uodom, Ale jo nie bede śuhajku za t^uobom. Miła Oraw 49; ... za wodami; ... za Dónajcanami (za Zákopánami). MAAE 1898/75; ... za Vróbloúanami. MAAE 1898/89.*

d. *Oj, pływała, pływała rybejka za wodą, Oj, bo tak Zosieńka, Jasienu, za tobą. Oles Lub 68.*

137 B – Rybka pragnie wody – chłopiec pragnie dziewczyny / dziewczyna chłopca.

a. *A na nasem bagnie Rybka wody pragnie; Ozeńże się, Jasiu, Bo ci tak nieładnie! Rybka wody pragnie, I ja tyz dziewczyny, Zeby dobrze robiła, Mój Boze, jedyny! Święt Nadr 128–129, war.: LL 1979/1–3/82, Krzyż Kuj 1/158, Ol Podl 55, LL 1959/5–6/59, Oles Lub 10, K 16 Lub 150, Ad Zam 19, K 6 Krak 408, Płat Krak 23–24, 145; Na ... stawie ... Pieś Śl 1/134, Stoin Żyw 437, 451; ... idz za mąż, dziewczyno ... K 44 Gór 262; ... ozeńże się, Jaguś ... K 6 Krak 32.*

b. *Pragnie rybka wody, a ptosek pogody, a jo se Janicka do swojich p^uodoby. Sad Podh 119.*

137 C – Jaskółki latają nad wodą – chłopcy kochają się w mężatkach/blondynkach/brunetkach.

a. *Najwięcej jaskółki nad wodą latają, najwięcej też chłopcy w blondynkach kochają. ZWAK 1878/111; war.: ... w mężatkach kochają. K 17 Lub 61; ... mężczyźni brunetki kochają. K 25 Maz 253.*

b. *Da, jaskółki latają, da, zawsze ponad wodą, da, zaczarowałaś mnie, da, Kasiu swą urodą. K 1 Pieś 368–369.*

c. *Jaskóteckā lata, nād wodo się kręci, moje zakochanie we świecie się smęci. K 40 MazP 272; war.: Latają jaskółki, nad wodą cieszą się, Ale moje serce to we mnie smęci się. Gąs Mazur 105.*

137 D – Gęś lata, gęga nad wodą – a. chłopiec szaleje za dziewczyną / dziewczyna za chłopcem, b. zakochani rozstają się.

a. *Latała, gęgała Siwa gęś nad wodą, Przyjdzie mi oszaleć, Kasinko, za tobą. Rog Śląsk 127, war.: K 12 Poz 139, K 4 Kuj 227, K 22 Łęcz 189, TN Krzczonów 1976, Pieś Śl 1/381; Latała, padała ... K 42 Maz 223; ... mi oszaleć, chłopole, za tobom. Krzyż Kuj 1/237; ... krzyczała ... chłopalek, za tobą. ZWAK 1878/110.*

b. *Leciła, leciła Siwo gęś nad wodą, Smutne rozłączenie Je, syneczku, z tobą. Pieś Śl 2/419; war.: Latała, gęgała ... Pieś Śl 1/381; Pływała, pływała ... za wodą. Pieś Śl 1/306; podob.: LL 1958/2–3/58.*

138 A – Dąb chwieje konarami/gałzkami/listeczkami nad wodą – chłopiec zaleca się do dziewczyny.

a. *Stoji dąb nad wodą, konary się chwieją, do ciebie dziewczyno, oczka mi się śmieją. K 6 Krak 420; ... gałzki truchleją ... K 19 Kiel 104; ... się chwieją ... Święt Nadr 259, ZWAK 1880/171; ... listeczki się chwieją ... K 44 Gór 209, MAAE 1898/89, ZWAK 1891/68, podob.: Sad Podh 106.*

b. *Stoi dąb nad wodą, ścinać go nie będą, Starocheckie dziewczki licytować będą. ZWAK 1880/183.*

138 B – Gaj szumi nad wodą; łączka/trawka zieleni się nad wodą – chłopiec/dziewczyna zalecają się.

a. *Hej, sumi gaj nad wodom, hej, gałzki się chwiejom; hej, do ładnego chłopca, hej, mnie się ^uocka śmiejom. Sad Podh 106.*

b. *Zielony gaiczku, co nad wodą stoisz, moja kochaneczko [kochaneczku] cóż mnie się tak boisz ... K 44 Gór 374; war.: Ty sucho lipeczko ... Pieś Śl 2/406.*

c. *Zielni się łączka po lesie, nad wodą, Zeniłbym się z piękną, z bogatą i młodą. Lom Śląsk 387; war.: Da zieleni się trawka da w cieniu ponad wodą ... K 1 Pieś 368–369.*

139 A – Czerwone jagody spadają do wody – dziewczyna nie ma urody.

a. *Czerwone jagody padają do wody, Powiadają ludzie, że nie mam urody.* ZWAK 1880/160, war.: K 1 Pieś 364, Sob Wielk 273, Krz Kuj 1/110, K 25 Maz 211, Plat Krak 143, K 6 Krak 428, ZWAK 1886/316, ZWAK 1888/155, 196, K 44 Gór 274, 403, Stoin Żyw 147, ZWAK 1891/82.

b. *Padają listeczki z buczyny do wody, Jasieńko mnie kocha, choć nie mam urody.* K 44 Gór 274.

139 B – Czerwone/oźrate jagody / listeczki (dębowe) spadają do wody – dziewczyna wydaje się za męża / chłopiec żeni się.

a. *Czerwone jagody wpadają do wody, nie będę się wydawała, aż będą jagody.* K 6 Krak 451; war.: *Listeczek dębowy upadł mi do wody ...* K 6 Krak 160, ZWAK 1886/275; *Listeczku dębowy, wpadłeś ...* ZWAK 1885/255.

b. *Wpadają listeczki do szumiącej wody, ożeni się, chłopcze, pókiś jeszcze młody.* Plat Krak 298; podob.: *Oźrate jagody ... nie smucze się, Jaśku, dycieś jeszcze młody.* Stoin Żyw 290.

140 – Córka/żona nosi wodę.

a. *Nie dla ciebie to, Jasieńku, Kasieńka urosła. Oj urosła ... dla matki wygody, ażeby jej przyniesła konewecką wody.* K 22 Łęcz 65, war.: K 19 Kiel 112, podob.: LL 1957/3/13.

b. *Nie pójdę za cię, robić nie mogę, a ty byś mi rozkazywał z konwią po wodę.* K 46 Ka-S 110-111, war.: K 23 Kal 151.

141 – Zimna woda zalecana namiętmemu chłopcu.

Napij się, Michale, zimnej wody w stawie, krzyknij po leszczynie, daj pokój dziewczynie. K 48 Ta-Rz 130; war.: ... *w skałę, krzyknij ku olsynie, daj odgłos dziewczynie.* K 19 Kiel 173.

142 – Dla kochanków wino lepszy napój niż woda.

a. *Pijcie h^uopcy wink^u, nie w^uode gróniowo. W^uodzicka w^uom sk^uodzi rybka p^u niej h^uodzi.* Mika Oraw 59.

b. *Pijcie ch^uopcy wink^u, przijodojcie chleba, k^uochojcie dziywcynta, pódziecie d^uo nieba. Pijcie chl^uopcy wink^u, nie w^uode, nie w^uode, K^uochojcie dziywcynta, nie staro werede.* Mika Oraw 59.

c. *Sila by ja piła, ale nie wodzicku, kupze mi, Janicku, wina haretecku.* K 45 Gór 65.

143 A – Konie/gesi piją wodę – chłopcy zalecają się do ładnej dziewczyny.

a. *A gdzie jest czysto woda, tam koniki piją, a gdzie są ładne panny, tam się chłopcy biją.* Plat Krak 279, war.: Plat Krak 144, LL 1961/1-2/66; ... *bystra woda ...* TN Kopina 1967; ... *najwiyksza w^uoda ...* Krzyż Kuj 1/154; *W g^uymb^uokiy m p^uotoku ...* Mika Oraw 14; *Z wysokiego mostu ...* K 41 Maz 435-436, K 26 Maz 322; *W zielonym gajiku gęsi wodę piją ...* ZWAK 1878/110; *W zielonym stawiku gęsi wodę pijom ...* ZWAK 1888/214; *Dzie bystra wodeńka, tam sie gonski myjo ...* K 34 Chel 70.

b. *Przy bystrem prómieniu Twój koń wodę pije, A ja bez kochania We łzach oczy myję.* Lom Śląsk 421; war.: *Przy małym strumyku koń mój wodę pije, ja dla ciebie, księżę, we łzach oczy myję.* Kul Wiel 3/326.

143 B – Chłopiec nie pozwala swemu koniowi pić wody, w której panny umywały nogi/ręce / płukały spódnice.

Oj, wio koniu do domu, da nie pij w stawie wody, oj bo tu Regnowianki da umywały nogi. Oj umywały nogi, da umywały ręce, oj wio! koniu do domu, da napijes się w rzęce. K 25 Maz 219, war.: K 25 Maz 231, K 46 Ka-S 307, ZWAK 1886/313, Stoin Żyw 430, Święt Nadr 282; ... *Azeby to ręce, ale to i nogi ...* ZWAK 1880/150; *Nie pij koniu w stawie wody, da i napijesz się w rzyce, da bo tutaj Służewianki, da i płukały spódnice.* K 1 Pieś 359.

143 C – Koń/kurek nie pije zmaczonej/skałamuconej wody – chłopiec nie chce zbałamuconej dziewczyny.

Da, nie pij, koniu, wody, da, bo woda zmaczona, da, nie chciěj tej dziewuchy, da, bo zbałamucona. K 46 Ka-S 62; war.: ... *bo skałamucona ...* K 34 Chel 70; ... *bo woda niedobra, bo jom zamęciła dziywcynta ^udobna.* Sad Podh 117; ... *kurku, wody, Boć woda niezdrowo, Boć ją pomęciła Marysia nadobno.* Lom Śląsk 209.

143 D – Jeleń pije wodę – chłopiec kocha dziewczynę / dziewczyna chłopca.

a. *W lesie przy strumyku jeleń wodę pije, dla ciebie jedynie dziewczę moje żyję.* K 6 Krak 451, war.: *Lom Śląsk 381 i 396; ... tylko dla ciebie da i mój Jasieńku żyje.* K 1 Pieś 418, Plat Krak 80; ... *przy kamieniu ...* ZWAK 1880/164; ... *na kamieniu ...* K 19 Kiel 16; ... *przy dolinie ...* TN Michałówka 1981; ... *u jeziora ... sama żywa, nie wiem, dla kogo ja żyję.* Chod Śp 251; *Przy bystrym jeziorze ...* K 4 Kuj 21; *Nad bystrem jeziorem ...* LL 1963/4/6; *W lesie pod jaworem, ej, ptaszek wodę pije, ej, wszyscy (m)nie kochają, ej, dla jednego żyję.* K 50 Sa-Kr 31; *W zielonym gajku ...* TN Deszkowice 1978; *W zielonym gajku ... Nik tego nie zgadnie, lá kogo já żyję.* Święt Nadr 304; *Przy studziennem zdroju ... pamiętaj ze Jasieńku, da, że dla ciebie żyję.* K 1 Pieś 433; *Przy studni studziennej ...* LL 1963/4/6; podob.: *Na puńcowski kępie ... Cóż mi po Andulce, gdy mnie nie miłuje.* Pieś Śl 2/520, nadto: *Biel Kasz nr 339; →strumień nr 16A.*

143 E – Gołębie piły wodę w stawie – dziewczyna złorzeczy chłopcu.

Leciały gołębie, w stawie wodę piły, bodaj cię, chłopczyno, moje łzy zabiły! K 44 Gór 375, war.: ZWAK 1886/316, MAAE 1898/90, Sad Podh 150.

143 F – Żaby/raki/mszyce wypily wodę w rzece/stawie – baby/chłopaki/dziewczyce obmówily dziewczynę.

Ni ma wody w rzyce, wypily ją zaby, da, już mnie "obmówiły te kościańskie baby. Sob Wielk 143; war.: ... *raki ... chłopoki.* Sob Wielk 143; ... *mszyce ... dziewczyce.* Sob Wielk 143; ... *w stawie ... zaby ...* MAAE 1908/204.

144 A – Piwo – lepszy napój niż woda.

a. *Pijcie, chłopcy, piwko, woda sie nie godzi, Woda sie skalila, ryba po niej chodzi.* ZWAK 1885/178, Pieś Śl 1/350.

b. *Lepszeć jest piweczko niżli woda. Lepszą jest panienka niżli wdowa.* ZWAK 1885/174, war.: *Stoin Żyw 317; podob. Ej, pij, piwko, nie wodę, kocháj dzéwczę, nie babę.* Biel Kasz nr 571.

c. *Oj nie pij, Jasiu, wody, da napijesz się piwka, oj i lepsza na wsi świnią, niż we dworze dworska dziewka.* K 12 Poz 242.

d. *Zuwiódeś sie, zuwiód Z gorzałeczki na miód; A já sie nie mogę, Z piweczka na wodę.* Święt Nadr 296; war.: *Uwiódeś mię ...* ZWAK 1886/287, K 19 Kiel 82.

e. *Rybki piją wodę, Ludzie piwo piją.* Kot Las 73.

144 B – Wódka/gorzałka – lepszy napój niż woda.

a. *Oj, pijcie, chłopcy, wódku, bo wodka nie woda, o, składajcie się (w)szystkie, bo jednego czkoda [sic!].* K 50 Sa-Kr 285.

b. *Górnik ci ja, górnik, Stare górnicyzsko, Nie piję ja wody, Jeno gorzałczysko.* ZWAK 1886/335; war.: *Powiadają ludzie, ze ja pijacysko, a ja nie piję wódki ...* K 19 Kiel 85.

c. *Krakowiaczek młody nie pił nigdy wody, a na starość musi, bo go kaszel dusi.* K 25 Maz 250; war.: *Kujowjoczek ci jo, Wódki nie psijo, Gorzałeczka musi ...* Stef WarmPá 1/232.

144 C – Woda jest lepsza niż gorzałka.

a. *Nie pij g^uorzałeczki, b^uo cie h^uope sk^uoda, Lepi cie "okrzepi babiogórsko w^uoda. Nie bój sie, śuhajku, nie zginies, nie zginies, Kie sie babiogórskiej w^uodzicki napijes.* Mika Oraw 24.

b. *Nie pij g^uorzałeczki, bo cie z p^uola zniesie, napijze sie lepij zimnej wody w lesie.* Sad Podh 74.

PIEŚNI ŻARTOBLIWE**145 – Woda nie chce ognia zalać/gasić.**

Stworzył Pan Bog wodę, zeby ogień zalać, woda nie chce ognia zalać. Biel Kasz nr 496; war.: *Kupiul se Zyd wody, zeby ogień gasić. Woda nie chce ognia gasić ... Kupiul se Zyd wołu, zeby wody wypiuł, A wól nie chce wody pijać, Woda nie chce ognia gasić ...* MAAE 1908/222 Rzesz., nadto war.: *Biel Kasz nr 496, TN Krasne 1966, por. Krz PBL nr 2030 (bajka-śpiewanka).*

146 – Kto wysoko stoi, wody się nie boi.

Juz nam ojca na pal wbili, i to dobrze ucynili. Wysoko on stoi, wody się nie boji. I matkę nam juz spalili, i to dobrze ucynili. Sła z dymem do nieba, cegoz jój potrzeba? K 6 Krak 188, war.: *Her Kal 2/121.*

147 – Ojciec/stryj uważa się za wojewodę, bo wozi wodę.

a. *Dziadus mój był senatorem, miał siwą brodę; a tatuś był wojewodą, bo wozil wodę.* K 12 Poz 266; war.: ... *stryjasek wojawodą ...* K 27 Maz 342; ... *stryk wielkim wojewodą* K 6 Krak 187; ... *stryj ...* Her Kal 2/141.

b. *A mój ojciec wojewoda, bo wozil wodę, na Warszędze mieli Żydzi z niego wygodę.* K 46 Ka-S 279-280, war.: K 46 Ka-S 279, K 6 Krak 186-187, MAAE 1908/223.

148 – Zwierzęta warzą/noszą wodę, przygotowując wesele.

a. *Dudek wode warzył w jaworowy dziurze, dziyńciót wode nosiót w czerwonym kapturze.* Krzyż Kuj 1/267; war.: *Nawarzyła wrona piwa w kręzelowej dziurze, a szczygiel jój wodę nosil w czerwonym kapturze.* K 46 Ka-S 311, war.: Biel Kasz nr 514, Her Kal 2/18, K 40 MazP 457, 458, K 46 Ka-S 312, K 26 Maz 306.

b. *Śwynia chleb miesi ... prosie wodę nosi.* K 40 MazP 459, K 28 Maz 321; war.: ... *prosie wodę wlecze.* K 40 MazP 460; ... *wlecze.* Stef WarmPś 1/123; ... *wieprz jój wodę nosi.* K 46 Ka-S 313; ... *cielę wodę nosi.* Lom Śląsk 214; ... *mucha wodę nosi.* K 18 Kiel 186; ... *Kozioł (v.) cap wodę nosi ...* K 27 Maz 357, nadto: Biel Kasz nr 515.

149 – Stary/niezdarny kawaler/mąż nie umie przynieść dziewczynie/żonie ani wody, ani ognia [= jest pozbawiony witalności].

a. *A moje dziewczęta, zebyscie wiedziały, jaka to zaraza, jak kawaler stary. Kazes mu po wodę, wytknie sobie nogę, kazes mu po ogień, opali se brodę.* K 6 Krak 143, war.: Sad Podh 115.

b. *Miała baba Michała, po wodę go wysłała, ni Michała, ni wody, nie ma baba wygody.* K 42 Maz 98; war.: *Miała matka ulana ...* K 5 Krak 202.

c. *Smazyła baba lebiode, posłała dziada po wode.* Sob Wielk 245, war.: Sob Lubus 68, Krzyż Kuj 1/265.

d. *Posłałam Grzegorza po wodę do morza, Grzegorz mi się nie wrócił, wniwecz mi się obrócił.* K 46 Ka-S 298.

150 A – Młoda żona moczy siwą brodę staremu mężowi w zimnej/wrzącej wodzie, by go odmłodzić.

a. *U starego siwa broda, ja dziewczucha jak jagoda. Poradzę ja siwej brodzie, namoczę go w zimnej wodzie.* K 46 Ka-S 109; war.: ... *namoczę ją w zimnej wodzie ...* K 13 Poz 143, Krzyż Kuj 1/254; ... *Bedzie mok^ua, bedzie gni^ua, A ja bede, jakám by^ua.* ZWAK 1891/98.

b. *Ja siwej brodzie ... to dogodzę: namoczę ja ją w zimnej wodzie ... jak zimna woda nie pomoże, to od ukropu obleść może. To będzie broda ... bialusierka do pokochania milusierka.* LL 1962/4-6/125; *Umoczę ją w wrzącej wodzie, Będzie jak pucowana.* Gąs Mazur 83; podob. ... *Wzółta wody zawarzuła ... Siwó brode łoparzuła.* Stef WarmPś 1/137; ... *A ja brodzie poredziwszy, wrzącą wodą oparzywszy.* K 40 MazP 341, podob.: Wisła 1899/538, Sad Podh 177, ZWAK 1884/92.

150 B – Rozgniewana żona chce wrzącą wodą wyparzyć oczy mężowi.

Rozgniywała sie zonka na mynza, wziyna klucyki, poszła do ksiyndza ... [ksiądz:] zgotuj mu wody, wyparz mu ocy. Stoin Żyw 363, war.: K 39 Pom 185, Sob Wielk 259, Krzyż Kuj 1/262, ZWAK 1878/84, podob. K 46 Ka-S 106.

150 C – Dziewczyna oblewa zalotnika wrzącą wodą.

Przyszedł do niej we środe, ona obiad gotowała. I schwyciła ona wody i łeb mu oblała. ZWAK 1878/120; war.: ... *Zwarzyła se garnek wody, łys mu wyparzyła.* K 46 Ka-S 207, nadto: Biel Kasz nr 450.

151 – Młody mąż prowadzi/zapędza starą żonę do wody, żeby ją napić.

a. *Baba stará, dziad młody Wprowadziót jom do wody: – Stompej babo séroko, Bo tu woda głemboká.* ZWAK 1880/231; war.: ... *bo do wody daleko!* K 45 Gór 290, K 2 San 224; ... *A od wody po siano, Złamał-ci jej kolano. Nie chciała-ć mu wody pić, A on-ci ją kijem w rzyć.* Her Kal 2/47, Kam Pom 163, K 41 Maz 248, K 17 Lub 30, ZWAK 1891/157, Stoin Żyw 418, 424, nadto: Biel Kasz nr 532, 631E.

b. *I odłożył ją od radła, zapędził do wody, napij-że się, zonko moja, masz wszelkie wygody. I odegnał ją od wody, zapędził do chliwa: połóz-że się zonko moja, boś się narobiła.* K 12 Poz 236.

c. *“Odprzųg jóm [mąż żonę] “od radła, zaprowadził do wody, pijże, pijże, zónko moja, dla twojej urody.* Krzyż Kuj 1/261.

152 – Przy wodzie w ogrodzie drobny deszcz / liść pada – dziewczyna wybiera męża.

W ogrodzie na wodzie Drobny deszcz pada; Grzeczna panna go zbierała; Matka na nią zawołała: Chceszli kowala? [dalej inne zawody] Rog Śląsk 252, war.: Kam Pom 278, Pieś Śl 1/147–148, Pieś Śl 2/136–137, 139, Stoin Żyw 314, Stef WarmPś 2/41, K 6 Krak 136; ... drobny list (liść) pada ... K 18 Kiel 162, Pieś Śl 1/150; ... przy wodzie ... drobny liść ... Pieś Śl 1/149; ... Drobny list ... Pieś Śl 1/152, ZWAK 1885/190.

153 – (Dobra) żona/matka je sieczkę, pije wodę.

Moja żona dobra była, sieczkę jadła, wodę piła. A ja o to Boga prosił, sieczkę zynał, wodę nosił. ZWAK 1884/93; Moja staro taka była ... Sad Podh 178; Moja matka ... Krzyż Kuj 1/160, podob. K 25 Maz 223.

154 – Mąż i żona piją wodę na zgodę.

I przyszed chłop rozgorszony, i szuka on swojej żony ... idź do studni po wodę, napijmy się na zgodę. Jak się ino napijemy, pierzyną się odziejemy, pierzyna ma ctery rogi, zgodzi ona ręce, nogi, ma ona i piąty róg, i ten zgodzi, dalibóg. K 43 Śl 47; war.: ... Będziemy se pić na zgodę. Ledwo cochmy się napili, Zaraz my się pogodzili. Lom Śląsk 196, nadto: Lom Śląsk 338, 339.

155 – Kania/sowa/czajka/wrona/kura/gawron wodę pije – żona męża bije.

a. Z tamty strony jeziora kania wodę pije, nieszczęśliwa godzinecka, żona męża bije. K 22 Łęcz 127, war.: K 39 Pom 182, K 21 Rad 49, K 26 Maz 271; ... rzeki kania wodę piła ... K 25 Maz 101; ... zioski Psije kania woda ... Stef WarmPś 2/59; ... jeziora sowa wodę pije ... K 28 Maz 281, K 40 MazP 347; ... Horynia sowa wodę pije ... Chod Śp 230; ... pod borem sowa ... K 46 Ka-S 205; ... jeziora Czajka wodę pije ... Rog Śląsk 197; Z tamty strony Wisły wrona wodę pije ... ZWAK 1888/215, Her Kal 2/79; Na tej stronie Wisły Wrona wodę pije ... Pieś Śl 2/145; Na tutejszej grobli dziuba (kura) wodę pije ... K 28 Maz 280; Spod tego jawora gawron wodę pije ... K 45 Gór 472, ts. MAAE 1898/122.

b. Z tamtej stroni jez'oreczka sowa wodą pije, wiszczerzela: „ha ha ha ha”, a pjes na nią wije. Kam Pom 318.

Por. jezioro nr 40.

PIEŚNI RODZINNE

156 – Woda szumi/huczy – dziewczyna płacze.

O^u, sumiała wodzicka, a, sumiała, sumiała; o^u, płakała dziywcyńka, a, kiedy se ślub brała. Sad Podh 160; podob.: Huczy woda, huczy, w nocy wedle młyn, Płacze tam dziewczeczka, co ma czarne oczka. Pieś Śl 2/77.

157 – Matka daje córkę [za męż] za wodę/las/góry, aby córka nie przychodziła do niej.

a. Mamo moja, mamo, nie daj mnie za wodę, bo ja nie rybecka, przepłynąć nie mogę. Sad Podh 155, war.: Krzyż Kuj 1/129, ZWAK 1880/229, Stoin Żyw 311, MAAE 1898/75, Mika Oraw 11, LL 1957/1/44, Święt Nadr 265, K 44 Gór 352, K 45 Gór 468, ZWAK 1891/97.

b. Oj, nie daj mnie matulu da, za las i za wodę, a bo ja nie cyranka, da, przepłynąć nie mogę. K 26 Maz 313; war.: ... nie rybeczka ... K 6 Krak 435; ... rybejko ... K 50 Sa-Kr 72; ... za wodę ... za góry, oj, bo ja nie ptaszyna, da, nie podlecę pióry (piórkami). K 21 Rad 135.

c. Moja matulinka za wodę mnie dała, żebym ja już nigdy u niej nie bywała. A ja se przestawie przez rzyckie ławeczke, u matusi będę w kozdom godzinecke. Plat Krak 121.

d. Dałaś mie mamick^uo za wys^uoko w^uode, Cobyk ci nie przisła nigdy na zał^uobe. Ala ja te w^uode na^uok^uol^uo przyjde, A ku wom mamick^uo na zał^uobe przide! Mika Oraw 69, podob.: LL 1957/3/34.

158 – Żona chłusta/parska wodą z gęby na męża, aby był dobry.

Weź w gębę wody, będzie na cię chłopek dobry. (Albo) Weź, chłusnij z gęby wody i nie daj chłopu wygody. K 4 Kuj 57; war.: ... a ja wezmę w gębę wody, parsknę, będzie Jasio dobry, matulu moja! Hola, hola, córuniu moja! Nie pomoze w gębie woda, kiedy chłopu nie dogoda, córuniu moja! K 22 Łęcz 96.

159 – Zalotnik / [dobry] mąż nosi wodę [=wykonuje za kobietę ciężkie prace].

a. *Nie ma to, nie ma jak chłopak młody, przyjdzie z r^uob^uoty, przyniesie w^uody. Przyniesie w^uody, drzewa ^uurómbie, co spojrzysz na mnie, śmieje się do mnie.* Krzyż Kuj 1/260, podob.: Biel Kasz nr 462, Krzyż Kuj 1/199 i 270, Sob Lubus 45, Bąk Gręb 64–65, Kot Las 76.

b. *Kiebyście wy, matko, mnie za zięćcia wzięni, to byście wy, to by, sytko dobrze mieli. Drewa byf narómbol, wody byf nanosił, jakbyf wos pogniewoł, to byf wos przeprosił.* Sad Podh 93.

c. [Prośba do Matki Boskiej o męża:] *Co my drewek łutnie I wódki ['wody'] przyniesie, Kawy my nawarzy, Do łózka zaniesie.* Stef WarmP6 1/161.

160 – Młoda mężatka czerpie wodę i narzeka na męża.

a. *W jeziorocku bystro woda, czerpała jo panna młoda, nacerpała, zapłakała, cego jo sie docekała. Docekałam złego męża, ciągle krzyczy gdyby jędza.* Plat Krak 503, war.: Biel Kasz nr 444.

b. *Wstała Haniusia rano, raniutko i poszła sy po wody; – Rzeczko, szeroka, rzeczko głęboka, ja nacerpać nie mogę. Topiłabym sie, topiłabym sie, alie mie szkoda duszy; wzięłam ja sobi męża hultaja i szanować go muszę.* Ad Zam 21.

c. *Cirpie ja roczek, cirpie ja drugi, na trzeci juz ni mogę, powróciłabym do swej matejki, zebym widziała droge. Oj pójde ja se, pójde po wode, wyglune se po świeci, żuraw wysoki, woda głymboko, do matejki daleko.* TN Białowola 1964.

161 – Mąż bije żonę i polewa wodą, aby nie omgłała.

Bij-że mnie doma – bom twója żona, nie bij mnie u ludzi, niech-że się moja i twoja rodzina oj za nas nie wstydzi ... abym nie chromała, przewracaj nogą, poléwaj wodą, abym nie omgłała. K 12 Poz 232, war.: Biel Kasz nr 446, LL 1959/1–2/78.

162 – Wody nie można zagrodzić – teściowej nie można dogodzić.

Na szeroki wodzi płota nie zagrodzi, niewiastka świkrusze nigdy nie dogodzi. Chociaż płot zagrodzi, to woda podmuli, choć niwistka dobra, świkrucha ^uobmówi. Ad Zam 20, war.: Biel Kasz nr 426.

163 – Synowa chce wepchnąć w wodę teściową.

Azebym się mogła gdzie z tą babą zetknąć, gdzie największa woda, to by ją tam zepchnąć! K 22 Łęcz 130, war.: Krzyż Kuj 1/129, 130, K 46 Ka-S 225.

PIEŚNI SIEROCE

164 – Sieroty popłyną z wodą [=? odejdą ze świata].

a. *Siérotty, siérotty, gdzie się podziejecie, Idzie woda przez wieś, to z nią popłyniecie.* ZWAK 1880/139, LL 1979/1–3/87, war.: Grzeg Wier 19.

b. *Sieroty, sieroty, duzo was na świecie, dziuwją się ludzie, gdzie się podziejecie. ... idzie woda rzeką, to z nią popłyniemy ... wieje wiatrzyk światem, ś nim powędrujemy.* K 19 Kiel 89, war.: Biel Kasz nr 169.

165 – Sierota chce być u zmarłej matki; jest gotowa pić mętną/zimną wodę, jeść próchno/piasek/korzonki.

Cóż tu [na grobie] będziesz jadło, cóż tu będziesz piło, moje dziecięteńko? Suche próchno gryzła, mętną wodę piło, Bożą manną żyło. K 17 Lub 7; war.: ... *Będę piasek jadła, a wódeczkę piła.* K 22 Łęcz 166; ... *Korzonki bym gryzła, Zimną wodkę piła.* Kot Las 207; ... *Korzonecki gryzła, zimną wodę piła.* Kot Las 209.

166 – Macocha po śmierci, aby odpokutować swe winy piła wodę, w której sieroty przez nią krzywdzone myły nogi.

[Diabeł porwał macochę do piekła.] *Gdyby jo sia mogła Na tamtan świat dostać, Zie-działabym jo Jek siérotki szanować. Główka bym wyciesala I warkoczki splétała, I nózeczki łumuła, I ta woda wypsiuła.* Stef WarmP6 3/103, war.: K 40 MazP 430.

167 – Matka-nieboszczka przychodzi do swoich dzieci, grzeje im wodę na kąpiel.

Jak ich tak pozywiła, wszystkim głowy pomyła. Włosy im rozcesala, inne poumywała. Ogień w piecu zrobiła, aby wody ściępliła, dziecię małe kąpała, inne poumywała. K 19 Kiel 144, war.: Nyr Kar 307.

168 – Sierota rzuca wianki w wodę.

Nad bystro wodo szumiąco smutna dziewczyna siedziała, a z oczu smutnej dziewczyny łzy na murawę spadały. Siedziała ji wila wianki, co uwije w wodę wrzuci, bo do dziewczyny sieroty brat, ojciec, matka nie wróci. TN Gorajec-Zastawie 1978; war.: *Nad rzeczką, co bystro płynie ...* ZWAK 1878/101; *Nad brzegiem tonącej wody ...* Oles Lub 16.

KOLYSANKI

169 – Gąski mają wypić wodę, z której wyjadły rybki [woda bez ryb, zmacona jest niewiele warta].

Kolysały się ptąski na badyłu, Śpięwały sobie: lulu, dzieci, lulu. Lala gąski, lala na wodę! Wyjadłyście rybki, wypijcie i wodę. Wyjadłyście rybki, by wam dobre były, Wypijcie i wodę, kięjście ją zmąciły. ZWAK 1880/136; war.: *Lala, gąski, lala, na szeroką wodę ...* Stoin Żyw 48 pieśń pasterska; *Hula gąski, hula, Od kraju na wodę ...* Kot Las 193; *Chodzą ino, chodzą gąseczki na wodę ...* K 45 Gór 207, 228 pieśni pasterskie.

170 – Kolebka stoi nad wodą.

Kolys-ze się, kolys, co nad wodą stojis, kolibecko z dzieckiem, z małym dzieciąteckiem. K 19 Kiel 157, war.: LL 1959/5–6/65, ZWAK 1886/134.

171 – Dziecko (córka) jak urośnie, będzie nosić wodę.

Uśnijze mi, uśnij, abo mi urośnij, miałabym wygodę, nosiłabyś wodę. Sad Podh 169, war.: Wit Baj 72.

PIEŚNI RELIGIJNE

172 – Woda po kąpieli Jezusa uzdrawia chore dziecko zbójnika.

A ta woda, którego Maryja obmyła, jakoby drogi balsam wonnością się stała. Wtedy żona łotrowa mądrze postąpiła, do dzbana ją wylała, w ziemię zachowała. K 19 Kiel 139.

173 – Pan Jezus/św. Piotr/anioł prosi dziewczynę-dzieciobójczynię o wodę (duszom na ochłodę); woda jest nieczysta = dziewczyna nieczysta [dzieciobójczyni].

a. *Nad jeziorem lipka stała, pod tą lipką dziewczka prała. Sed ubogi [Pan Bóg] środkiem drogi; – Dziewko, dziewko, daj mi wody! – Dziodku, dziodku, woda nieczysta, napadało z drzewa liścia. – Dziewko, dziewko, woda cysta, tylo ty jesteś bardzo grzyśna.* K 24 Maz 142, war.: ZWAK 1880/94; *Pod jaworem rzeczka stała ... Ta woda od ciebie jes czyściejsza, znać żeś panno najgrzysniejsza. Dziewięcioroś dzieci miała ...* TN Jacnia 1965, Kot Zn 155–156, TN Lubki 1965; ... *A czemuś jo nie czyściła, siedmiu synów utopiła.* TN Janowiec 1979, Her Kal 2/184, LL 1959/3–4/55–56.

b. *Dziwko, dziwko, dej tyj wody, Napije sie dla ochłody ...* Kot Zn 155, war.: ZWAK 1880/94.

c. *A w niedzielę po obiedzie szed Pan Jezus po kolędzie ... natrafił ci dziwkę z wodą. ... daj mi wody, dla duszyczków do ochłody ...* K 12 Poz 309; ... *wszystkim duszom na ochłodę.* K 4 Kuj 68, K 20 Rad 101, K 22 Łęcz 161.

d. [Jezus:] *Siedmi synów porodziłaś, w tyj uodzie's ich potopiła.* K 12 Poz 309; war.: *Troje's dziatków porodziła i w téj wodzie potopiła, i sama's się w niej umyła.* K 22 Łęcz 161; *Tyś ją sama zabrudziła, siedem synów urodziła i w tej wodzie utopiła.* K 40 MazP 384.

e. [Święty Piotr:] ... *Dziewko, dziewko, dej ty wody, Obmyjemy Bogu nogi. Nie dom, nie dom, bo nieczysto, Naleciało prochu, liścio. ... A tyś gorso, bo nieczysto, Obraziłaś Boga Krysto. Siedmi synów porodziłaś, A zodnegoś nie okrcziła, W zimny wodzieś potopiła.* Kot Zn 483; war.: ... *Obmyć Bogu ręce, nogi.* Kot Zn 164 i 168.

f. [Anioł:] ... *zastąpił jej anioł drogę ... umyć Panu ręce, nogi ... I ty, dziwko, nie czyściejsza, na cały świat najgrześniejsza.* TN Ostrówek 1986.

g. [Diabeł:] *Nie jesteś ty panianka (sic!), dwojga dzieci mateńka. Jedno leży pod progiem, przytrząśnięte barłogiem, drugie płynie po wodzie, już po twojej swobodzie.* K 27 Maz 365; war.: *Troje-s dzieci zabiła zabiła, na ćwarte sie zgroziła. Jedno leży pod progiem, przykryłaś go barłogiem. Drugie leży pod sosną, przykryłaś go gałązką. Trzecie pływa wo (sic!) wodzie, o swéj dusy ochłodzie.* K 17 Lub 9; *Czworo dzieci zrodziła ... Jedno swińmi skarmiła,*

drugie w piecu spaliła ... Trzecie leży pod miedzą ... Czwarte pływa po wodzie, bo to pięknej urodzie. K 49 Sa-Kr 249; ... Jedne leży po ławkę ... Drugie leży w cierzepku ... Trzecie pływa po wodzie ... Czwarte leży pod śliwą. K 18 Kiel 188; podob.: Pierwsze [dziecko] weznię i przebodę, Drugie obwieszę, A z tem trzeciem to do wody Z mostu weskoczę. Pieś Śl 2/78.

Nadto war.: Biel Kasz nr 87.

174 – Zimną wodą chce Herod umrozić/utopić św. Dorotę.

I kazał król wody zimny nanosić (v. Kazał kadź wody nawozic), i świętą Dorotę umrozić. A woda tak uczyniła, co się letnią stanęła. (Z nieba skry gorące leciały, święty Dorocie wodę grzały.) K 22 Łęcz 171; war.: ... Z nieba gwiazdki padały, wódkę jej zagrzewały. Dorotka w wodę wstąpiła, jescze grzeczniejsza niz była. K 26 Maz 342; Kazał król wody nanosić, Świętą Dorotkę utopić. Kot Zn 151.

175 – Bogacz / wyrodny syn żałuje Łazarzowi/ojcu kropelki wody; po śmierci prosi w piekle o wodę.

a. [Łazarz prosi bogacza:] Zmiłuj się, wyślij wody, Kropelkę dla ochłody, Widząc rany i wrzody. Język ledwo przerzeczę, Z wierzchu, wewnątrz ból piecze ... [bogacz do Łazarza:] ... leżysz o głodzie, Ni o chlebie, ni wodzie, Nie liczcie się w mym rodzie ... K 9 Poz 270, war.: Nyr Kar 56, Biel Kasz nr 81.

b. [Bogacz widzi swoje wieczne męki:] Proszę Łazarza, żeby przyniósł wody Na spolóny język, coby mniósł gody. Stef WarmPś 2/91, war.: Biel Kasz nr 81.

c. Prosi syn ojca o kropelkę wody: „Ochłódź! ochłódź! mój języcek drogi.” [Ojciec:] ... Choćbym ci spuścił i całe morze, Juz tobie, synu, w piekle nie pomoże. ZWAK 1880/86, war.: K 25 Maz 182, K 17 Lub 11, K 6 Krak 232; podob.: Po małej chwili dał Bóg takie gody, że syn ojca prosił o kropelkę wody ... tak się syna jęła nędza i ślepotą. K 40 MazP 570, war.: Biel Kasz nr 80.

PIEŚNI DZIADOWSKIE

176 – (Straszne) choroby zatrują wodę i powietrze / zabraknie wody [gdy nastąpi koniec świata].

a. Choroby straszne zapanują, Powietrze i wodę zatrują, Wnet mrok na ziemię spłynie wieczny I zbliży się sąd ostateczny ... Nyr Kar 355.

b. Na ziemi [antychryst] będzie panować, Kaze sobie pieczętować, Wierni dla naszej wygody Nie dostaną kropli wody. Świr Pieś 113.

177 A – Dziad rzuca pejsy i brodę Żyda na wodę, biesowi na pociechę.

... dziadkowi coś szepnęło, Aby tę duszę zbawić ... Obciął mu [Żydowi] pejsy i brodę, Rzucił paskudztwo na wodę, Biesowi na pociechę. Nyr Kar 34.

177 B – Dziad chrzci Żyda, wpychając go do wody.

Zrobił [dziadek] z Żyda Jabrama Katolika Jadama, Ochrzcił, przezegnał na gębie, Nie miał wody, pchnął na głębię I do nieba wyprawił. Nyr Kar 34.

178 – Kucharka, karczmarka dolewają wody do jedzenia, picia (pokutować będą za to po śmierci).

Śmierć ci i kucharce borgować nie będzie ... tłustość z garka zbiera i wodą dolewa – ludzie oszukuje. Śmierć ci i karczmarce borgować nie będzie, te wszystkie kwatunki pokazywać będzie, co je nie dolewa, a wodą dobieira – ludzie oszukuje. K 40 MazP 435, podob. K 43 Śl 52, K 45 Gór 84, Wit Baj 172.

PIEŚNI SPOLECZNE

179 – Dziewczyny na służbie noszą wodę.

a. Czy mnie Pan Bóg skarał tą piotrkowską służbą. Wody się nanoszę, brudno się nachodzę, a swojej jejności nigdy nie dogodzę. K 46 Ka-S 270, war.: K 13 Poz 116.

b. Idą gody, jidą, będzie żalu dosyć, Sama gosposieńka będzie wodę nosić. ZWAK 1891/146.

c. Daleś, Boże roczek, dajże, Boże, gody, żeby w tej Gołańczy nie nosiła wody. K 13 Poz 116.

180 A – Przed godami gospodyni daje pić służącej piwo/wino zamiast wody.

A niedługo nowy roczek i gody, nie dała mi g^uospodyni pić wody. Tylko mi się napić piwka kazala, ażebym się na drugi roczek została. Krzyż Kuj 1/193, war.: Oj już ino szyćry niedziel do zgody, do zgody, oj nie będe mojęj matuli nosić już wody. Ino mi jeszcze na piwko oj obiecała ... K 33 Chel 255, Jyno przyjdzie świynty Michał i G^uody ... tylko mi się na winiynko składała ... Kul Wiel 3/24.

180 B – W domu mleko, na służbie – woda.

Jagem była w dómie, mlyka się napiyla, w tech piekielnych Prusach wody ^uupragnyłam. Krzyż Kuj 1/194.

PIEŚNI ŻOŁNIERSKIE I REKRUCKIE

**181 – Łabędzie/gołębie/gęsi zabujały (się)/rozbujały się/rozleciały się/przy-
płynęli/zagruchały/zagęgały po/na wodzie – zapłakali (młodzi) rekruci w pocho-
dzie.**

Hej! zabujały siwe łabędzie po wodzie i zapłakali młode rekruty w pochodzie. K 25 Maz 117; war.: Kul Wiel 3/314, Krzyż Kuj 1/189, ZWAK 1884/284–285, K 28 Maz 303, K 25 Maz 118, LL 1960/1/33, K 27 Maz 331, 333, K 16 Lub 303–304, ZWAK 1880/109; ... na wodzie ... K 28 Maz 304, K 25 Maz 118, K 27 Maz 332, K 22 Łęcz 138, Oj zagęgały siwe gąsecki na wodzie ... K 26 Maz 291.

182 – Żołnierz daje swemu koniowi siana, wody.

[Żołnierz] leży na zielonej trawce. A koń jego wędle niego, grzebie nóżką. żałuje go. Bóg ci naj daj, panie młody, dawaleś mi siana, wody. Teraz nie dasz suchej słomy ... K 39 Pom 211, war.: Kul Wiel 3/328, K 12 Poz 255, TN Jacnia 1964, K 2 San 156; Wstaj, koniku, nie lez marno, sukaj wody, sukaj ziarna. K 46 Ka–S 248.

183 – Picie wody z koleja/kolei – znak ciężkiej doli żołnierza na wojnie.

a. Żaden nie uwierzy, Jak na wojnie jest; Kołacze z owsa, Pieczonka ze psa, Woda z koleja! Rog Śląsk 16, war.: Rog Śląsk 15; ... Woda z kolaje. ZWAK 1885/223; ... wodzicka/woda z koleje. K 45 Gór 55; ... wodecka z koleje. ZWAK 1888/209; ... jak na wojnie źle? Końska pieczonka, woda z kolej! Rog Śląsk 24.

b. Cóż tam będziesz, kochaneczku, jadał [w polu]? Te korzonki z macierzanki, Rosiczkę pijał. Cóż tam będziesz, kochaneczku, pijał? Tę wodziczkę z koleji, co jój Bóg należy. Rog Śląsk 224, war.: K 46 Ka–S 178.

BALLADY

184 – Rzeka/wisła i woda rozmawiają; woda chce uratować dziewczynę.

a. Schodziła się rzeka z wodą, za Żosińką, za nadobną. Rzeka mówi: utopię ją, woda mówi: zabierę ją. Zabierę ją w cudze kraje, matysi na wychowanie. K 12 Poz 115.

b. Ugania się Wisła z wodą, o Basińkę, o nadobną. Wisła mówi: utopię ją, woda mówi: wyrzucę ją. Jasio mówi: weźnę ja ją, dam matysi, wychowa ją, aż do roczku do ósmego, do powrotu do mojego. K 12 Poz 116, war.: Biel Kasz nr 98.

185 – Woda chlusta / wylewa się z rzeki/dunaju / wrze, gdy dziewczyna woła o pomoc.

[Kawalerowie zerwali dziewczynie wianeczek z głowy.] A jak Kasia piérwszy raz wołała, Aże się po lesie ... Trawka zwijała. A jak Kasia drugi raz wołała, Aże się z Dunaju ... Woda chlustała. A jak Kasia trzeci raz wołała, Aż ją pani matka ... We śnie słyszała. Rog Śląsk 70, Pieś Śl 1/23; war.: Oj, Zosiu, Zosiu, zabije cie ... Jak jedno słowo wymawiała, jaż się z rzeki woda wylewała. Jak drugie słowo wymawiała, jaż się kalina ^uobsypała ... TN Jacnia 1964; ... Aż się w lesie sosna uginała ... Aż się woda w rzece wylewała. Kot Rzesz 433; Jak dziewczeczka piérwszy raz zawołała, Hneda w Dunaju woda zawrzała. Pieś Śl 1/24; →rzeka nr 60.

186 A – Dziewczyna chodzi nad bystrą wodą, król zaleca się do niej.

Sumiała lescyna, bystra woda płynęła, chodziła tam piękna Tatarówna, drobne liście zbierała. Jak się król dowiedział, zaraz do ni pojechał, ej pojmyj ... mnie króla za męża. K 28 Maz 301, war.: Biel Kasz nr 97, nadto K 42 Maz 231.

186 B – Dziewczyna niesie wodę, wędrowcy zalecają się do niej.

Wędrowali krawcycy od warszawskiej granicy. Napotkali dziewczęce niesie ona wódeckę. Dzień dobry dziewczeco, czy tu karcma daleko? Jest tu karcma na dole ... w niej dziewczyna nadobna. K 28 Maz 298, war.: K 12 Poz 216.

187 – Chłopiec poi konia(-e), dziewczyna bierze wodę [= spełnia akt miłosny].

a. Jaś konika poił, Kasia wodę brała, on sobie zaśpiewał, ona zapłakała. Jaś konika poił wronego wronego, ona płakała wianka rucianego. K 1 Pieś 69; war.: ... Jaś koniki poił na białej uzdeczce, ona rozumiała, że na jej chusteczce. K 1 Pieś 69; ... Jasio se przypomniał, jak to było w gaju. Kasia pogroziła, cekaj ty hultaju. TN Babczyzna 1978.

b. Jasio konie poił, Kasia wodę brała; namawiał ją Jasio, żeby wędrowała. K 1 Pieś 49–50.

c. Z tamtej strony wody Jaś konie napawał, od ojca od matki Marysię odmawiał. „Nabierz ze Marysiu srybla złota dosyć, żeby miał co wrony koń pod nami nosić.” K 1 Pieś 46, nadto war.: Biel Kasz nr 105.

188 – Dziewczyna puszcza parę wianków na wodę – a. wróży o swoim zamążpójściu, b. wysyła znak chłopcu.

a. Uwiję ja parę wianków puszczyć na wodę i zobaczę, i zobaczę kogo dostanę. K 1 Pieś 198, war.: K 1 Pieś 205.

b. Za Jasinkiem tęskniła, Parę wianeczków wiała ... Na wodę je puściła. Płynięcie, wianki, do młyna, Gdzie mój Jasio przebywa. Pieś Śl 2/26; war.: Nad bystry dunaj przybyła, wianki na wodę puściła ... Ol Podl 140.

189 – Dziewczyna puszcza wianek/wianeczki po wodzie – chłopiec skacze po wianek/dziewczynę i tonie; woda (i piasek)/ryba/szczubliczka/piana/topielica to panna młoda; śmierć w wodzie – weselem.

a. Nasiała ja sobie rutki w nowym ogrodzie ... uwiła ja sobie wianek, puszczyć po wodzie. Mowi jeden do drugiego: Wianeczek tonie ... K 50 Sa-Kr 210; war.: I stojąca Kasia w wodzie w nowym ogrodzie. I uwija trzy wianeczki ... Jeden skoczył, konia zmoczył i sam utonął. K 1 Pieś 201, nadto war.: Biel Kasz nr 103.

b. Boć to moje jest zenienie w wodzie tonienie. Boć to moja jest i suknia, kej w wodzie studnia. K 4 Kuj 52, war.: ... Jakie twoje ożenie – w wodzie rybienie ... Jakie twoje zaręczyny – w wodzie rybiny ... Jaki twój był ślub – po wodzie się tłuk. K 46 Ka-S 232–233; Smutne moje ożenie – w wodzie tonienie ... Zimna moja panna młoda – w jeziorze woda. K 1 Pieś 197; war.: ... moja panna młoda – piasek i woda. K 50 Sa-Kr 210, K 1 Pieś 195; ... Biedna moja panna młoda – za łożnicę bystra woda. K 1 Pieś 115; ... Moje wesele woda i ziele. A zona młoda ta bystra woda. K 1 Pieś 204; ... Była u mnie panna młoda – bystraja woda. K 57 RuśC 613, ... A mau-że ja myłejku, wodu bystrejku ... K 35 Przem 141; Biedna była panna młoda we stawie woda. K 16 Lub 295; ... Zimna moja panna młoda, W jeziorze woda ... Rog Śląsk 81, Lom Pieś 186; ... ta panna młoda, ta syroko, zielonkawo zimniutka woda ... Stoin Żyw 92; Nie powiadaj wrony koniu, że ja utonął. Ale powiedz wrony koniu, zem się ożenił ... nie powiadaj ... że z modrą wodą, Ale powiedz ... że z wojewodzianką. K 1 Pieś 200–201. Moje ożenie – we wodzie męczenie, Moja żoneczka – we wodzie rybeczka ... K 1 Pieś 200; Pojąłem sobie dziewczęce, W morzu szczubliczkę ... Pieś Śl 2/42, war.: K 1 Pieś 202–206; ... A mam ci ja i żoneczkę – w wodzie tunczka (topielicę). K 1 Pieś 196; ... swoje miłę ['miłą'] – na wodzie pinę (pianę). K 50 Sa-Kr 211, nadto war.: Biel Kasz nr 103.

190 A – Dziewczynie śni się, że ukochany utonął; a. sama skacze w wodę, b. i puszcza z wodą / na wodę dzieciątko/wianek/serduszko.

a. Przyśniło się dziewczynie na łożu leżący, że utonął jej Janeczek przez morze jadący. ... I skoczyła dziewczyna z mostu wysokiego, i wyrwała [miecz] Janeczkowi z bocecka prawego ... sama się przebiła. K 40 MazP 366, war.: Biel Kasz nr 102.

b. Skiknęła Kasię z mostu wysokiego, wyrwała miecz ostry z boku Jasiowego. Wyrwała, wyrwała, sama się przebiła, małe dzieciątko z wodą popuściła. Płynięcie, dziecię płynie, fala go unosi, ojca i matuli o ratunek prosi. Przyplęnęło dziecię przed babine wrota ... Ale ja wiem o tém, żeś nie mego syna. Wzięła babuleńka, z wodą popuściła. K 27 Maz 324–325; war.: ... dzieciąteczko małuczkie na wodę puściła ... nie znałś ty swego ojca, nie znajze

i matki. K 1 Pieś 137–138, K 28 Maz 292–293, K 1 Pieś 140, Pieś Śl 1/54, 62–63, Stef WarmP6 3/7–8; ... *dzieciąteczko i wianeczek na wodę puściła*. K 1 Pieś 139; ... *zaraz się przebiła i to swoje smętne serce na wodę puściła*. K 1 Pieś 141, Stef Pieś 1/34; ... *mełe (male) serduszko ...* K 39 Pom 448; ... *serce jego ze swym sercem ...* Biel Kasz nr 102G.

190 B – Dziewczyna (matka) puszcza/rzuca/ciska dziecko na wodę.

a. *Tam za Krakowem na błoniu Wywijał Jasio na koniu. Dziewczyna za nim chodziła, Dziecię na ręku nosiła. Rzuć to dzieciątko do wody, Nie będziesz miała przeszkody. Dziecię do wody rzuciła, Ręce z przestrachu łamała*. Pieś Śl 1/85; war.: ... *nie będziesz miała urody*. Stoin Żyw 103; ... *I puściła go za wodą, sama się scyci z urodą*. K 21 Rad 59; ... *chynęła, Aby już matką nie była*. Pieś Śl 2/53; ... *na bystrą wodę puściła. Płyn ty, dzieciątko, do młyną, tam wszystkã twoja rodzina*. K 40 MazP 368, TN Jacnia 1964.

b. *Kasińka młoda, Jaś młody, pognali oni gąsiątka do wody. ... Kasia do niego przychodzi, małe dzieciątko przynosi. Weź, Kasiu, dziecko, ruć w wodę, niechże nie będzie przeszkodą. Kasia dzieciątko ruciła, j-az się za głowę chwyciła*. K 57 Ru6C 740–741, war.: K 48 Ta–Rz 188–189.

c. *Zaplakato dzyuce na swojom urode, Pov'yła dźičoⁿtko, řučyła ve vode. Luláj ze se, luláj v głębokim bańoře, Će zaznałoš uojca Će zaznáj maćeře*. MAAE 1898/86.

d. *Miała dzieciąteczko, wsadziła je w wodę. Nie płac, Kasiu, nie płac, wianuska nie załuj, sobie insy uwiń, a mnie ten podaruj*. K 42 Maz 43, nadto war.: Biel Kasz nr 85.

191 – (Występna) dziewczyna tonie / pływa wodziczkę do dna / gruntuje wodę, rodzice nie chcą jej ratować.

a. *Tonie Kasia tonie, przed nią wianek płynie, idzie tatuś z pola: tatusiu, ratuj mnie!* [dalej: *idzie matka z wodą; matulu, ratuj mnie!*] *A moja Kasieniu, tyś roskośna była, żeby dał Pan Jezus, żebyś utonęła*. K 1 Pieś 68.

b. *Nie mogę cię, córko moja, ratować, nie mogę ja [ojciec] bystrej wody zgruntować*. K 1 Pieś 167; war.: ... *Płyńże do dna, córko moja ... juześ ci ty tego świata niegodna*. K 40 MazP 541–542; ... *Pływajże ty, Kasiu, tę wodziczkę do dna, a boś ty już dawno była tego godna*. K 45 Gór 7–8.

PRZEMOWY WESELNE

192 – Miesiąc trzyma blask, woda – chłód, drzewo – gałęzie, dzwon – ton.

[Starsza druhna podając podarunek placmistrzowi mówi:] ... *dzisiaj jest to dzień twej godności; to ci też mały dar przynoszę, trzymaj go tak mocno jak drzewo swe gałęzie, jak dzwon swój ton, jak woda swój chłód, jak miesiąc swój blask*. K 40 MazP 112–113.

PRZEMOWY POGRZEBOWE

193 – Podziękowanie ziemi, słońcu, wodzie w imieniu zmarłego.

Dziękuję ci ziemio święta, któraś go nosiła; dziękuję ci słońce święte, któreś go ogrzewało; dziękuję ci wodo święta, któraś mu ducha w pragnieniu wskrzeszała (krzesiła, krzepiła). K 10 Poz 220.

MITY

194 A – Bóg stwarzając świat rozdziela wodę na wierzch, a ziemię na spód.

Na początku, kiedy nie było ani ziemi, ani wody, a tylko wszystko było pomieszane jak rozcyna chleba, zły duch strącony z wysokości niebieskiej, nie miał oparcia na tym świecie i prosił Boga, żeby była ziemia, po której mógłby chodzić. Więc Pan Bóg oddzielił ziemię na spód, a wodę na wierzch. I kazał Pan Bóg złemu duchowi pójść w wodę po ziemię, aby wziął w garść ziemi i wyniósł na wierzch wody, to będzie ziemia, „tylko jak będziesz brał, to bierz w imię Boże.” Wisła 1902/329; war.: ... *Z tej odrobiny [piasku] stworzył Bóg ziemię. I dlatego dużo wody jest, a mało ziemi, bo nie było z diablowego piasku (coś więcej) zrobić*. Grzeg Spisz 65, war.: Krz PBL nr 2450; nadto: *Jak Bóg ziemię rozsiwał, to wysłał Lucypera, żyby przyniósł z morza ziemię*. Etnl 1989 Bilg 98; podob. →piasek nr 37, →ziemia nr 116, →morze nr 84.

194 B – Bóg najpierw stworzył wody morskie.

Bóg Ojciec stworzył najprzód wody morskie. Gdy już była woda – złożył na krzyż dwa wieloryby i na ich grzbietach z piasku ... uczynił ziemię Uropę. K 7 Krak 34.

195 A – Bóg zabrał część wody do nieba, z niej powstają chmury i deszcz.

[Na początku świata] *Bóg ... sześć części wody zebrał w jedno miejsce i z tej wody powstały morza, rzeki, jeziora. ... A jedne cząstki wody Bóg podniósł do góry, na swoje ubchody [z tej części powstają chmury i deszcz].* Czap Mat 95, podob. *Siedem części zostało na ziemi, a jedne część, a dwie części zabrał do góry, wodę z soba.* Czap Mat 61, war.: Czap Mat 127–128.

195 B – Bóg trzyma w niebie wodę, kamienie, grad, ogień, aby karać ludzi.

Na niebiosach jest woda, jest kamieni, jest grad, jest ogień. To Bóg trzyma dla swoich potrzeb. Jakaś kara, jakaś co, to to musi zostać i zniszczyć to na ziemi. Czap Mat 111.

BAŚNIE

196 A – Woda zamienia się w krew, bo rzeka jest przemienioną kobietą.

a. [Kobieta smoka została zamieniona w rzekę; bracia kobiety, poszukujący jej, chcieli się napić wody z tej rzeki] ... *starszy brat móziul: Tam je rzyka, ale ty wody ne psijta, bo ta woda jes niedobro. ... z koniów pozlazili i chcieli psić. A tan starszy brat wyciągnul miecz i wetchnoł w ta woda, to sia zrobziła krew jak smoła.* Kon WiM 85.

b. [Bracia jadą na wojnę, matka im mówi:] *„Macie butelkę wody i gdzie się będziecie rozjeżdzać, tę wodę pod jakie drzewo zachowajcie na rozstajnych drogach, a jak po rozjeździe, gdy który wróci do wody, a zastanie krew, to już jeden zginął” ... Wtém brat jego przyjeżdza do wody i ogląda, którą obydwu schowali; tak jest krew ...* K 42 Maz 417–418, war.: Krz PBL nr 300.

196 B – Woda zamienia się w złoto.

[Skarbnik pokazuje górnikowi podziemne skarby] ... *przyszli koło jednej studni. Woda wyciekała z jednej strony studni, górnik patrzy, a to nie jest woda, to płynie złoto. Z tej wody robiły się kuleczki złota.* Sim Gad 90, war.: Krz PBL nr 6500.

197 – Zanurzenie w wodzie zamienia człowieka w bociana, zanurzenie w krwi zamienia bociana w człowieka.

[Rozbitek powraca do swego kraju w postaci bociana.] *Metamorfoza bociana w człowieka odbywa się przez zanurzenie dzioba we krwi, odwrotna w wodzie.* Krz PBL nr 456.

198 A – Woda / magiczna ryba / jabłko/perła) zapładnia kobietę.

Bogaci młynarze wzięli na wychowanie biedną, ale ładną dziewczynkę ... *Dziewczyna wyrosła na pannę, chodziła sama wszędzie, do boru, na pola. Raz zmęczyła się bardzo i napiła wody. Od tego zaszła w ciążę i wkrótce powiła prześlicznych chłopaków bliźnięt.* ZWAK 1878/144; podob. wątek: *Wskutek spożycia magicznej ryby, jabłka, perły, wody, innego pokarmu bezpłodna kobieta rodzi [dziecko].* Krz PBL nr 300, podob. Krz PBL nr 301.

198 B – Z jajka wpuszczonego do wody / napojonego wodą wylęga się panna.

a. [Chłopiec szuka panny wylęgniętej z jajka. Dziadek napotkany w lesie daje mu jajko.] *Weź to jajko i idź; jest tam za lasem sadzawka; puść to jajko do wody i siedź, póki ci się z niego nie wylęgnie panna.* Cisz Krak 59.

b. [Czarownica dała królowiczowi *mendel jajek*. Jeśli któreś jajko zawołałoby: *pić!*, powinien je natychmiast napoić. Czternaście jajek wołało,] ale wody nigdzie nie było, to też je nie mógł napoić. Kiedy wjechał w dziedziniec [zamku], ostatnie zawołało: *„pić!”* Królewicz ... *prędko napoił jajko w rowie, a przed nim stanęła dziewica przecudnej urody.* ZWAK 1878/142.

199 – Pokrzywdzony/biedny człowiek odnajduje miejsce, gdzie wypływa woda / wydobywa/wyprowadza wodę ze skały/ziemi.

a. [Osłepiony przez brata chłopiec podsłuchał o północy rozmowę diabłów:] *„W jedném mieście nie ma wody; ale zeby sie kto znalazł, a ten kamień podniósł, co jest na samym środku rynku, toby zaraz woda była i dostałby za to duza pieniędzy.” ... Jak przysed do tego miasta, co nie było w niém wody, tak sie oznajmiul, ze ón jest studniarz, ze ón im potrafi znales wodę. A óni mu pedzieli, ze jak im znajdzie wodę, to óni mu dobrze zapłacą.* [Wskazał to miejsce.] Święt Nadr 340, war.: Krz PBL nr 461, 613, nadto: ZWAK 1887/112, 253, ZWAK 1888/49, K 3 Kuj 146, K 42 Maz 538, Cisz Krak 131, 148, ZWAK 1892/50, K 51 Sa-Kr 265, ZWAK 1881/197, 212.

b. *W jedny wsi nie mają wody; jakby tylko kto sed i trpcięu laskę w skauke, to woda przez wieś pódzie.* Cisz Krak 132.

c. [Oślepiiony brat podsłuchał rozmowę kruków:] *To a tom sŭycháŭ, ze siedem lát biję studnie, a nie mogą sie wody dobić. A jéno postawić biáŭého kokota na cebrzynie, tén kokot zapieje do trzeciého razu, to woda buchnie na wiérzch.* Cisz Krak 134.

200 – Woda wyrzuca utopionego człowieka.

[Królowna] *przyjeżdża do tej wody. A jego [królewicza] woda wyrzuciła już utopionego ... wylali z niego wodę ... poddała mu to lekarstwo z jednej flaszeczki pod nos i ożył.* K 51 Sa-Kr 214; podob. Panna, której kochanek utonął, wydobywa go dzięki zabiegom magicznym z wody i przywraca do życia. Krz PBL nr 667.

201 – Woda gotuje się ('wrze') / wzburza się, gdy wpadnie do niej diabeł.

[Bohater walczy z diabłem.] *Wreszcie Konstanty pokonał Borutę, który runął w wodę, a woda to do góry leciała i leciała i aż para buchała, tak się gotowała.* Grodz Łęcz 46, podob.: K 34 Chel 249.

202 – Woda rozstępuje się, a. aby uratować bohatera, b. aby go pozbawić życia.

a. [Prync zdobył buk, czyli kij „roztrącający wody”. Prync ucieka z Amalią; goni ich zmija] *Jazia ich goni płomieniem, ale on machnął bukiem (kijem) i rozstąpiła się przed nimi woda; poczem znów się zwarła, a jazia chcąc ją wypić pękła.* K 32 Pok 8.

b. [Młodzieńcy poszukują panny. Widzą ją w zamku strzeżonym przez smoki.] Przeprowadzono się przez wodę; gdy się w nią rzucono, rozstąpiła się, ... idąc na zamek z gryfami walczyli; ziemia się rozstąpiła, płomienie z przepaści buchały, woda ich zalać groziła, a cudowna pomoc ich wybrała. K 14 Poz 101-102, podob. Krz PBL nr 369.

203 – Po wierzchu wody chodzą/biegają a. ludzie bez grzechu, b. chłopiec karmiony 14 lat piersią matki, c. ludzie, którzy mają zaczarowane przedmioty (buty), d. diabeł.

a. *Był taki jeden chłopiec, co sie nigdy nie ośmiał, wse grzeczny był, wse do kościoła chodził, bez wode sed a nigdy nie zapadł, bo po wierchu wody sed.* [Raz roześmiał się w kościele.] *Un sed do domu, wse jedną nogą zapadował, a drugą ni.* LL 1957/1/29, nadto war.: Krz PBL nr 827, Dek Sier 208, 312, LL 1961/4-6/151, K 8 Krak 143.

b. [O synu, który przez 14 lat był karmiony piersią] *Tak un wziąn, zebrát sie i posed do tego kościoła. Juści dróga sła bez wode, tak ludzie śli bez ławe, a un sed po wierchu wody.* ZWAK 1881/221.

c. [Dziadek daje Żydowi stare trzewiki; ten woli nowe.] *Tak dziadek dáł mu nowe trzewiki i trza było iść bez te wode. Jak sie poobuwali ... tak dziádek idzie po wiérzchu wody, a Żyd wodom.* MAAE 1908/277.

d. [Rybak zobaczył w nocy człowieka ubranego na czarno.] *Ale nie stał na lądzie, tylko stał na wodzie. Tak ze przeciez woda jesz bieżąca, a on na miejscu stał ... sed do niego [rybaka] po wodzie tak zupełnie jak po chodniku.* LL 1962/4-6/86.

204 – Woda zalewa/pochłania ludzi, ich siedziby, dobytek.

a. [Do zamku, w którym jest córka bogatego pana, chcą się dostać młodzieńcy.] Teraz woda zbiera od strony zamku i zalać ich usiłuje, ale olbrzymy, kopijnicy i rycerze konni kładą się ... i tworzą tamę, a woda odpływa. K 14 Poz 102.

b. [Woda zalewa zamek, w którym jest pokutująca księżniczka.] K 14 Poz 218.

c. [Janowi nie wolno wypuścić pierścienia, bo czeka go śmierć.] *Trzyma on ten pierściuń nad wodą, a ta woda w studni jakoby się naduła do góry, aż do brzegu, i tak go jakoś zalechtala w rękę, że pierściuń upuścił ... [kaczka dowiedziała się o tym] Zaraz też plusnęła na wodę, a ta woda zaczęła opadać, na dnie był pierściuń, kaczka go złapała i podaje Janowi.* K 51 Sa-Kr 243.

d. [Kogut wypił wodę ze studni] ... *a tu woda wybuchła ś niego, ciepła na wszycką kuchnię i zalała całą kuchnię i lókaja.* K 8 Krak 75.

e. [Młynarz pracował w dzień św. Marcina i został za to ukarany.] *Panie młynarzu, koło się zerwało i woda rozniosła stawidła ... zerwało wam tamę, woda idzie na chłopskie smugi ... szkoda była wielka, bo młyn bez wody dalej iść nie mógl.* Dek Sier 201-203.

f. ... *owce uliwa napadła na pasterniku i przyszły takie wody, że się wszyckie utopiły, tylko im kopyta z wody wyglądały.* K 8 Krak 110; podob.: ... *straszna ulewa wody pędziła z góry*

na dół ... z mojego młyna kupa trzasek rozleciała się po świecie. Że te wody siurczały z góry, więc jaz zerwało ... K 8 Krak 111.

205 A – Matka/siostry matki/teściowa rzuca/puszcza na wodę dziecko.

a. [Kobieta puszcza na wodę swe nieślubne dziecko; wyłowił je i wychował przewoźnik.] K 17 Lub 197, war.: Krz PBL nr 933, nadto: →rzeka nr 72, 96.

b. [Zazdrosne siostry żony sultana, puszcza ją na wodę jej dziecko:] ... *wzienny uplotły taki kosz, wziny obloty go smułu, tak jak kiedyś dawni Mojżesza, i puścili na wodę.* [Chłopiec został wyłowiony przez bezdzietnego młynarza:] *Mumy, powiedo [do żony], synka, z wody wydobyłem ... [Po roku znów:] mumy drugiego synka, Pan Bóg nom zesłol na stare lata.* LL 1980/1-3/100-101, TN Bychawka 1962, war.: Cisz Krak 110, Kap Baj 236, podob. Krz PBL nr 707.

c. [Zła teściowa „wyrzuciła na wodę” siemiu synów nielubianej synowej; na ich miejsce podkładała zwierzęta; dzieci zostały wyłowione przez braci synowej.] K 8 Krak 41; war.: [Dzieci wylawiają rybacy.] K 3 Kuj 125-126, 147-148; [niekiedy ojciec lub matka.] Cisz Krak 122-124, podob. Krz PBL nr 451, 706.

d. [Bogacz kazał służącym zakopać niemowlę w lesie. Ci postanawiają:] *„weźmy go, puśmy go z wodom, moze go rybák abo ktoniebońdź (ktokolwiek) chyci; my bedziemy spokojni i dusy nie potempiemy.”* Cisz Krak 64, →morze nr 94A-D, 95A, B, 96, 97.

205 B – Panna spodziewająca się dziecka puszczana jest na wodę.

[Matka nienawidziła córki, dała jej proszek i dziewczyna zaszła w ciążę. Król-ojciec rozgniewał się i rozkazał rybakom] *zeby ją wsadzili w łódkę i puścili na wodę, że się miała zatopić.* K 14 Poz 116; podob.: [Wygnanie na morze lub w góry.] Krz PBL nr 675.

206 – Zmarle(-y/-a) dzieci/ojciec/matka wychodzi(a) z wody.

[Teściowa topi dzieci synowej. Matka dzieci] *posúa s tego zmártwiéniá napić sie do tego stoku, [gdzie były potopione]. Tak te dzieci, wszystkie cworo, chytają ji sie piersi i wszystkie cworo chyciúo sie s ty wody.* Cisz Krak 123; war.: [Król pije wodę z studni, utopione dzieci chwytają go za szyję i opowiadają o zbrodni.] Cisz Krak 122, podob. Krz PBL nr 403, 450, 706; nadto: [Utopiona matka wychodzi z rzeki, by nakarmić swe płaczące dziecko.] K 42 Maz 489, K 52 Br-Pol 450, ZWAK 1887/255. [Zmarły ojciec staruszek „po długich modłach [córki] podniósł się z wody”, aby pomóc córce pokonać zalotnika, którego ona nie chce.] ZWAK 1887/269, →rzeka nr 69, 85.

207 – Do wody wpada / jest wrzucany [= ukrywany] a. pierścień, złote pióro [przedmioty magiczne], korona, b. klucz [do pomieszczenia, które jest więzieniem], c. skała na złoto [od diabła].

a. [Do wody wpada pierścień spełniający życzenia właściciela; wydobywają go wdzięczne za uratowanie zwierzęta (pies, kot, ryby).] Krz PBL nr 560, war.: tamże; [*sygnet*, który pomógłby chłopcu wydostać się ze studni.] K 3 Kuj 141; [*pierścieni*, którego upuszczenie do wody, oznacza śmierć chłopca, (pierścień wydobywa ze studni kaczka).] K 51 Sa-Kr 243; [*pieścionecek*, w który zamienia się chłopiec, uciekający przed czarownikiem.] K 3 Kuj 138, TN Bukowa Wielka 1967.

[Wdzięczne zwierzęta wydobywają z głębi wody pierścień, koronę lub klucz i oddają chłopcu starającemu się o rękę królowej.] Krz PBL nr 554; księżniczka wrzuca pierścionek do wody, aby chłopiec zalotnik nie mógł go zdobyć. MAAE 1908/256; [korona spada królowi do Wisły; wydobywa ją złota rybka i oddaje chłopcu, który ją kiedyś uratował.] ZWAK 1878/148, war.: K 42 Maz 519; [magiczne złote pióro, które wpadło młodzieńcowi do wody, wylawia ryba.] Krz PBL nr 531.

b. [Klucz do pokoju księżniczki wydobywają z wody ryby i kaczki.] K 17 Lub 193; [do pałacu księżniczki] K 14 Poz 60; [do pałacu „na trzęsawie”, gdzie pokutuje syn za kazirodztwo (klucz połknęła ryba, wyłowiona po latach)] K 17 Lub 197-198; [do stajni czarodziejskiego konia] K 14 Poz 56-57.

208 A – Biedny nosi wodę bogatemu / diabeł – chłopu.

a. [Biedny chłop] *najął się za wyrobnika. I pracował tak lat kilka, dźwigał wodę i drwa rąbał.* K 21 Rad 199; podob.: [syn chłopca poszedł na służbę do króla] i zgodził się, że drzewo będzie nosił i wodę, i w piecu palił. K 42 Maz 471; mała dziewczynka, służąca ... przynosiła

mu [bogaczowi] jeść, łóżko mu słała i wodę przynosiła. K 51 Sa-Kr 205, podob.: ZWAK 1878/143, K 4S Ta-Rz 17.

b. [Dziad zapalił diabłu świeczkę przed obrazem; za to:] *Djabel przyniósł wody, umył, wygolił, wyczesał dziada ... [Potem ożenił dziada z królewną.]* K 8 Krak 151.

208 B – Zaczarowane przedmioty (konwie, miotła) noszą wodę ludziom do domu.

a. [Chłopiec darował życie złotej rybce, która z wdzięczności spełnia jego życzenia.] *I o cudo! widzi ... toczące się konwie z wodą prosto ku domowi, które przybywszy na podworek, stanęły przede drzwiami, czekając aż im kto otworzy.* K 14 Poz 63.

b. Miotła [zaczarowana] wyskoczywszy, parę wiader wody przyniosła ... drugi raz i trzeci raz wody przyniosła. Zawoła [kobieta], aby przestała ... nie rozumie tego miotła, po staremu bez przestanku nosi wodę. Rozgniewany syn rozciął na dwie części miotłę – jeszcze gorzej [teraz dwie miotły noszą wodę] ... Strach opanował syna, bo nie tylko on sam, ale cały dom zatopić się miał. Kap Baj 138.

209 – Zbój (Madej) / zbrodniarz nosi wodę w ustach i podlewa pałkę (aby zaowocowała/zakwitła), którą zabijał ludzi [= pokuta].

I tén [ksiądz] mu [zbójowi] dól kij jabłóniowy, có nim zabijał ... a juz suchuteńki był, ani skóry na nim nie było ... I kázál mu potela w gębie na kolanak wodę nosić, a podléwać, pokiela na tém kiju jabka nie urosną. I potém tén posed, a tén został i nosiól te wodę. ZWAK 1881/240, war.: Krz PBL nr 756B, nadto: Jaz Spis 214, K 57 RuśC 1300, Czub Aneg 56; podob. [zbrodniarz pokutuje, podlewając głownię wodą noszoną w ustach.] Krz PBL nr 756 C.

210 – Żmija/diabeł/(głupi) wilk pije tak dużo wody, że pęka.

[Pan z panną uciekają przed żmiją:] *ta [panna] przemienia się w wodę, w taki duży staw, a jego w rybkę. Baba, ta żmija, nadleciała i poznała ich, i jak zaczęła tę wodę pić, pić, tak aż pękła i rozlała się.* K 51 Sa-Kr 281, war.: Krz PBL nr 314; podob.: [diabeł] ścigający [bohatera] usiłuje wypić wodę, powstała z rzucenia magicznego przedmiotu i pęka. Krz PBL nr 314; nadto: o ludożercy Krz PBL nr 324; o czarownicy Krz PBL nr 327 A.

211 – (Zaczarowany) kogut, wrzucony do studni, wypija całą wodę (i osusza studnię):

[Kogut pieje, że pan ukradł babce cudowny kubek.] *Rozgniewany pan, kazał koguta ... wrzucić w głęboką studnię na podwórzu. Tutaj ów kogut w wodzie jak zaczął pić a pić wodę, tak całutką wodę wypił, aż w studni zrobiło się sucho.* K 17 Lub 195, war.: Krz PBL nr 715, podob.: K 52 Br-Pol 468.

212 A – Dobry człowiek daje pić wodę spragnionemu (aniołowi/ptakowi/jablóni); za to otrzymuje nagrodę.

a. [Dziewczyna idzie „w świat”.] *Wziena se kromke chleba i półkwáterek wody i posła we świat. Idzie, idzie, zastąpił ji janiól droge i gádá: Dej mi to! ... dała mu ten chléb i te wodę.* MAAE 1908/265.

b. [Kopciuszek zobaczył ptaka ze złamaną nóżką.] *Potem nakarmiła i dała mu wody, ne i ptaszyna wnet się ożywiła. [Wkrótce wdzięczne ptaki pomogły więc Kopciuszkowi przebierać groch.]* Jaz Spis 152-153.

c. [Jabłoń prosi, dziewczynę, aby ją podlała.] *W okamgnieniu dziewczę ... przyniosłszy wody z bliskiej strugi, podlała zemdlale drzewo.* K 14 Poz 31.

212 B – Zły człowiek, który nie dał wody spragnionemu, zostaje ukarany.

a. *Prosi jo [starszą córkę] janiól o wodę, a ona gádá: – A co by já jadła, jakbym ci dała.* MAAE 1908/265.

b. [Babcia zamieniła dziewczynę w jemiołkę] ... *i mówi, że una jo przemieniła, bo ji nie chciała ty wody podać.* LL 1980/1-3/105.

c. [Król widzi same dziwy:] ... *na wodzie stoi chłop, cały w tej wodzie a woło: Pić, pić, pić! ... Nie dał zodnemu szolki wody, a teraz we wodzie siedzi, pragnienie mo wielkie, a napić sie nie może.* Sim ŚlOpol 53-54.

213 – Dziewczyna, która wyniesie chłopcu wodę do picia, będzie jego żoną.

a. [Dziadek, który układając patyki łączy ludzi, przepowiada chłopcu] ... *Jak bedziesz jechol, to bedziesz logromnie spragniony pic. To ta co ci wyniesie wody – powiedo – to sie napijes, to twoja bedzie.* TN Bychawka 1962.

b. *Służąca wyniesła wody temu narzeczonemu, chtóry nie chciał ij napić, tylko żeby mu ją ta dziewczyna sama wyniesła. Zatem gdy wyniesła mu, spodobała onemu się bardzo, i woda dobra była, i napil ij sie i odjechał.* [Później wrócił i ożenił się z dziewczyną.] K 3 Kuj 147.

214 – a. Pyszny król wychodzi z wody [= kąpieli] nagi, pozbawiony majątku i władzy; po ukorzeniu się i ponownej kąpieli odzyskuje majątek i tron. b. Zły człowiek (król) w czasie kąpieli traci zaczarowane przedmioty.

a. [Pyszny król wynosi się ponad Boga.] *Kapał się a myślał o swojej wielkości.* [Za karę anioł zabiera kąpiącemu się odzienie i w jego postaci zasiada na tronie.] *Król wychodzi z wody: ani powozu ni ma, ani sługów ni ma, a ni mōndurów ni ma.* [Upokorzony spowiada się; spowiednik] *kazał mu się iść kapać powtórnie do tej samej wody* (jako do miejsca, gdzie najprzód myśl jego grzeszna powstała) i tam z pokorą jako proch marny Pana Boga przeprosić. Co uczyniwszy, znalazł swoje bogactwa i monduiry na brzegu i wrócił do pałacu. K 8 Krak 102–103, war.: Krz PBL nr 757.

b. *Król, jak zased do kąpieli, tak zewlęk te kosulę, a insą oblek, a tę potozył na burcie* (brzegu ziemi nad rowem) i z tym pałasem, i wlasz we wodę, i widzi złotego ka^ucora po wodzie pływać. [Złoty kaczor, czyli zamordowany król, odebrał mu w czasie kąpieli swoje zaczarowane przedmioty: pałasz, koszulę i pas.] K 43 Śl 118.

215 – Panna / zaklęte panny kąpie(-ą) się w wodzie, podglądają ją/je chłopcy.

a. *Wleźli [bracia] w tę sitowinę, a gdy pluskali się w wodzie, patrzą, a tu prześliczna panna z dala się kąpie.* [Porywają ją.] K 8 Krak 64, podob.: Sim ŚlOpól 40.

b. [Trzy panny są zaklęte w labędzie. Podgląda je chłopiec.] *Tam była czysta ũoda w wądolku; te labędzie tam usiadły, te pierze z nich spadło, i były trzy piekne panny. Jak sie zaczęny kapać, a (w)ón siedział w życie i przypatrywał iem sie, i sobie uwážol: gdzie chtórněj leży pierze.* [Zabrał pierze najmłodszej; nie mogła odlecieć z siostrami.] K 14 Poz 13.

216 A – Kąpiel w ciepłej wodzie ożywia śpiącą królowną [przywraca jej życie].

[Królewicz znalazł w lesie pannę w trumnie.] *I królownę wziął, tę pannę, do zamku, gdzie ci [dobrzy] zbóje mieszkali. Nagrzali wody, rozebrali ją i włożyli ją do tej wody. A ta dopiero ziewnęła i mówi: „Jagem się też to wyspała!”* Cisz Krak 53.

216 B – Dziewczyna zamieniona w żabę, umyta w gorącej wodzie, odzyskuje ludzką postać.

Ta żaba powiēda: mój kochany ... zawrej (zgotuj) tę wodę w nim [kociołku] ... woda zawała ... weź mnie, włóż mnie w tę wodę. [Wtedy zamieniła się w piękną pannę.] *Więc jak ją ten chłopák omól (obmył) w ty wodzie, to ją oczyściel.* K 14 Poz 11–12, war.: Krz PBL nr 402.

216 C – Kawaler po kąpieli w zagotowanej wodzie staje się piękny.

Pan ... dał wodę zgotować, i do kąpiele go [syna szewca] dał ... Jak się w tēj wodzie wykapał, bardzo był piekny panic ś niego. K 43 Śl 122, podob.: K 43 Śl 101; nadto podob.: [królowna, aby upiększyć młodzieńca, każe mu się wykapać w kotle wrzącej smoly, mleku schwytyanych klaczy; z próby tej chłopiec wychodzi zwycięsko.] Krz PBL nr 531.

217 A – a. Zbój chce uśmiercić żonę, gotując ją w wodzie; b. Sprytna kobieta uśmierca zbójów, zalewając ich gorącą wodą; c. Służąca straciła diabła, zalewając go wrzącą wodą; d. Chłop wrzuca umarłych do wrzącej wody, aby się przed nimi obronić.

a. *Jak też przyjechali do tego pałacu, kazał ón ij wodę na się (na nią) nosić w kociel, a óna o tēm nie wiedziata, ze to na nią. I poszed(ł) on na żywicę, co chciał ją gotować w tyj wodzie i onę potem palić.* K 3 Kuj 327, war.: [zbójcy będą dziewczynę] w tej wodzie warzyli. Cisz Krak 298, nadto war.: Krz PBL nr 956B.

b. [W beczkach byli zbóje] ... *gotuje [żona chłop] prędko wode w kotle ... bierze w gárki wode i chodzi od becki do becki i puká i chłustá. I wszystkich pozaléwata, pozapárzata; na ostatku tego samého zbója (dowódcę).* Cisz Krak 102, war.: Krz PBL nr 676.

c. [Diabeł schował się w stępie] ... [służąca] zagotowała kipioncy wody ji nalala tam w te stempie. I un zaczął starsznie piszczyc – ten diabeł w tyj stempie. Gotował sie w tyj wodzie. No ji zgotował sie ... [gospodarze zaglądnają] a ten – diabeł – już nie żyje ... No i straciła go ... TN Jacnia 1964.

d. [Chłop pilnował umarłych] A uni go wiwołali i z tym łózkiem sodome ś nim robz-ili, a un lezoł. A jek uz redi ni móg sobie dać, to wstoł i przynius taki duz-i, zielgi giärniec z goruncu wodu. [I wrzucił ich w ukrop.] Kon WiM 92.

217 B – Diabeł odmładza człowieka, gotując go w wodzie, kowal – uśmierca.

[Kowal chce, naśladowując diabła, zrobić ze starego młodego.] Wzion ten kowal w koryto wody nalal ... na kuchnie na tym palenisku wzion rozpalil ... wzion te staruszke związal i te tam zaczon dmuchać. [Włożył staruszkę w tę wodę.] TN Kawęczyn 1962.

217 C – Czarownik gotuje chłopca w wodzie, przygotowując go do nauki czarów.

Ten [czarownik] zaś tak rozpoczął naukę: taczal go po rosie i po piasku, zlewał wodą i gotował w dużym kotle, potem wyciągał z kotła i próbował, co umiał, a gdy zobaczył, że niczego się nie nauczył, to znów go gotował i tak do trzech razy z nim robił ... wtedy chłopiec zawołał, że wszystko pamięta i wszystko umie. ZWAK 1887/242.

217 D – Jezus i św. Piotr uzdrawiają królową, gotując ją w wodzie.

Tak tę królową Pánjzus wziąn ze świętym Pietrem i wsadzili ją do tego kotła, do ty gorący wody. I gotowała się ta królowna w tym kotle [Kazał Jezus wyjąć kości z kotła] ... przykrył te kości i modlili sie oba ze świętym Pietrem ... I królowna wstaje już zdrową. Święt Nadr 328. war.: K 14 Poz 168; podob.: [Jezus przywraca do życia dzieci królewicza, wkładając je do wrzącej wody.] ZWAK 1878/156; podobny wątek o dziadzie MAAE 1908/275.

LEGENDY I PODANIA

218 – Woda a. zamienia się w krew w rocznicę bratobójczej bitwy; b. stała się czerwona od krwi.

a. [Kolo wsi Mątwy] bili się raz Polacy z Polakami i dlatego co rok w rocznicę tej bitwy woda Noteci w krew się zamienia. Tak samo dzieje się, jeżeli się na wojnę zanosi. K 14 Poz 375; war.: Lud wiejski na Kujawach opowiada, że to miejsce nazywa się dlatego Mątwy, że tu się krew wodą zamąciła. Podobno co rok w rocznicę bitwy woda w Noteci przy Mątwach w krew się zamienia, z żalu zapewne, że bracia z braćmi walczyli. Hajd Nie 126.

b. Jak była wojna dawno i bieli się, to z nieba wołało: „przestań, przestań!” a oni sie bieli. Tak sie bieli, co aze krew püynéua i stáua ... Tam jes taká woda cerwoná, co ni ma dna w ni od tego. I przez to sie nazywá Przystańsko. Cisz Krak 16.

219 – Święty Jan Kanty zamienia wodę w mleko.

Do cudów przezeń [św. Jana Kantego] dokonanych należy dzban, którego skorupy na placz czerpiącej wodę w Rudawie dziewczyny, gdy go upuściła, zrosły się w jego rękę i dziewczka zamiast wody zaczerpnęła weń mléka z Rudawy. K 5 Krak 19.

220 – Woda z pola bitwy uzdrawiała.

Na pobojuwisku [grunwaldzkim] było bagienko, gdzie chodzili ludzie, które były chore na oczy, i ta woda leczyła im te oczy. Aż jednego razu dziedzica córka omyła psa i ta woda zginęła potem. Hajd Nie 161.

221 – Po wierzchu wody chodzą Jezus/Matka Boska/święci.

a. [Szli Pan Jezus, św. Piotr, św. Paweł i Żyd. Żyd zjadł ser] Nadeszli nad wodę i wszyscy trzech przeszli spokojnie po wierzchu téj wody, bo Pan Jezus powiedział: „Kto sérek zjad, ten utonie.” [Żyd zaczął tonąć.] K 17 Lub 205, war.: Cisz Krak 270–271.

b. [Dziewica] Szła tak lekko po wodzie, jakby stąpała po równej drodze ... Niebieski, długi płaszcz gładził wody. LL 1960/6/35–36.

c. [Córka macochy idzie do pani – Matki Boskiej – na służbę.] I przeszła pani sama przez rzekę [dziewczyna nie chciała jej przenieść]. Pani szła suchą nogą, ale ona gdy szła, chciała się utopić, dopiero jej pani podała laskę i wyciągnęła ją z wody. Cisz Krak 143.

d. Święty Jacek, chcąc pod Czerwińskiem przebyć Wisłę, gdy nie znalazł lodzi, płaszcz swój rzucił na wodę i po tym płaszczu przeszedł suchą nogą całą rzekę. K 24 Maz

29; podob. Św. Czesław *suchą nogą* przeszedł przez Odrę i Wisłę, błogosławiony Bogumił z Dobrowa – przez Wartę. K 23 Kal 10, 203, Dek Sier 312; [Św. Stanisław ze Szczepanowa „prowadził Piotrowina na świadka przez wodę” na miejsce królewskiego sądu.] K 20 Rad 259.

e. [Św. Maciej *staje na wodzie*, ratując tonącego flisaka (święty ten jest patronem flisaków).] K 8 Krak 118, Krz PBL nr 766.

222 – Woda zalewa/pochłania ludzi, ich siedziby, dobytek; jest to kara za grzech.

a. [W Wielki Piątek woźnice pili i śpiewali w karczmie; nagle rozległ się straszny grzmot.] *W miejscu karczmy pozostał tylko czarną wodą zalany dół [bezdenny]. Dół ten jeszcze nigdy nie wyschnął.* Hajd Nie 62.

b. [Św. Jan Kanty rzucił klątwę na grzeszników.] *Za klątwą poszło niebłogosławieństwo Boże. Uciekły kruszce w głąb ziemi, a srebrnodajne góry zalała woda i nie ustąpi z nich dopóki potomkowie grzeszników nie prześlągną gniewu Bożego.* Lig Śląsk 51.

c. *Właściciele kopalń srebra w Bytomiu ... utopili proboszcza oraz jego wikarego. Spotkała ich za to kara, ponieważ woda zalała kopalnie.* Lig Śląsk 52, Hajd Nie 75.

d. [Gdy stary górnik oddał młodych w opiekę diabłu, zrobiło się mokro; wyleciała w ścianie dziura i popłynęła woda, której nie udało się zatamować.] Hajd Nie 74.

e. [Syn Twardowskiego każe diabłu zalać wodą skarb pod Olkuszem.] Cisz Krak 26–27.

f. [Gdy wojewoda kujawski Grzmisław zdradził kraj, otwierając bramy szwedzkiemu najeźdźcy, powstała burza na Gople; woda się wzduła, a uderzając o mury jego zamku, pochłonęła go ze wszystkimi.] K 3 Kuj 37, Hajd Nie 194; → jezioro nr 63.

223 – Skarbnik ostrzega górników, że woda niedługo zaleje kopalnię. Lig Śląsk 76, 141, Pel Dem 114, nadto war.: Krz PBL nr 6500.

224 – Smok pije tak dużo wody, że pęka.

[Smok zjada krowę, którą szewc zaprawił prochem:] ... *bieży pić wodę do owej rzeki, którą dziś zowią Suchą Nidą. Gdy się już wody napił do woli ... rozpękł się.* K 19 Kiel 249, war.: Hajd Nie 53, podob. Sim ŚlOpol 19.

225 A – Matka Boska kąpie Jezusa; woda z tej kąpieli uzdrowia chore dziecko zbójnika.

Matka Boska mówi: „to ja go [syna zbójnika] wyprowadzę [‘wyleczę’], ale mi trzeba innej wody przynieść”. ... Matka Boska wprzód włożyła swego synaszka i okąpała, a potem kazała zbójowej, żeby swego znów włożyła w tę wodę. Jak go zbójowa okąpała, a on hujt! z wody, – co był wpiérw połamany. Jak chułnął z téj wody, skacze po izbie. K 19 Kiel 243; podob.: [Matka Boska kąpie chore dziecko zbójnika i odzyskuje ono zdrowie.] K 7 Krak 17.

225 B – Matka Boska kąpie Jezusa; z wody tej w ogródku wyrosły zioła, którymi [później] trzy Maryje namaściły ciało Jezusa.

Później przyniesiono innej wody i Pan Jezus się kąpał. Tę kąpielkę Pana Jezusa zachowała zbójowa żona ... *Z téj zaś kąpieli w ogródku polanej wyrosły zioła aromatyczne, i z nich trzy Maryje robiły maście do namaszczania ciała Jezusowego.* K 7 Krak 17, war.: Krz PBL nr 2442.

PISANA POEZJA CHŁOPSKA

226 – Ziemia pragnie wody.

Droga ziemio, szara skibo ... Tak byś nieraz chciała trochę wody dla ochłody, gdy cię pali promień słońca. [F. Boryta] Ad Złote 19.

BIBLIOGRAFIA: Afan Poet 2/120–248; Bartmiński Jerzy, Kosyl Czesław, *O „bystrej wodzie” w jeziorze i nazwie rzeki Bystrzycy*, JP 1972/112–118; Bied Lex 335–338; Bieg Lecz 246–262; Bieg Kaleb 360–402; Borek Henryk, *Hydronimia staroeuropejska, „Onomastica”, t. 28.*; Byst Dz 1/280–281, 2/42, 50, 58–61; Chev Dic 2/221–232; Dajczar Tadeusz, *Kosmos w religiach pozachrześcijańskich*, „Stud. Theol. Vars” 1979 (R. 17), nr 1, s. 143–171; De Vries Dic 493–494; Duf STB 1058–1062; El Sac 133–139, 203–206; El Trak 185–211; Etn Pol 2/30–34, 45–47; Fed Żar 1/130–131; Fischer Adam, *Zwyczajne pogrzebowe ludu polskiego*, Lwów 1921, s. 69, 133–136, 139, 195–202, 221, 223, 255–257, 261, 271, 287, 351 352, 371–375, 395; For Sym 65–70; Gamlv Ind 670–677; Herd Lek 178–179; Giey Mit 77–87, 168–170, 224–228; Kop SMit 1298; Kop SSym 475–479; Kryczyński Stanisław, *Święcenie wody i soli w dawnych czasach mieszczańskich*, „Lud” 1932/109–111; Lehr Ureżula, *Ludowe wierzenia w demony wodne*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1983, t. 8, s. 49–55; Lur Słow 185–186, 270–271; L u k a

Leon Jan, *Wierzenia pogańskie na Pomorzu Wschodnim w starożytności i we wczesnym średniowieczu*, Gdańsk 1973; Majer-Baranowska Urszula, 'Woda' – profile pojęcia w polszczyźnie ludowej, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, pod red. Jerzego Bartmińskiego i Ryszarda Tokarskiego, Lublin 1993, s. 277–291, [przedruk w:] *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, Lublin 1993, s. 207–231; Mężnicki W., *Magia drzewa, wody i ognia*, „Kaszëbe” 1956 nr 251; Mif Mel 127–128; Mif Tok 1/240; Misiórski Zacheusz, „Dobra Woda”, OrL 1931/5–6/84–85; Mosz Kul 2/509–513, 602–609, 648–649, 684–688; Peł Dem 82–97; Rękas Marianna, *Stereotyp językowy wody w polskiej prozie ludowej*, praca magisterska napisana w ZJP UMCS, Lublin 1984; Rozadowski Jan, *Studia nad nazwami wód słowiańskich*, Kraków 1948; Rzetelska-Feleszko Ewa, *Nazwy geograficzne*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2, *Współczesny język polski*, pod red. Jerzego Bartmińskiego, Wrocław 1993, s. 403–421; Simonides Dorota, *Śląski antropokosmos ludowy*, „Kwartalnik Opolski” 1989, nr 3–4, s. 5–19; Slav Mif 24–25, 96–98; Slav Tol 1/264–265, 386–390; Sobieska Jadwiga, *Wielkopolski obyczaj topienia „Śmiercichy”*, „Etnografia Polska” 1964, t. 8; Sulikowski Andrzej, *Chata i cztery żywioły*, „Znak” 1980 (R. 32), nr 10 s. 1339–1349; Sych SGKasz 6/93–95; Tom Kos 10–261; Tomicki Ryszard, *Słowiański mit kosmogoniczny*, „Etnografia Polska” 1972, t. 20, z. 1, s. 47–97; Tyłkowa Danuta, *Rola wody w wierzeniach i praktykach magicznych*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1983, s. 84–89; Tyłkowa Danuta, *Zdobywanie i użytkowanie wody we wsiach Beskidu Śląskiego*, Wrocław 1978; Wańczarowski Marian, *Księga zagłady i śmierci*, Opole 1993, s. 398; Woźny Jacek, *Symbolika wody w pradziejach Polski*, Bydgoszcz 1996; Wört Hoff 9/107–191, 10/385–387; Zięba Stanisław, *Woda jako arche życia*, „Na przykład” 1995, nr 1(5), s. 1, 8–9; *Zwyczaje, obrzędy i symbole religijne*, oprac. Józef Keller i in., Warszawa 1978.

→ DESZCZ, DUNAJ, JEZIORO, KAMIEŃ, LÓD, MORZE, POTOK, POTOP, POWÓDŹ, ROSA, RUCZAJ, RZĘKA, STOK, STRUGA, STRUMIEŃ, TĘCZA, WĘGLE, WODA DESZCZOWA, WODA KRYNICZNA, WODA MORSKA, WODA RZECZNA, WODA Z JEZIORA, WODA ZDROJOWA, WODA ZE STOKU, WODA ZE STRUGI, WODA ZE STRUMIENIA, WODA ŹRÓDLANA, WSCHÓD SŁOŃCA, ZDRÓJ, ŹRÓDŁO, ŻYWA WODA.

Urszula Majer-Baranowska